

UNIVERZITA PALACKÉHO
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Bc. IVANA BENDO VÁ
Česká filologie

**ONDŘEJ FRANTIŠEK DE WALDT A JEHO
CHVÁLOŘEČI**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury.

Diplomová práce obsahuje 185 951 znaků.

V Olomouci dne 15. 4. 2011

Bc. Ivana Bendová

.....

Zde bych ráda poděkovala v první řadě Mgr. Janě Kolářové, Ph. D. za velmi podnětnou, motivující a vstřícnou spolupráci, a dále Radku Lungovi za poskytnutí své diplomní práce a ochotu při zodpovídání mých dotazů.

Obsah

Úvod

1. Česká barokní literatura.....	1
2. Homiletika.....	2
2. 1 Vznik a vývoj kázání.....	2
2. 2 Kompozice kázání.....	8
2. 3 Pomůcky kazatelů.....	10
2. 4 Umělecké prostředky.....	11
2. 5 Kázání v současnosti.....	12
3. Ondřej František Jakub de Waldt.....	14
3. 1 Životopis	14
3. 2 Literární činnost.....	20
4. Chválořeči	24
4. 1 Kázání na den svatého Matěje apoštola.....	28
4. 2 Na den svatého Prokopa opata.....	35
4. 3 Na den svatého Jakuba	41
4. 4 Na den svaté Anny.....	46
4. 5 Na den Proměnění Pána Krista.....	51
4. 6 Na den stětí svatého Jana Křtitele.....	56
4. 7 Kázání o svatém Václavu, v městě Písku dělané 1709.....	61
4. 8 Na Neděli Křížovou o processu do Strašíně 1729.....	67
4. 9 Kázání na sen ss. mučedníků Jana a Pavla	71
4. 10 Kázání na den Proměnění pána našeho Ježíše Krista.....	75

5. De Waldtův koncept kázání.....	78
--	-----------

Závěr

Použitá literatura

Úvod

Diplomová práce *Ondřej František de Waldt a jeho Chválořeči* je koncipována do pěti tematických kapitol. První dvě kapitoly jsou teoretickou částí, zabývají se literárním žánrem kázání, jeho vznikem a vývojem, kompozicí a uměleckými prostředky, které byly kazateli hojně využívány. Ve třetí kapitole věnujeme pozornost pozoruhodnému životu konceptuálního kazatele Ondřeje Františka de Waldta a jeho literární činnosti. Kapitola čtvrtá se zabývá interpretací české sbírky kázání Chválořeči. Zde vycházíme ze dvou edic, které připravili Josef Vašica a Radek Lunga a dohromady obsahují deset vybraných kázání. Naše práce si klade za cíl popsat téma jednotlivých kázání a osvětlit čtenáři jejich symboliku. Dále se pokusíme postihnout a popsat de Waldtovu slovní zásobu (zvláště co se týče srozumitelnosti soudobému čtenáři), přiblížit citované pretexty a v neposlední řadě určit umělecké prostředky, pomocí kterých kazatel své promluvy ozvláštňuje. V kapitole páté srovnáme teoretické rozčlenění kompozice kázání s kompozicí de Waldta.

1. ČESKÁ BAROKNÍ LITERATURA

Česká barokní literatura zůstávala po dlouhá léta na okraji zájmu. Celé pobělohorské období bylo již od konce 18. století až do 30. let 20. století označováno literárními a kulturními historiky za období nejhlubšího úpadku české řeči a literatury. Barokní literatuře nebyla věnována soustavná studie. Objevovaly se pouze spisy omezené na úryvky, které však bývaly vytržené z kontextu. Tímto autoři dokládali svá tvrzení o celkovém úpadku mravním, náboženském i literárním. Změnu přinesla až výše zmíněná 30. léta 20. století, kdy se barokní literatuře dostává pozornosti díky autorům, z nichž jmenujme například Viléma Bitnara, Josefa Vašicu, Zdeňka Kalistu a Václava Černého. Výzkum literárního baroka byl však v druhé polovině čtyřicátých let omezen a zcela přerušen v letech padesátých. Dějiny jsou opět vykládány způsobem známým z počátku 20. století, charakterizují tedy období jako úpadkové. V šedesátých a sedmdesátých letech, kdy se dočasně změnila politická situace, je umožněno publikovat alespoň některé studie. K nezaujatému zpracování českých literárních dějin období baroka je možné přistoupit až v období po roce 1989.

Literární žánry baroka jsou charakteristické svou jednoduchostí. Miloš Sládek ve své publikaci *Svět je podvodný verbíř* shledává jako základní problém literatury (která vzniká na území Čech v 2. polovině 17. a 18. století) její „*poměrně úzké žánrové spektrum i relativně nevelký obsah*.“¹ Z žánrů poetických se nejvíce uplatňovaly kancionály, z žánrů prozaických kázání a legendy. Velké oblibě se těšily modlitební knihy (nejoblíbenější sbírkou modliteb byl Zlatý nebeklíč z roku 1701; jednalo se o překlad německého kapucína Martina z Kochemu, jenž kázal i v Čechách), o čemž svědčí jejich tisíce dnes dochovaných opisů. V průběhu 18. století se knihy stávaly majetkem téměř všech vrstev obyvatelstva. Během večerů se kromě vyprávění dostává významu hlasité četbě právě modlitebních knih, sbírek kázání nebo knížek lidového čtení. Z dramatických žánrů pak tvořily převážnou část latinské školní hry. Obecně by se dalo říci, že v žánrovém rozrůznění barokní literatury chybí žánry spojené s dvorským, šlechtickým a patricijsko-měšťanským prostředím.

¹ SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř : aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha : Argo, 2005. s. 11.

2. HOMILETIKA

Nyní bychom rádi přiblížili literaturu oblasti duchovní barokní prózy, zejména žánru kázání, které je stěžejním tématem naší práce. V této teoretické části si klademe za cíl popsat vznik a vývoj žánru kázání, zaměřit se na osobu kazatele a na jeho fáze přípravy promluvy z toho důvodu, že kázání je primárně vyjádřeno aktem promluvy, posteriorně tištěnou podobou. V neposlední řadě se pokusíme doložit, z jakého důvodu naše práce nahlíží na kázání jako na žánr literární a nahlédnout na stav kazatelství v současnosti.

Jedním z mála literárních žánrů, se kterými se setkávaly všechny vrstvy obyvatelstva, bylo **kázání**. Přestože bylo literární historií poměrně dlouhou dobu opomíjeno, jak píše Milan Kopecký ve své studii *K české barokní homiletice*, jedná se o klíčový žánr starší literatury.² Jejich vliv na lidové vrstvy patřil k těm nejvýznamnějším, co se jazyka i obraznosti týče. Téměř každým základem kázání bylo poučení. Proto stávala kázání na předním místě oblíbenosti.

„I prostý člověk díky kázáním alespoň částečně pronikal do světa tradiční křesťanské symboliky, pod jejich vlivem proměňoval své morální zásady i hodnotové systémy, nejrůznější jazykové hříčky i mnohdy komplikované myšlenkové postupy ovlivňovaly jeho představivost.“³

2. 1 Vznik a vývoj kázání

Kázání je jedním z nejstarších prozaických žánrů, jehož vznik se klade do 9. až 5. století před naším letopočtem do Středomoří a paralelně do starověké Indie a Číny. Co se týče vzniku kázání barokního, bylo by mylné hledat jeho počátek v roce 1620, přestože tento rok představoval skvělý prostor pro jeho rozvoj. Počátky kazatelství je třeba zkoumat již v období předchozím, renesanci. Renesanční kazatelství vycházelo především z antických autorů (Cicero, Quintilianus) a přejímalo vize dokonalého řečnictví. Přesto co se týče bohatosti homiletických děl, nelze ji s vyspělou barokní úrovní srovnávat. Kazatelství baroka navazuje jednak na časy minulé (antika, středověk, renesance), jednak se snaží vyrovnat s časem své

² KOPECKÝ, Milan. *K české barokní homiletice*. In *O barokní kultuře: sborník*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1968, s. 61.

³ SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř : aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha : Argo, 2005. s. 12.

doby, kdy se pokouší o vytvoření samostatné teorie, která by nejlépe odpovídala výrazu období.

Z hlediska terminologického znamená **kázání** duchovní řeč, její výklad. S nádechem expresivity pak napomínání, kázání, vychovávání, rozkazování, trestání či domluvy a výtky.⁴ Nauka o kazatelství, zabývající se vykladačstvím náboženských textů, se nazývá **homiletika**⁵ a bývá považována za promyšlené pokračování církevní nauky, tzv. katechiky. **Homilie** je pak užívána v synonymním vztahu ke kázání. Sládek ale upozorňuje na významový rozdíl mezi těmito pojmy. Homilii chápe jako „*označení pro výklad textu, zpravidla biblického*“ a pod pojmem kázání rozumí „*duchovní promluvu, která z biblického textu nevychází*.“⁶ Vzhledem k tomu, že odborná literatura⁷ často uvedený rozdíl stírá a k tomu, že rozlišení při rozboru homiletických souborů není v podstatě možné dodržet, budeme užívat v naší práci obou termínů ve smyslu synonymickém.

V širším slova smyslu je kázání chápáno jako „*zvěstování Božího slova člověkem pověřeným k tomu církvi ve jménu Ježíše Krista*.“ Přičemž ono zvěstování si neklade za cíl pouze poučovat o skutečnostech (se kterými může být kdokoliv z nás seznámen bez přímé závislosti na kázání) a teoreticky morálně poučovat. Má být také proklamací samotného, o sobě skrytého Božího úradku o spáse.⁸

Utváření žánru kázání souvisí s proměnami pohledu na člověka ve vztahu ke smyslu lidského bytí. Rozmach zažilo kazatelství (homiletika) po roce 1650, kdy dochází k rekatolizaci měst a venkova. Kazatelství mělo důsledně zpracovanou teorii, na základě níž se studenti bohosloví učili rozvržení kázání a způsobům rozvádění témat a jejich jednotlivých částí. Pro vznik kázání mělo značný význam antické řečnictví, filosofie a v neposlední řadě židovská tradice a vzdělanost. Za vzor křesťanské homilie bývá považováno Kristovo vystoupení v Nazaretu a jeho rozmluva s učedníky jdoucími do Emauz. Počátky českého

⁴ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. s. 246.

HOLUB, Josef- LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 238.

ŠIMEK, František. *Slovníček staré češtiny*. Praha: Orbis, 1947. s. 61.

Slovník spisovného jazyka českého I. Praha: Academia, 1971. s. 857.

⁵ *Slovník spisovného jazyka českého I*. Praha: Academia, 1971. s. 621.

⁶ KOPECKÝ, Milan. K české barokní homiletice. In *O barokní kultuře: sborník*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1968. s. 62.

⁷ například Teologický slovník při vyhledávání hesla „homilie“ uvádí místo vysvětlení odkaz na heslo „kázání.“ RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, s. 102, 127.

⁸ RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, s. 102.

kazatelství souvisí s působením Cyrila a Metoděje na Velké Moravě, z této doby se však zachoval pouze nepatrný zlomek duchovních promluv z pozdějších opisů. Cenný doklad české kazatelské praxe představuje homiliář opatovický z poloviny 12. století. Množství českých, latinských a německých kázání, jež vyšla tiskem od konce 18. století, není dosud prozkoumáno.

Kazatelství jako literární žánr?

Na kazatelství 17. a 18. století je možno nahlížet ze dvou různých úhlů pohledu. Duchovní řeči lze zkoumat z hlediska mimoliterárního, homileticko – teologického, anebo naopak z hlediska literárního, uměleckého. Můžeme tedy kazatelství zkoumat v rámci náboženských dějin, anebo dějin literárních. Mnozí literární historici si kladou otázku, zda kázání vůbec do umělecké literatury patří a v čem spočívá základní funkce a účel homiletiky. Primární funkcí je jistě poučit a ovlivnit názory posluchače (čtenáře). K tomu využívá kazatel argumentace, které čerpá z teologie, filosofie, ale i literatury. Hlavním nástrojem se stává přesná citace, proto by homiletika mohla být řazena do oblasti mimoliterární, například filosofické. Kázání vykazuje ovšem i další podstatné funkce. Působí nejen na rozum, ale i city a vůli posluchačů (čtenářů). Proto je považováno za nositele estetické funkce a je nutno mu vyčlenit místo v oblasti umělecké literatury. Jak se dozvíme z následujících řádků, které deklarují opodstatněnost tohoto tvrzení, estetická funkce měla skutečně významné postavení, přestože se jedná „pouze“ o prostředek ozvláštňení, popřípadě zatraktivnění kázání. Z hlediska všeobecného vývoje bylo o tuto funkci současné kázání ochuzeno.

Dva proudy kazatelství

Kazatelství v západní, jižní a střední Evropě se v 17. a 18. století rozdělilo do dvou proudů nebo typů kazatelských škol. První kazatelská škola, označovaná jako *humanistická* (klasická, ciceronská) byla nakloněna starší kazatelské tradici 16. století. Kladla důraz na vzory z antiky a zvláště uměřenost, co se výstavby řeči týče. Důležitou roli hrála srozumitelnost kázání a erudovanost posluchačů v otázkách víry. V pozadí pak byla funkce umělecká a zábavná.

Druhá kazatelská škola, označovaná jako *škola nově rétoriky*, *škola nového umění ostrovtipu* nebo také *škola konceptuální* se vyznačovala jistým nedostatkem antických vzorů a jak napovídá samotné označení (konceptuální), významnou roli hrál koncept.

Výraz koncept pochází z italského *concetto* s významem „překvapivý nápad.“ V souvislosti s kazatelstvím je až do 90. let 17. století vnímán jako složitá forma homiletického důkazu. Jeho konstrukce byla postavena na třech základních částech:

- 1) na podkladu úryvku Písma
- 2) v rozvinutí myšlenky pomocí intelektu
- 3) potvrzení výrokem některého duchovního autora nebo církevních Otců.

Tento koncept byl zástupcem převážně umělecké funkce. Základem byla vtipná myšlenka, nápad různého charakteru.

V rozmezí 20. – 80. let 17. století bylo téma konceptuálního kazatelství diskutováno. Pro mnoho řečníků byl tento způsob kázání velmi zajímavým ozvláštněním projevu, bohužel zastánci humanistické tradice jej považovali za nevkusný a laciný. Proto zpočátku nalézáme konceptuální kázání velice ojediněle. Přelom století je skutečně obdobím přelomovým, co se vývoje homiletiky obecně týče. Vycházejí tiskem první konceptuálně laděné sbírky kázání a konceptuálně pojaté učebnice rétoriky. Za vrchol českého kazatelství považujeme rozmezí období 20. – 60. let 18. století, kdy dochází k výraznému navýšení homiletické produkce. Kazatel uvádí posluchače do kostela jako do divadla na divadelní představení. Typickým zástupcem takového typu kázání byl Ondřej František de Waldt a byla to námi rozebíraná sbírka kázání *Chválořeč*, která patřila k těm nejpůsobivějším dílům české produkce.

V polovině 60. let 18. století začíná být konceptuální kázání na ústupu a 70. léta přináší jeho úplný a definitivní zánik. Důvodem bylo pohrdání osvícenců, kteří jej považovali za ukázkou nevkusy.

Počátkem 30. let jsou literární historií objeveny některé kazatelské osobnosti doby baroka. Jsou to např. Bohumír Hynek Bilovský, Daniel Ignatius Nitsch, Václav Matěj Šteyer a v neposlední řadě Ondřej František de Waldt.

Jednotlivá kázání rozčleňujeme na kázání nedělní, sváteční a příležitostná. Vyčleňujeme je z toho důvodu, že ne na všechny uvedené typy kázání lze obecně aplikovat

funkce (v textu odlišeny kurzívou), které primárně splňují vůči posluchačům a čtenářům a které je charakterizují. I když se dané funkce objevují u všech typů kázání, pokaždé je jejich zastoupení v jiné míře:

Kázání nedělní

Nejdůležitější témata a problémy byly projednávány o nedělních kázáních. Osoba nedělního kazatele měla velmi zodpovědný úkol, protože kázání probíhalo nejčastěji v tříletém cyklu. Důležité bylo nejen *poučit*, ale i *zapůsobit*. Kazatel si tak musel rozvrhnout základní témata a otázky (týkající se etiky a věrouky) tak, aby byly zastoupeny poměrně. Kazatel musel umět své posluchače *přesvědčit*, umět *argumentovat*, vybírat vhodné výroky, citáty z Písma. Ve srovnání se současností se nepoužívalo k přesvědčení vlastní životní zkušenosti, a pokud přece, byla pro ně zvolena forma exempla. Prostřednictvím exemplu bylo možné do kázání vnést světské prvky, které byly součástí českých souborů kázání. Exempla tak mohla plnit funkci *moralistní*, *didaktickou* nebo *zábavnou*. Látky, využívané exemply, pocházely z antiky, středověku, renesance, ale i ze současné doby. Šlo o působivost celého homiletického textu jakožto celku, proto byla příprava kázání velmi náročná. Kázání vznikala běžně několik dní, proces vývoje myšlenek v nich obsažených dozrával celá léta.

Z hlediska uměleckého se kázání volnějším způsobem opírala o klasickou antickou teorii (hlavním představitelem byl Marcus Tullius Cicero, využívalo se též anonymních pozdně antických rétorických spisů a myšlenek sv. Augustina, sv. Isidora ze Sevilly a dalších), italskou a francouzskou rétoriku 12. a 13. století. Právě rétorické figury se staly nepostradatelnými prvky duchovních promluv. Díky nim byla jistě upoutána větší pozornost posluchačů.

Pozornost se snažili kazatelé udržet i zařazením zábavní vložky. Kazatel volil například nezvyklá srovnání, zvukomalebná hesla nebo jazykové hříčky. Jindy zase vkládal do textu neumělé veršovanky, vtipy nebo nově řazená slova, která zesměšňovala hřích, anebo vtipně označovala hříšníky a hlupáky.

Kázání sváteční

Sváteční kázání narozdíl od nedělních bylo méně tematicky vázané. O významnějších svátcích byli mnohdy zváni kazatelé ze sousedství či vzdálenějších míst, což bylo jistě osvěžením pro posluchače. Pokud kazatel o svátečním kázání představoval méně známého světce, používal formu hagiografického kázání, které mělo primárně *poučit*. Naopak funkce *přesvědčovací* zde byla využívána pouze v případě, usoudil-li kazatel, že posluchači nedostatečně využívají pomoci určitého světce, opatrovníka. Funkce *umělecká* měla více prostoru, sloužila jako prostředek oslavy a chvály.

Kázání příležitostná

Tato kázání se konala u příležitostí například vstupu do řádu, při kněžských primiciích a sekundiciích. Hlavní pozornosti se dostalo funkci *umělecké a zábavné*, méně častá byla funkce *poučná*, nejednalo-li se o pohřební kázání, kde mohl kazatel přítomné poučit o povinnostech křesťana a o lidské smrtelnosti.

Kázání sváteční a příležitostná bývají někdy uváděna v rámci jednoho celku, protože v 17. a 18. století bývala označována stejným termínem – chvalořeči.

S kázáním se posluchači mimo prostor kostelů setkávali i v tištěné podobě. Nedělní kázání byla vydávána ve sbírkách (postilách), kázání sváteční vycházela jak ve sbírkách, tak v jednotlivých svazcích (kvartového či foliového formátu), kázání příležitostná vycházela pouze jednotlivě. Za předpokladu, že bývala každou neděli a svátek proslovena stovka kázání, lze konstatovat, že do současné doby se jich dochovala desetitisícina. Dosud nemáme přehled kázání, nalezených v rukopisné podobě. I u tištěných kázání si však nemůžeme být jistí, zda byla daná kázání proslovena, jakým způsobem a do jaké míry byla upravována, zvláště jaký vliv mohla mít na dílo cenzura. Další otázkou je, jaký vliv mohla mít v té době velmi důležitá osoba patrona chrámu, který se na zveřejnění díla podílel finančně.

Co se týče reakcí posluchačů, bohužel o nich mnoho nevíme. Sládek v knize *Svět je podvodný verbíř*⁹ poukazuje na existenci deníků posluchačů a jmenuje angličana Samuela

⁹ SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř : aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha : Argo, 2005. s. 20.

Pepyse. Ten si do deníku značil hodnocení jednotlivých kázání. Některá hodnotil jako směšná, jiná pravděpodobně tak dlouhá, že při nich usnul, další hodnotí pochvalně. K percepci českého obecnstva uvádí jen citaci poznámky, která se týká davu posluchačů, kteří si v Písku chtěli poslechnout kazatele Bohumíra Hynka Josefa Bílovského. O jeho kázání byl údajně takový zájem, že si lidé stavěli žebříky k oknům kostela.

2.2 Kompozice kázání

Z důvodu těsné spjatosti a návaznosti na antickou rétoriku se i v rétorice raného novověku při členění rozmluvy rozlišovaly její tři fáze: inventio, dispositio, elocutio.¹⁰

Ve fázi první, zvané **inventio**, si musel řečník na základě myšlenek, které chtěl ve své promluvě obsáhnout, nalézt látku. Základ mu tvořila perikopa či jiný citát z Písma. Až čtyři pětiny kázání byly tvořeny citáty, vycházející ze Starého a Nového zákona. Ze Starého zákona byla hojně využívaná látka prvních dvou knih Mojžíšových, knihy Jobovy, obou knih Královských i obou knih Samuelových. Z Nového zákona byla nejčastěji citována evangelia (ve větší míře Matoušovo a Lukášovo) a epištoly. Dalšími zdroji citací pak byla díla filozofů, teologů, historiků a církevních Otců (zejména sv. Augustin, sv. Řehoř). Citace církevních Otců ovšem není příliš hodnověrná.

„Kazatelé však až na vzácné výjimky nevycházeli přímo ze spisů Otců, ale z nejrůznějších středověkých a raně novověkých příruček, ve kterých byla celá řada nepřesností; proto značná část citátů nemá s díly Otců či jiných teologů nic společného, v mnoha případech nepocházejí zvolené úryvky ani z textů, které byly Otcům ve středověku a raném novověku běžně připisovány.“¹¹

Citace antických autorů bývaly otázkou vkusu kazatele, nakolik jich využíval. Počátkem 40. let 18. století byly však vnímány jako zavádějící a nevhodné.

Ve fázi druhé, zvané **dispositio**, kazatel svoji řeč uspořádával dle myšlenek a rozčleňoval.

¹⁰ SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř : aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha : Argo, 2005. s. 16 – 20.

¹¹ Tamtéž, s. 16.

Fáze třetí, zvaná **elocutio**, se již týkala samotného přednesu promluvy, slohové formy a řečnického výrazu. Osoba kazatele bývá přirovnávána k herci, kterému je kazatelna divadlem „jednoho herce.“ Byla to pak osoba kazatele, která svým výstupem, ozvláštněným různými dramatickými prostředky, byla schopna v závislosti na „hereckém“ a řečnickém talentu své posluchače upoutat. V tomto výstupu byli kazatelé podpořeni tehdejší podobou kazatelen, kdy se řečník ocital mezi nebem a zemí. Neopomenutelná byla i výzdoba kazatelen, která skýtala symboly Nového i Starého zákona, zobrazení církevních Otců nebo například zobrazení Ježíše, jakožto předchůdce všech kazatelů.

U Komenského¹² se však setkáváme s poněkud jiným, podrobnějším rozlišením. Vyčleňuje taktéž tři části kázání: exordium, tractatio textus a conclusio.

Exordium byl začátek kázání, kterým by měl kazatel upoutat pozornost posluchačů. Upozorňuje na to, aby se skutečně jednalo o jakési kratší uvedení a aby nezasahovalo do další části – traktacie.

Traktacio tvoří několik podčástí: propositio, partito, declaratio, demonstratio et amplifikatio a applicatio. Proposition má být seznámením s tématem, o kterém kazatel hodlá promlouvat. Propositionia mají být krátká, co možná nejužší a kazatel by se měl vyvarovat květnaté mluvy. Partito (distributio) je téma rozložené na jednotlivé části, které by měly být tři, maximálně čtyři, aby nemátly paměť kazatele. Začátek každého traktování má být přečtení textu, aby posluchač věděl, o čem kazatel hodlá mluvit a vykládat. Pořadí částí by mělo být závazné, aby mluvčí nepřeskakoval z jedné části do druhé a naopak. Stejně tak závazné je oddělení četby textu a následného výkladu z důvodu přehlednosti. Declaratio se zabývá výkladem zatemnělých slov, která by posluchači mohla bránit ve srozumitelnosti textu. Stačí tak použít prostředků synonym či perifráze k jejich osvětlení. Demonstratio je potvrzení vysvětleného například z rozumu, z příkladu nebo z podobenství. Applicatio je nejdůležitější částí kázání, bez které by kázání bylo „jako strom bez ovoce, ořech bez jádra, zvon bez srdce, tělo bez duše.“¹³ Jedná se o potvrzení pravdy, ujištění se v pravdě, v nelibosti k hříchům a k rozhorlení se k modlitbám.

¹² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1983. Zpráva o naučení kazatelství, s. 70 – 81.

¹³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1983. Zpráva o naučení kazatelství, s. 77.

Conclusio je samotným závěrem kázání, které vede posluchače k tomu, aby si z kázání odnesli poučení a získanými zkušenostmi aby se řídili.

Kazatelé se neučili nazpaměť své texty v rámci celku, nýbrž po částech. Důvod byl prostý, a to, kdyby jim část textu vypadla, aby mohli improvizovaně přejít do části další a s plynulostí navázat.

2. 3 Pomůcky kazatelů

„Po vlastním textu rozebrání a examinování teprv kazatel do postýlí neb komentářů cizích (nebo do svých vlastních kázání, psával-li je sobě předešle) nahlédnouti můž, a co tu k věci případného nalezne, k své invenci přivzítí. Tak chudí stavitelé činí, že od bohatších materie sobě přikupují, ano i své staré dříví, cihly, hřebíky zase berou.“¹⁴

Uvedená citace Jana Amose Komenského dokládá radu kazatelům, jak se při přípravě kázání inspirovat. Jako pomůcka kazatelů sloužila (již v předchozí kapitole zmíněná) tiskem vydaná kázání. Mnohdy byla kombinována a bylo možné jimi nahradit většinu fází příprav promluvy – zvláště inventio a dispositio. Jako další pomůcky sloužily kazatelské ukazatele. Jednalo se v podstatě o rukopisné rejstříky (kartotéky), které byly vedeny kazateli ve dvou řadách – v řadě tematické, v řadě chronologického pořadí nedělí a svátků v průběhu roku.

Jako další inspiraci mohli kazatelé využít různé slovníky, příručky a encyklopedie. Jedno z nejrozsáhlejších děl o téměř 1300 stranách vyšlo ve 14. století z pera francouzského benediktina Petra Berchoria. Kazatel z něj mohl čerpat například různé alegorické výklady Písma, mohl vybírat ze slovníku symbolů. Z dalších příruček jmenujme dílo rakouského jezuita Tobiáše Lohnera *Instructissima bibliotheca manualis concionatoria* ze 17. století, která uvádí abecedně uspořádaná tematická hesla; dílo slovníkového charakteru (zabývající se symboly) Jeana Pieria Valeriana *Hyeroglyphica* z první poloviny 16. století; pětisvazkovou encyklopedii Laurentia Beyerlinka *Magnum theatrum vitae humanae*, obsahující abecední seznam hesel. Citovaných příruček existovalo pochopitelně mnohem více, uvedli jsme si ty, které patřily k nejoblíbenějším.

¹⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1983. Zpráva o naučení kazatelství. s. 31.

2. 4 Umělecké prostředky

Vzhledem k tomu, že se v této kapitole věnujeme teoretické stránce kázání, nastíníme si skutečně stručně v rámci tematického celku kapitoly umělecké prostředky, jež kazatelé využívali při svých promluvách. Prakticky se jim budeme podrobně věnovat při interpretaci a rozboru De Waldtova spisu kázání *Chvalořeč*.

Základní umělecké prostředky barokního kazatelství vychází z tropů a hyperbolizace. Nejčastěji je z oblasti tropů užíváno metafor, kontrastů a přirovnání (ta často přerůstala v alegorie, na které býval mnohdy postaven základ celého kázání). Kopecný¹⁵ rozlišuje různé typy metafor – jsou to metafory postavené na slovních druzích. Nejčastěji na substantivu, méně pak na adjektivu a verbu. Metafory vychází tematicky nejčastěji z bible. Bývaly složité a stávaly se výrazem autonomní slovní hry, protože přestaly sloužit jako výraz věci. Vzhledem tomu, že metafory bývaly často přebírány z jednoho souboru kázání do druhého, je mnohdy nemožné dopátrat se původního zdroje metafory originální. Jako další příklady tropů můžeme uvést epiteta, synonyma, homonyma, personifikace, metonymie, symboly, emblémy, sarkasmy, oxymórony, paradoxy, perifráze, deminutiva, vulgarismy, neologismy, módní slova a další.

Východiskem hyperbolizace je barokní patetičnost. V nadsázkách si kazatelé velmi libovali, často je kupili (stejně jako metafory) do dlouhých řád synonymického charakteru, a tak se ono hromadění stávalo skutečně samoučelnou (výše zmíněnou autonomní) hrou.

K symbolice

*„Slovo i obraz jsou symbolické, pokud je v nich obsaženo více, než je na první pohled patrné.“ (C. G. Jung)*¹⁶

Slovo symbol vzniklo z řeckého *symbolleîn*, s významem „dávat dohromady“, „slučovat“, „spojit na smysluplném místě“.

¹⁵ KOPECKÝ, Milan. K české barokní homiletice. In *O barokní kultuře: sborník*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1968. s. 63.

¹⁶ HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů*. Obrazy a znaky křesťanského umění. Praha: Volvo Globator, 1999. s. 7.

Symbolem je myšleno jakési doplnění významu, předpokladem je aktivní účast posluchače nebo čtenáře. V kázání má uváděná bohatá symbolika recipientům chápání daného tématu usnadnit. Symbolem jsou mu tak osvětlena některá abstraktní místa. Srozumitelnost symbolů není nikterak omezena či podmíněna vzděláním posluchačů, protože symboly nejsou závislé na intelektu a dají se (mnohdy) snadno rozšifrovat. Záleží samozřejmě na obtížnosti symbolů. Některé mívají totiž několik rovin, které mohou být protichůdného charakteru. To, jakým způsobem symbol interpretujeme, je ovlivněno kontextem a způsobem podání.

Kazatelům mohla být při promluvách symbolika pomocníkem, jak svá kázání ozvláštnit a připoutat větší pozornost posluchačů. Zde opět narážíme na literární, estetickou funkci, kdy se kazatel mohl vyjádřit v několika různých rovinách dle svých jazykových možností. Je nutno přiznat, že pro křesťanství je vyjadřování pomocí symbolu zásadní záležitostí. Funguje jako základní prostředek jeho vyjádření.

Gerd Heinz – Mohr uvádí, že: *„Řeč symbolů je jazykem náboženství pro to, co přesahuje lidský rozum. Je tajemstvím a zjevením v jednom; zastírá svaté pravdy profánnímu pohledu, zároveň je ale zjevuje všem, kteří vědí, jak v nich číst.“*¹⁷

2.5 Kázání v současnosti

V současné době bychom patrně kázání mezi literární díla nezařadili. Je možné uvést několik skutečností. Jedním z nejdůležitějších důvodů je, že většina kazatelů minulého (předminulého) století už tolik nedbala umělecké stránky svých promluv. Kázání se ve 20. století velmi zkrátila, mnohdy se proměnila jen v pouhé výklady úryvků Bible.

Při pátrání po studiích, které by se zabývaly literární stránkou současného kazatelství, bychom patrně odešli s nepořízenou. Což dokládá výše zmíněné, zkrátka, že současné kazatelství se od barokního velmi liší, co se využívání estetické funkce týče.

Z různých publikovaných článků se dozvídáme o krizi v současném kázání. Literární historik Martin C. Putna se dívá na současnou křesťanskou kulturu z hlediska sociologického. V rozhovoru pro portál Christnet uvádí, že věřící člověk je „*současně katolíkem a současně členem mnoha jiných komunit, vymezených různými typy zájmů a sebedefinic regionálních a*

¹⁷ HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů*. Obrazy a znaky křesťanského umění. Praha: Volvox Globator, 1999. s. 8.

kulturních a sportovních a nevímjakých.“ Jako velký problém v naší post-křesťanské kultuře vnímá neznalost tradic a „*ti, kdo si ještě pamatují velké příběhy evropské kultury, kdo ještě vědí, proč Danta vodí po pekle zrovna Vergilius, kdo ještě rozumějí symbolům na budovách a náhrobcích, kdo ještě umějí přečíst nápisy u soch na Karlově mostě, mají obrovskou zodpovědnost.*“ Na otázku, týkající se stavu současného kázání odpovídá, že kněz nemusí v podstatě umět kázat, protože „*to hlavní se děje v ex opere operaro.*“¹⁸

Ve srovnání s kázáním de Waldtovy doby mají dnešní kazatelé rozhodně více možností, jak oslovit širší publikum. Hlavním pomocníkem jim jsou média, duchovní mohou využívat televizního přenosu, rozhlasu, internetu, filmu. Pražský arcibiskup Dominik Duka s využíváním těchto moderních technologií souhlasí a považuje je za jednu z možností, kterými je také dobře možné předávat Boží slovo. Upozorňuje ovšem na to, že využívání médií pak vyžaduje jiný způsob práce a přístupu ze strany kazatele. Taktéž se našim současným kazatelům otevřela cesta k využívání nových pomůcek. Dominik Duka například vyžaduje používání audiovizuálních prostředků při pastoraaci, považuje je za samozřejmost. Dále uvádí, že „*v rámci každé diecéze existují pastorační a školská centra, která s těmito prostředky nejen pracují, nýbrž vytvářejí určitý archiv, banku dat, ze které je možné si tyto prostředky obstarávat.*“¹⁹

A tak, spíše než stránka literární, se dá v současném církevním prostředí zajímavě zkoumat stránka jazyková. Specifikacemi české církevní komunikace se zabývá snad nejvýrazněji Naděžda Kvítková,²⁰ dále Marcela Grygerková²¹ nebo Eva Minářová.²²

¹⁸ ŽIVNÝ, Petr. Hlasy volající na poušti, na "české poušti".... *Christnet* [online]. 17.6.2010, 2010, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <www.christnet.cz>.

¹⁹ ŽIVNÝ, Petr. Hyde park bratří kazatelů. *Christnet* [online]. 21.5.2010, 2010, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <www.christnet.cz>.

²⁰ KVÍTKOVÁ, Naděžda. Spisovnost a nespisovnost v současné homiletice. In *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*. Svazek č. 177. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 230–233.

KVÍTKOVÁ, Naděžda. Jazyková stránka kázání. In *Specifika církevní komunikace*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, s. 77-87.

²¹ GRYGERKOVÁ, Marcela. *Slang v církevním prostředí*. Ostrava : Ostravská univerzita. Filozofická fakulta, 2006. 96 s.

²² MINÁŘOVÁ, Eva. Stylová charakteristika textů církevní komunikace. In KLÍMOVÁ, K. - MINÁŘOVÁ, E. (eds.) *Čeština - bádání a učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2007. s. 70-73.

3. ONDŘEJ FRANTIŠEK JAKUB DE WALDT

3.1 ŽIVOTOPIS

O předcích, životě a díle Ondřeje Františka de Waldta bylo doposud publikováno nemnoho studií. Bylo možné čerpat zejména z historiografické knihy Augusta Sedláčka,²³ z kapitoly o de Waldtovi v knize České literární baroko Josefa Vašici²⁴ a z jeho komentáře k edici osmi českých de Waldtových kázání.²⁵ V současnosti se však objevují o osobě dobršského faráře nové a velmi zajímavé informace. Ve dnech 28 - 29. června roku 1997 uspořádala dobršská fara ve spolupráci se Sdružením pro obnovu Dobrše symposium, věnované Ondřeji Františku de Waldtovi a jeho době. Symposium navštívilo přes 60 účastníků (posluchačů i přednášejících). V rámci konání symposia byla vydaná předmluva ke čtenáři a dvě de Waldtovy homilie ze sbírky kázání Chvalořeč, se kterými budeme dále pracovat. O pár let později, k výročí 250 let úmrtí de Waldta, vydává Sdružení pro obnovu Dobrše sborník.²⁶ Sborník editoval Radek Lunga, který svým pečlivým bádáním odkryl mnoho dosud nevyjasněného a utajeného.

Vznikají také diplomní a disertační práce, které postupně odkrývají dosud neprobádané kapitoly ze života kazatele a nahlíží na jeho literární odkaz.

Varianty jména

V pramenech české literatury se se jménem píseckého kazatele setkáváme v různých podobách. Josef Jungmann v Historii literatury české²⁷ uvádí jméno „Dewald“, s obdobným „Devald“ se setkáváme u Josefa Jirečka v Rukověti.²⁸ Sám kazatel se psal jako „Ondřej Franz z Waldu“, „Andreas Dewaldt“, „Andreas de Wald.“ Nejčastěji se však podepisoval jako „Andreas Fr. Jac. de Waldt.“

²³ SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*. Písek : Písek, 1913. s. 396-397.

²⁴ VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. s. 227 – 242.

²⁵ DE WALDT, Ondřej František. *Chvalořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 201 – 215.

²⁶ sborník volně ke stažení na: *Sdružení pro obnovu Dobrše* [online]. 1997 [cit. 2011-03-05]. [Http://www.volny.cz/sod.dobrs/publikace.htm](http://www.volny.cz/sod.dobrs/publikace.htm). Dostupné z WWW: <www.volny.cz/sod.dobrs>.

²⁷ JUNGMAN, Josef. *Historie literatury české*. Praha 1849, s. 545.

²⁸ JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám české literatury do konce 18. věku*. Praha 1875, s. 160.

Původ, rodina a studium

Dle Sedláčka rodina z Valdu pocházela ze severních Čech, kde se psávali von Walde. V Písku žil Ondřej Maxmilián (královský výběrčí nápojové daně v píseckém revíru, poté královský rychtář), bratr Jana Kryštofa z Valdu, Ondřejova otce.

Jan Kryštof byl rodákem z Falknova, v roce 1686 obdržel v Písku městské právo a stal se pojezdným nad daní z vína a piva a obecním starším. V roce 1683 se Jan oženil s rodačkou ze Sušice, Voršilou (Uršulou) Evou, rozenou Voprchovou, ovdovělou Kochanovou. Ta roku 1708 umírá a Jan se začíná chovat marnotratně a utrácí majetek. Umírá roku 1724 ve věku 74 let.

Ondřej František se narodil 30. listopadu (okolo 3. nebo 4. hodiny odpolední) roku 1683 v Písku. Pokřtěn byl 1. prosince v píseckém kostele Nanebevzetí Panny Marie. V letech 1694 – 1699 studoval na jezuitském gymnáziu v Březnici, ve studiu pokračoval na Filozofické fakultě pražské univerzity v letech 1700 – 1702. Od roku 1703 se de Waldt připravoval v arcibiskupském semináři v Praze ke kněžství. Na kněze byl pak vysvěcen 18. prosince roku 1706 strahovským opatem Vítem Seiplem. Dva dny na to (20. prosinec) obdržel licenci k výkonu duchovní správy. Od ledna roku 1706 do roku 1708 byl kaplanem v píseckém děkanském kostele a pomocníkem děkana Václava Stuchlíka. V témže roce se stává zastupujícím kaplanem a administrátorem v poutním kostele Navštívení Panny Marie ve Skočicích u Bosňan, od června je prezentován jako nový administrátor kostela Zvěstování Panně Marii v Dobříši.

Působení v Dobříši

Období působení v Dobříši bylo pro mladého kazatele velmi pestré. Ihned po svém nástupu měl na příkaz administrátorské licence do tří měsíců vyhotovit inventář majetku fary a záduší. Měl tak učinit z toho důvodu, aby se zjistilo, zda nebyly například odcizeny některé polnosti. De Waldt se úkolu zhostil s velkou zodpovědností (což vzbudilo u některých velkou nevoli), a tak se téměř po celou dobu jeho působení vedou spory o odcizené grunty patřící dobršskému kostelu. I přesto, že se pokoušel bránit církevní majetek, nebyl ve svém konání

příliš úspěšný. „*Získal si brzy pověst neustálého kverulanta a stěžovatele a odpůrná strana mu proto, jak mohla, ztrpčovala život.*“²⁹

Při příchodu de Waldta byla Dobřš zapadlou vsí. Mladý kazatel se začal velmi aktivně podílet na práci pastorační, ale i stavební. Podařilo se mu ze zpuště stavby kostela vybudovat barokní chrám. Veškeré (v té době zapsané) záznamy popisuje Lunga, který čerpal přímo z Knih zádušních.³⁰ Tyto knihy byly zdrojem informací obsahující kostelní účty, korespondenci mezi vrchností a konzistoří (žádosti týkající se stavebních oprav a úprav, žádosti o peníze, apod.), peněžní výdaje za předměty pořizované do kostela. Z uvedených knih se mimo jiné dozvídáme, že na značné části věcí se podílel finančně sám de Waldt. Při potřebě použít prostředky z kostelní pokladny musel de Waldt žádat o svolení, které bylo poměrně zdlouhavé. Stejně svolení musel mít, chtěl-li použít peníze zádušní. Jistou „atrakcí“ se stala dobršská Madona, která zázračně uzdravovala. De Waldt o tomto zázraku shromažďoval důkazy ve farní pamětní knize. Díky tomuto oživení za doby de Waldtova působení navštívilo kostel ročně přes 6 tisíc návštěvníků a Dobřš se stala poutním místem. Od roku 1717 se snaží povýšit Dobřš na faru, na což čeká deset let, z důvodu nevyřešených majetků a čím dál častějších problémů se světskou mocí, která spravuje finance.

Dobřšská administratura je roku 1727 povýšena na faru a Ondřej de Waldt je 28. února téhož roku jmenován farářem.

Z tohoto období zmiňuje Lunga velmi zajímavou „aféru“ ze 7. února 1734.³¹ De Waldt při jedné ze svých promluv ostřeji pomluvil bývalého kostelníka Martina Šaula. Ten celou záležitost předal k vrchnosti a stěžoval si na urážku na cti. Dle výpovědi svědků de Waldt o Šaulovi prohlásil, že je „*prašivá ovce., ..vlk ušatej a pes, kterej skrze srdce u velkého zvonu nakřivené zvon k roztlučení, a tudy kostelu škoditi chtěl.*“ Dále prohlásil, že mu například Šaul schválně na oltáři obráceně připichoval špendlíky, aby se popíchal. Bodů výpovědí svědků bylo celkem jedenáct. Vyšší místa se dožadovala potrestání faráře a celou situaci klasifikovala jako utiskování poddaných církví. Provinění bylo uznáno i konzistoří a ta uložila de Waldtovi trest v podobě osmi dnů domácího vězení – exercicií v klášteře bosých karmelitánů u Panny Marie Vítězné na Malé Straně v Praze. Tímto výstupem ovšem de Waldtovo expresivní

²⁹ LUNGA, Radek. *Kapitoly ze života kněze a kazatele Ondřeje de Waldta*. Praha, 2000. s. 21. Diplomní práce. Univerzita Karlova, Ústav českých dějin.

³⁰ Tamtéž, s. 26 – 30.

³¹ LUNGA, Radek. *Kapitoly ze života kněze a kazatele Ondřeje de Waldta*. Praha, 2000. s. 46 - 48. Diplomní práce. Univerzita Karlova, Ústav českých dějin.

vyjadřování nekončí. Vůči úředním osobám se vymezoval jako ke „*lhářům, lstivým komárům, krev cucajíce a lidský sádlo*.“³²

Po více než čtyřicetiletém působení v Dobříši je de Waldt vyčerpán jak po fyzické tak po psychické stránce. Sporů, které neustále byl nucen řešit, byla spousta. Jednalo se o problémy jako zabavení pokladny se zádušními penězi vrchnostenskými úředníky, obsazování zádušních pozemků (pole, louky, lesy, atd.) vrchností, jejich odmítání desátků a práce, kterou v minulosti pro faru vykonávali, jejich zadržování některých příjmů duchovním aj. Několikrát během této doby se pokoušel žádat o přemístění, odchází až téměř rok před svou smrtí.

Odpočinek v Písku

11. dubna roku 1735 psal píseckému magistrátu o svém úmysl rezignovat na faru v Dobříši a uchýlit se do města Písku:

„Urození a stateční vladykové, páni a patroni milostiví!

Netajím, kterak z mnohých velkých a těžkých příčin obmyslu toho jsem, faru na který jsem rezignírovati a ostatek života mého při pokoji a bez nejmenší číhokoliv urážky nebo překážky v král. městě Písku, vlasti mé, strávit a tam taky život můj, kde jsem je přijal, dokonati a kosti mé složit.

A poněvadž tomu mému obmyslu velebný P. děkan (jehož zatou příčinou uctivě jsem pozdravil) protivný netoliko nejní, anobř jakž od něho písebně mám, přát a mě přichrániti chtíti ráčí, pročez co nejuctivěji vzácného Magistrátu žádám, by též svůj milostivém Consens k tomu přiložiti a mně byt a místečko v milé vlasti mé dobrotivě přát ráčil. Visícím doku živ budu, teěž vlasti mej dle maličkosti mé prospěšní býti chci a miním. Očekávajíc tehdy na milostivém Consens a fiat, dobrotivým dalším nakloněnostem a milostem Vzácnému Magistrátu, když se co nejuctivěji poroučím, jsem a vždy zůstávám

Vzácného Magistrátu ponížený v Krystu služebník

*Andreas Fr. Jac. de Waldt*³³

³² LUNGA, Radek. *Kapitoly ze života kněze a kazatele Ondřeje de Waldta*. Praha, 2000. s. 46 - 48. Diplomní práce. Univerzita Karlova, Ústav českých dějin. s. 53.

V roce 1736, kdy de Waldt připravoval do tisku český spis *Chválořeči neb kázání a* Písku jej věnoval, dostal od městské rady příspěvek a v následném roce dekret, kterým byl do Písku přijat k odpočinku a mohl bydlet v pokojíčkách ve škole.

V květnu roku 1751 se v kanceláři pražského arcibiskupství objevila písemná rezignace de Waldta. Jako hlavní důvody rezignace uvedl farář svůj věk a nepatrné příjmy. Dále de Waldt uvádí, že mu bylo píseckým magistrátem (se souhlasem tamního děkana) zřízeno na náklady obce klidné místo k odpočinku. Ke své rezignaci mimo jiné přikládá i soupis prostředků k živobytí po odchodu z dobršské fary do Písku. Pokud by totiž nebyl dostatečně zajištěn, konzistoř by mu nemusela odchod povolit. Rezignace byla konzistoří přijata, nicméně uložila de Waldtovi v Dobrši zůstat, než bude jmenován jeho zástupce a převezme beneficium. Nástupcem se stal farář Jan Nedvěd, do funkce nastoupil 6. října, přibližně měsíc tedy žili oba faráři vedle sebe.

De Waldtovu dobu odpočinku v Písku popisuje ve své stati *Písecký odpočinek pátera De Waldta*³⁴ Radek Lunga. Mimo to podrobně uvádí dělení majetku dle de Waldtovy poslední vůle, ve které se objevují často kuriózní předměty. Kromě vcelku běžných věcí, jako bylo nádobí, prádlo a nábytek, se v dědictví objevuje např. vybavení potřebné k sestavení slunečních hodin (kružítko, magnetická střelka, aj.), dále různé mapy k pozorování nebe, věci pro výrobu domácí pyrotechniky, hudební nástroje (mandora, flétny, clavichord) a bohatě vybavená lékárna. De Waldt ve své závěti myslel snad na každého člena rodiny. Vynechal ovšem švagra J. J. Holuba, píseckého lékárníka, z toho důvodu, že mu v minulosti poskytl finanční prostředky k vybudování lékárny v Písku. Když komisaři prováděli oceňování farářova majetku, požádali právě J. J. Holuba o odborný odhad ceny lékárny. Ten však zprvu odmítl. Údajně celou dobu zásoboval de Waldta medikamenty pro svou vlastní potřebu, ten je ale dále rozděloval nenáležitě mezi další lidi a kde mohl, prý Holuba pomluvil. De Waldt se považoval pravděpodobně za většího odborníka, podomácku vyráběl léky a sepsal dokonce lékařskou knihu. De Waldt v okolí Dobrše zřejmě nahrazoval lékárníka i lékaře zároveň. Další zajímavostí, kterou skýtala závěť, je poznámka, že v tiskárně složil finanční částku k vydání svých děl, která zůstala v rukopise.

³³ SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*. Písek : Písek, 1913. s. 417-418.

³⁴ LUNGA, Radek. *Písecký odpočinek pátera De Waldta* : In *Ondřej František Jakub De Waldt a jeho doba*. Dobruška : Sdružení pro obnovu Dobrušky, Symposium věnované osobě, dílu a době píseckého rodáka, dobršského faráře, kazatele a literáta. s. 35 - 46.

Holub v dopise konzistoři píše, že peníze, které se našly po pozůstalém si nemohl sám našetřit, a že pochází jistě z prodeje léků. Vzhledem k tomu, že se Holub finančně podílel na pohřbu a v dědictví dle očekávání nic nedostal, žádá konzistoř o jistou kompenzaci. A to z částky, která byla určena k vytištění kázání. Lékárník Holub argumentuje tím, že kázání nikdo nekupuje a navíc z prodaných výtisků členové rodiny žádné zisky mít nebudou. Vyjádření konzistoře k této záležitosti bohužel není známo.

Ondřej František de Waldt umírá 16. července roku 1752 v Písku. Dle svého přání byl pohřben v děkanském kostele Narození Panny Marie u oltáře sv. Judy Tadeáše. Jak se dozvídáme ze závěti, de Waldt si sám určil nápis svého náhrobku: „*Cineres, et ossa Andreae Farcisci Jakobi de Waldt, sacerdotis Ecclesiastici hic sepulti. A. Dni – Mense – Die. Requiescat in pace.*“

Dnes bychom hledali v určeném místě oltář marně. Pravděpodobně byl odstraněn při regotizaci chrámu v roce 1886. De Waldtův náhrobek byl s dalšími historickými náhrobními kameny přemístěn na hřbitov, nacházející se u píseckého kostela Nejsv. Trojice. Nápis je dodnes čitelný a příliš se od de Waldtova přání neliší: „*Cineres, et ossa Adresse Fran Iacobi De Waldt sacerdotis ecclesiastici hic sepulti A MDCC-LII DIE XVI JULIJ, requiescat in pace.*“

Donedávna byl život Ondřeje Františka de Waldta literární historií posuzován až příliš idylicky. Radek Lunga svým studiem korespondence a pozůstalostního spisu faráře dokázal, že šťastlivý obraz dobrosrdečného faráře nemusí být zrovna uceleným pohledem. Prostřednictvím Lungových studií se nám kazatel mohl někdy jevit jako osoba konfliktní, až s cholerickým nádechem. Nic ovšem nemění skutečnost, že po sobě de Waldt zanechal zajímavé literární dílo, které by stálo za kompletnější vydání a přiblížení současnému čtenáři.

3.2 LITERÁRNÍ ČINNOST

Literární dílo Ondřeje Františka de Waldta je velmi pozoruhodné. Téměř všechny jeho spisy jsou psány latinsky. O skutečné existenci některých jeho spisů se dozvídáme až ze studií, publikovaných v posledních letech.

Prvním jeho tištěným spisem, vydaným v roce 1730, je *Conciones de S. Joanne Nepomuceno, gloriso Christi martyre et Thaumaturgo, inclyti regni Boëmiæ patrono*. Obsahuje 31 latinských kázání o Janu Nepomuckém, psané na měsíc květen, které de Waldt složil v roce svatořečení, tj. roku 1729, právě na počest světců. Již v úvodu uvádí čtenářům důvody, které jej k napsání spisu vedly. Hlavním impulsem byla jistě kanonizace sv. Jana, kterou byl český národ poctěn, a proto bylo považováno za nutné oslavit světce spisy a panegyrickými řečmi svých krajanů, českých lidí. Bylo by hanebné, kdybychom se snad nechali předběhnout cizinci.

De Waldt „píše sice latinou, o níž praví s líčenou skromností, že je lidová a vulgární a jen drobet osolena a opepřena literárním kořením, ale duch celé knihy je český.“³⁵ Vkládá do textu dokonce česká slova, používá české písně.

Homileticky koncipovaný spis je tak zároveň jakousi obranou českého jazyka a chvalořečí: „*Bůh sám je vynálezce a tvůrce jazyků, a tudíž člověk, sám jsa tvorem Božím, nesmí míti v nenávisti dílo Boží, jakým je každá hotová řeč, a tak i řeč česká, ani žádného člověka pro ni, neboť by tím nepřímou nenáviděl samého Boha, jejího tvůrce a vynálezce, porušil křesťanskou lásku, trhal jednotnost údů Kristových, dával nevěřícím příležitost k potupům a pohoršení, mimo to dal najevo svou povrchnost, neprozíravost, ano hloupost!*“³⁶

Svatý Jan Nepomuk kázal a hovořil česky, proto de Waldt poukazuje na slávu jazyka českého. Užívali jej totiž slavní svatí patroni.

Tento tisk existuje ve dvou různých variantách. Rozdíl je na první pohled v údajích uvedených na titulní straně. V první variantě se uvádí místo vydání a jméno tiskaře, ve variantě druhé přibýlo upozornění, kde se tisk prodává. Proč ale dvě varianty? Tiskařem díla byl Jan Václav Helm, s jeho prací byl de Waldt nespokojen a to oprávněně. Helm nepovažoval za nutné dát kazateli před tiskem spis k náhledu, a proto, když byla práce hotova,

³⁵ VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. s. 227.

³⁶ VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. s. 228.

zjistilo se, že spis obsahuje téměř 200 chyb. Waldt zakázku reklamoval a Helm následně vytiskl errata, umístěna v druhé variantě za rejstříkem. Dílo přeložil do češtiny a znovu vydal Josef Vašica.

V roce 1736 vychází jediné česky psané dílo *Chvalořeč neb kázání na některé svátky a obzvláštní roční slavnosti svatých Božích složené a na světlo vydané od Ondřeje Františka de Waldt, kněze církevního*. Dílo autor vydal s finanční podporou píseckého magistrátu. Sbírka obsahovala 39 kázání, byla vyhotovena ve dvou verzích, rozdílných pouze v dedikaci. První verze byla věnována opatu zbraslavského cisterciáckého kláštera Tomáši Budecioví, druhá je věnována z finančních důvodů písecké radě. V poznámce výtisku je uvedeno, že se jedná o I. díl. Vydání druhého dílu není známo. Spis byl vytištěn v Praze u Matěje Adama Högra, arcibiskupského impresora. Podrobněji se tímto spisem zabýváme v kapitole čtvrté.

Od roku 1741 do roku 1755 postupně vychází 5 dílů (přestože byly zamýšlené čtyři) mariánských oslavných chvalořečí *Cygnus Marianus*.³⁷ Dílo je rozčleněno na pět dílů záměrně z toho důvodu, že jméno Maria tvoří pět písmen.

První díl s titulem - *Cygnus Marianus, hoc. est: Opus Marsale quadro – partitum, continens panegyricas, de sola duntaxat gloriosissima mundi domina, et caelorum regina, Virginie deipara Maria, in amplionem ejusdem sacratissimae virgins & matris Dei honorem, cultum & gloriam, ab Andrea Francisco Jacobo de Waldt, sacerdote ecclesiastico, curato animarum Dobrssi, ultimis vitae ejus annis, ore velut cygneo declamatum, calamoque parter cygneo conscriptum: Anno post Christum natum MDCCXXXIV. Pars Prima, seu Hiemalis a Dominica I. Adventus, usque ad Dominicam I. Quadragesimae exclusive; item: a Festo S. Andreae, usque ad Festum S. Mathiae Apost. Inclusive. Typis exaratus Petero – Pragae in Aula Regia, Sumptibus Joannis Norberti Fitzky. Archi – Episcopalis Typographi, Anno 1741 - vychází roku 1741.*

Druhý díl vychází o šest let později, roku 1747: *Cygnus Marianu, seu Opus Marsale, continens Conciones Panegyricas, pro Dominici et Festi a Dominica I. Quadragesimae, item a Festo S. Joseph, usque ad festu met Dominicam SSS. Trinitatis exklusive, Opera et Labore...Ultimis Vitae ejus annis conscriptum, nempe Anno Domini 1735. Pars II. Vernalis.*

³⁷ první díl vytiskl Jan Norbert Fický, další díly František Karel Hladký.

Impressus Petero – Pragae in Aula Regia, Sumptibus Francisci Carovi Hladky, Archi – Episcopalis Typographi. Anno 1747.

Třetí díl je datován do rozmezí let 1747 – 1752 a je posledním dílem, který vyšel za de Waldtova života: *Cygnus Marianu Sermones in se continens Panegyricos de Gloriosissima Virginie et Matre Dei Maria, In omnes Dominicas a Dominica Pentecostes, usque ad 12mam Dominicam post Pentecosten inclusive et In omnia Festa a Festo SSS. Trinitatis, usque ad Festum S Bartholomaei pariter inclusive; Luci publica expositur...Anno salutis humanae 1736. Pars Tertia, seu aestivalis. Vetero – Pragae in Aula Regia, apud Franciscum Carolum Hladky, Arch. Episc. typogr., s. d.*

Čtvrtý i pátý díl (společně s čtvrtým dílem, samostatný titulní list) vychází roku 1755. Díl čtvrtý nese titul *Cygni Mariani seu Concionum Panegyricarum de sola duntaxat Gloriosissima Virginie Deipara Maria, In Dominicas et Festa...conscriptarum. Pars IV. Autumnalis. Petero – Pragae impressa apud Franciscum Carolum Hladky, Archi – Episc. Typographum, Anno 1755.*

Díl pátý je spíše než částí dodatkem, nese titul *Corollarium Quadripartiti Cygni Mariani Panegyricos Sermones in Chori Festa Beatissimae Virginis Deiparae Mariae per Anni Circulum in Ecclesia Sancta celebrari solita complectens ad usu met commoditatem Verbi Dei Praeconum novissime additum editumque...Pars V. Petero – pragrae in Aula – Regia apud Franciscum Carolum Hladky, Archi – Episcopalem Typographum.*

V roce 1755 (po smrti de Waldta) vychází dva díly **Conciones**. Druhý díl vychází společně s prvním, se samostatným titulním listem.³⁸

První díl vychází s titulem *Conciones in Nonnulla Anni Festa domi forisque in Bohemico et Alias Vernaculo Idiomate Dictae ab Andrea Francisco jacobo de waldt, Sacerdote Ecclesiastico, Parochod Dobrzsensi, ac ab eodem Authore in Latinum translatae. Anno post Christum natum M.DCC. XXX. Pars I. Vetero – Pragae impressa apud franciscum Carolum Hladky, Archi Episc. Typographum, anno 1755.*

³⁸ Vytiskl František Karel Hladký.

Druhý díl nese titul *Conciones in SS. Bohemiae Patronorum Festa domi forisque in Bohemico & alias vernaculo idiomate dictae ab Andrea de Waldt, sacerdote ecclesiatico, parochod Dobrzsensi, ac pro commoditate Concionatorum ab eodem Authore in Latinum translatae. Anno post Christum natum M. DCC. XXX. Pars II. Cum Licentia ordinarii. Impressae apud Franciscum Hladky, Archiep. Typ.*

Josef Vašica v Českém literárním baroku³⁹ uvádí existenci pouze I. dílu spisu Cygnus Marianus, který našel v knihovně kláštera premonstrátů v Praze na Strahově. Další spisy nenašel, proto se domníval, že ani nevyšly. Na existenci spisů upozorňují Radek Lunga,⁴⁰ který čerpal z de Waldtovy závěti, a dále Martin Svatoš v Listech filologických.⁴¹

Všech sedm dílů latinských kázání (Cygnus Marianus a Conciones) je dodnes uchováno v dominikánské historické knihovně v klášteře sv. Jiljí v Praze.⁴²

Martin Svatoš⁴³ upozorňuje na existenci rukopisného zápisníku *Liber rerum memoriam dignarum. Qvo complectuntur diversi Eventus, insoliti effectus, domesticae stirpis ab hinc excessus, decreta varia Consistorialia et quaedam insuper, quae sunt digna, inventa, quae huic libello possent inferri. Coepta conscribi a me, Patre Andrea de Waldt, administrio in Dobrus. A. 1709. 30. Novembris, qua die Aetatis meae circa 3 vel 4 horam pomeridianam complevi Annum 26. Itaque Omnia Ad Majorem Dei Gloriam Divae Matris et Sanctorum Dei honorem.*

Zápisník je uložen v knihovně Národního muzea v Praze, De Waldt jej započal v roce 1709 a uvádí v něm záznamy událostí od roku 1706 do roku 1724.

³⁹ VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. s. 232 – 233.

⁴⁰ LUNGA, Radek. *Kapitoly ze života kněze a kazatele Ondřeje de Waldta*. Praha, 2000. s. 84. Diplomní práce. Univerzita Karlova, Ústav českých dějin.

⁴¹ SVATOŠ, Martin. Hledaná latinská kázání Ondřeje Františka de Waldta. *Listy filologické*. 2001, 3-4, s. 289-301.

⁴² Díly Cygnus Marianus jsou uvedeny pod signaturou E V 117 (Pars I., IV., V.), EV 118 (Pars II., III.). Díly Conciones pod signaturou E IV 76 (Pars I.-II.). První dva díly Cygnus Marianus by měly být ještě dochovány v Městském muzeu v Chotěboři, druhá sbírka Conciones je uchována ještě ve Státní vědecké knihovně v Plzni.

⁴³ SVATOŠ, Martin. Hledaná latinská kázání Ondřeje Františka de Waldta. *Listy filologické*. 2001, 3-4, s. 289.

4. CHVÁLOŘEČI

Při interpretaci česky psané de Waldtovy sbírky kázání, *Chvalořeč neb kázání na některé svátky a obzvláštní roční slavnosti svatých Božích složené a na světlo vydané od Ondřeje Františka de Waldt, kněze církevního*, vycházíme ze dvou edic. První edici, obsahující výběr osmi kázání, vydal s titulem *Chválořeči* Josef Vašica⁴⁴ roku 1940. Druhou edici připravil s názvem *Dvě kázání z Chválořeči* Radek Lunga⁴⁵ a vyšla roku 1997.

Vašicova edice

Vašicovou edicí a faktory, které ovlivňovaly její vznik a průběh se ve své studii *Josef Vašica a edice osmi kázání Ondřeje Františka de Waldta z roku 1940* zabýval Miloš Sládek.⁴⁶ Josef Vašica se de Waldtovi začal podrobněji věnovat od roku 1937, když připravoval soubor studií *České literární baroko*⁴⁷, ve kterém byla de Waldtovi věnována celá kapitola. Studium de Waldta muselo Vašicu nadchnout. V létě roku 1938 jel navštívit do Tasova Jakuba Demla a jeho přítelkyni, nakladatelku Marii Rosu Junovou, které svým zapálením a zvláště výkladem o de Waldtovi natolik zaujal, že se dohodli na vydání některých jeho kázání v tasovském nakladatelství. V srpnu roku 1938 začíná Vašica vybírat a přepisovat kázání z Chválořeči, pravděpodobně hotov byl polovině září, kdy odevzdává nakladatelce, Marii Rose Junové, rukopis. Celou přípravu knihy ovlivnila komunikace mezi nakladatelstvím a tiskárnou Jana Muchy ve Velkém Meziříčí, která byla bohužel velmi zdoluhavá. Ediční poznámky a vysvětlivky Vašica připravuje o rok později, na podzim roku 1939.

V korespondenci Demlovi ze dne 7. 10. 1939 Vašica dokonce uvádí jisté pochybnosti a obavy z edičních poznámek (jak je dát dohromady, zda je omezit, aby nezatěžovaly, apod). Obává se také velkého rozsahu knihy a vyjadřuje pochybnost, jestli si vůbec najde své čtenáře. Proto se spoléhá na Demla, který byl pověřen předmluvou. Strach má také z percepce soudobých kazatelů.

⁴⁴ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. 233 s.

⁴⁵ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobruška : Sdružení pro obnovu Dobrušky, 1997. 31 s.

⁴⁶ SLÁDEK, Miloš. Josef Vašica a edice osmi kázání Ondřeje Františka de Waldta z roku 1940: In *Ondřej František Jakub De Waldt a jeho doba*. Dobruška : Sdružení pro obnovu Dobrušky, Symposium věnované osobě, dílu a době píseckého rodáka, dobrušského faráře, kazatele a literáta. s. 69 – 73.

⁴⁷ VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. s. 232 – 233.

Jistou komplikací u vydání díla byla navíc politická situace, která zasahovala do dění a poměrů na pražské univerzitě. Dne 17. listopadu roku 1939 dochází k uzavření celkem deseti českých vysokých škol, mezi nimi byla i Karlova univerzita v Praze. Taktéž byla uzavřena pro studenty i jejich vyučující univerzitní knihovna. Bádání Josefa Vašici bylo tímto počinem velmi omezeno, musel se tedy spoléhat pouze na své dosavadní poznámky, popřípadě na studium v jiných knihovnách. Poznámky dokončil za pomoci svých kolegů z univerzity, Bohumila Ryby a Josefa Berana, který následně udělil knize církevní imprimatur.

Zpracování edice bylo pro Vašicu velmi časově náročnou záležitostí. V roce 1940 dostává od tiskaře korekturu, v té době se dostává, vzhledem k množství přednášek a dalších povinností, do časové tísně. Z dopisu Demlovi z 9. 2. 1940 se dozvídáme o tom, že zamýšlí rozchod se studiem baroka, zvláště s vydáváním edic. Je třeba dodat, že barokní literatura nebyla Vašicovým primárním zájmem, zaměřoval se především na studium staroslověnské literatury a české překlady bible. Barokní literaturu považoval za jakýsi koníček, kterému se věnoval ve volném čase. Deml byl naopak přesvědčený, že Vašicova edice bude mít úspěch. V té době dokončoval svou předmluvu, a přestože znal jen ta Vašicou vybraná kázání z celé sbírky, nadšeně napsal rozsáhlý úvod.

Původně měla jít kniha v únoru roku 1940 do tisku, ale vzhledem ke zpoždění grafika Antonína Strnadela, který měl zpracovat frontispis, Vašicou navržený emblém hořícího srdce a obálku, na které měly být tři spletené věnce (jako symbol Nejsvětější Trojice), se tak nestalo.

Strnadel zřejmě z důvodu nemoci zpracoval frontispis a emblém hořícího srdce, na obálku však byl použit linoryt Jiřího Marka.

Kniha byla vnímána kritikou velmi pozitivně, problémem ale někdy bývala mylná interpretace. Václav Černý v *Kritickém měsíčníku*⁴⁸ zpočátku upozorňuje na problematičnost vydávání výborů z toho důvodu, že editor může vybrat skutečně to nejlepší z celého autorova díla, čímž pak někteří z nich mohou být považováni za větší autory, než ve skutečnosti byli. Naopak špatným výběrem je možné i autora poškodit. Posléze však Černý uvádí, že Vašicův výbor je dostatečný na to, aby čtenář posoudil de Waldtovu uměleckou kvalitu, dále velmi oceňuje jeho sílu a přesvědčivost slova. Pochvalně hodnotí Demlovu předmluvu a Vašicovi

⁴⁸ ČERNÝ, Václav. Ondřej František de Waldt: Chválořeči. In *Kritický měsíčník*. Praha : Fr. Borový, 1940. s. 248 - 252.

v závěru vyjadřuje dík, že se zasloužil o navrácení dobršského faráře literárněhistorickému vědomí.

Jakým způsobem a podle jakých kritérií vybíral ze sbírky, obsahující celkem 39 kázání, svou edicí vydaných osm, Vašica neuvádí. Daný výběr probíhá vždy na základě vkusu editora, na jeho znalostech, kritériem výběru mohla být i politická situace. Snad proto vynechává protihusitské kázání *Na den svatého Jakuba Většího*, nebo kázání ke dni sv. Prokopa, ve kterém se objevují protižidovské tendence.

Vašicův výběr obsahuje obsáhlou Demlovu předmluvu, věnování panu Tomáši Budeciovi, de Waldtovu předmluvu *K pobožnému čtenáři* a následující kázání:

1. Kázání na den sv. Matěje apoštola
2. Na den svatého Prokopa opata
3. Na den svatého Jakuba
4. Na den svaté Anny
5. Na den Proměnění Pána Krista
6. Na den Stětí svatého Jana Křtitele
7. Kázání o svatém Václavu
8. Na neděli Křížovou

Lungova edice

Lungova dvě kázání byla vydána u příležitosti pouti na svátek sv. Jana a sv. Pavla v Dobři roku 1997 a zároveň u příležitosti konaného sympozia Dobř '97. Soubor obsahuje de Waldtovu předmluvu *K pobožnému čtenáři* a následující kázání:

9. Kázání na den ss. Mučedníků Jana a Pavla
10. Kázání na den Proměnění pána našeho Ježíše Krista

Každé kázání obsahuje dle konceptuální struktury **téma** (jímž je citát z Písma) a **argumentum** (vlastní myšlenka sloužící k rozšíření). U jednotlivých promluv zkoumáme, komu nebo jakému dni jsou zasvěceny, zabýváme se interpretací textu. Z hlediska jazykového popisujeme lexikální stránku kázání, k popisu slovní zásoby nám slouží etymologické

slovníky Václava Machka⁴⁹ (dále M/číslo strany) a Jiřího Rejzka⁵⁰ (R/číslo strany), dále slovníky česko – německý Josefa Jungmanna⁵¹ (dále J/díl slovníku/strana) a česko – latinský slovník (L/příslušná strana).⁵² Kromě lexika se zaměřujeme na textovou výstavbu kázání, na otázky intertextovosti a užití uměleckých prostředků.

Světcí

Jednotlivá kázání bývají přednášena ke cti a oslavě různých světců. Výraz „svatý“ (latinsky sanctus, řecky hagios, hebrejsky kadiš) se objevuje v textech jako přívlastek Boha, dále některých osob, popřípadě věcí. V případě, že se jedná o člověka nebo věc, bývá synonymem výrazu „posvátný“, „posvěcený“, „zasvěcený“ nebo „odevzdaný službě boží“ a významově se vysvětluje jako „vyčleněný pro svaté účely či obřad, zasvěcený Bohu.“ Někdy se dokonce objevuje v ustálených slovních spojení, například papež je titulován jako jediný „Jeho Svatost“, město Jeruzalém je nazýváno „Svatým městem“, Palestina pak „Svatou zemí.“ Stejně tak kostely, chrámy nazýváme „svatými místy.“

Prvně se začaly přívlastkem „svatý“ označovat pouze v kolektivním smyslu skupiny věřících. Zejména ti, kteří zemřeli v Pánu, mučedníci, první mniši. V téže době se začíná používat výraz i individuálně, tj. pro vyjádření úcty k určité osobě. Toto vyjádření se pak stává oficiálním titulem (zvláště pro biskupy). Titulem svátosti byly poctěny ty osoby, které zkrátka převyšovaly ostatní křesťany svou oddaností k Bohu či ke Kristu.⁵³

Ve Starém zákoně je vyhrazena svatost pouze pro Boha. Člověk je pojat jako hříšník, jehož hřích je dědictvím. Toto pojetí se mění v Novém zákoně, kdy zásadní změnou je ukřižování Ježíše Krista. Smrt Krista na kříži je dokonalou obětí za hřích celého lidstva. V novozákonním pojetí se dostává život v milosti skrze oběť. Hřích tak může být Bohem odpuštěn z toho důvodu, že za něj bylo zapláceno. Svatost křesťanů, tedy těch, kteří toto pojetí přijali, je chápána jako zprostředkovaná, protože se děje Boží milostí.

Za první uctívané světce byli považováni mučedníci. Ti za svou víru byli ochotni položit život a obětovali to nejcennější, co měli. Tak byli přijati Kristem. Uznával-li se

⁴⁹ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Lidové noviny, 1997. s. 866.

⁵⁰ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001. s. 752.

⁵¹ JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko - německý : Díl I.* Praha : Academia, 1989. 852 s.

JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko - německý : Díl II.* Praha : Academia, 1990. 1031 s.

⁵² KÁBRT, Jan. *Latinsko - český slovník*. Praha : Leda, 2003. 575 s.

⁵³ ATTWATER, Donald. *Slovník svatých*. Rudná u Prahy: Jeva, 1993. s. 7.

některý člověk, přestože mučednickou smrtí nezemřel, bývalo to z toho důvodu, že jeho život byl tomu mučednickému velmi podobný.

Proces kanonizace

K tomu, aby mohla být některá osoba prohlášena za svatou, je nutné projít procesem kanonizace. Ke kanonizaci docházelo různými způsoby. Panna Maria, evangelisté a apoštolové byli prohlášeni za svaté na základě obecné shody. Mučedníkům se titulu dostávalo díky věřícím, kteří jejich mučednický život dosvědčili. V pozdější době získali právo kanonizovat biskupové. Zhruba do 10. století je tento typ kanonizace považován za neformální. Od 10. století přechází proces svatořečení do rukou biskupa římského. Vyhlášením papeže Alexandra III. výhradního práva římského stolce na kanonizace byl položen základ kanonizace formální. Datum oslavy světce bývá dnem jeho úmrtí či mučednické smrti.

Je nutno doplnit, že svatořečit neznamena, že jsou schváleny skutky a všechna slova svatého. Ani svatý není dokonalý a všechna jeho přesvědčení nemusí být nutně považována za správná.⁵⁴

4.1 KÁZÁNÍ NA DEN SV. MATĚJE APOŠTOLA⁵⁵

Matěj apoštol

Svatý Matěj býval tradičně oslavován 24. února, nověji 14. května. Svatý Matěj pocházel z rodu, který byl pokračovatelem starozákonního kmene Benjamína. Narodil se v Betlémě asi 10 let po narození Ježíše Krista. Rodiče Matěje byli bohatí a ve městě velmi vážení. Byl jedním ze 72 učedníků Páně, následně byl vybrán mezi apoštoly, o čemž se dozvídáme ze Skutků apoštolů (1, 15 – 26). Bylo nutné, aby po Jidášově zradě převzal pověření někdo jiný a zároveň tak doplnil počet dvanácti apoštolů. Vybírali z těch, kteří po celý čas chodili s apoštoly, kteří byli přítomni Janovu křtu a zároveň Ježíšovu ukřižování. Určení byli dva možní nástupci: Josef, zvaný Barnabáš a Matěj. Pomocí losu vyhrál Matěj.

⁵⁴ ATTWATER, Donald. *Slovník svatých*. Rudná u Prahy: Jeva, 1993. s. 9 – 15.

⁵⁵ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 21 – 35.

Poté hlásal Matěj evangelium v Palestině, v Malé Asii, v africké Núbii a Etiopii. Místo a způsob Matějovy smrti jsou v literatuře uváděny různě. Slavomír Ravík uvádí, že místem jeho smrti byla Kappadokie a světec byl ukamenován a následně zabit sekerou.⁵⁶ Podle Petra Pracného zemřel Matěj v Etiopii, uvedený způsob usmrcení považuje za tradiční, proto se k němu (a vzhledem k atributům kamení a sekery nebo halapartny) připojuje.⁵⁷

Ostatky mučedníka přenesl biskup Agricius ve 4. století do Trevíru a daroval je císařovně Heleně. Ta je pak údajně přenesla do Říma, lebka byla uložena v chrámu Santa Maria Maggiore, další části byly uloženy u sv. Justiny v Padově a v kostele sv. Matěje v Trevíru.

Mnohdy bývá osoba apoštola Matěje v pověstech směřována s Matoušem. Příčinou může být etymologický výklad jména. Matěj je jméno hebrejského původu (z hebrejského Mattithjáh) a znamená „dar boží.“ Jméno Matouš vzniklo ze stejného základu a bylo primárně chápáno jako domácí obměna jména Matěj.⁵⁸

Téma a argumentum

Tématem kázání je verš z Matoušova evangelia (11, 25) a to *Confiteor tibi, chválím tě*. Těmito slovy chválí a velebí Otce Ježíš Kristus. Argumentum kázání nazval de Waldt: *Ohavný, a škodlivý zvíře*.

Kázání začíná de Waldt užitím apostrofy: „*Pryč s tebou! Ani viděti, ani tebe slyšeti nechci. Pryč s tebou!*“ Komu jsou uvedená slova určena se posluchač dozvídá vzápětí. De Waldt se vrací až do doby 3. století př. n. l., kdy žil athénský filozof Bión z Borysthenu, který spolupracoval s peripatetiky, s Akademií a s kyniky; proslavil se zejména svými vtipnými výroky a stal se zakladatelem diatribní literatury. Bión byl tázán mudrci, které zvíře je dle něj na světě lidem nejškodlivější. Odpovídá: „*Inter feras tyrannus, inter mansueta adulator: Mezi litou zvěří tyran, mezi tichými zvířaty pochlebník*.“⁵⁹

⁵⁶ RAVÍK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 110 – 111.

⁵⁷ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 105 – 106.

⁵⁸ KNAPPOVÁ, Miloslava. Jak se bude vaše dítě jmenovat. Academia. Praha 2006. s. 208 – 209.

⁵⁹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 21.

Chválím tě

Pochlebník je ten, kterému jsou věnována úvodní slova zatracení, a to z důvodu, který je uveden v tématu kázání. Chválení samo o sobě de Waldt za zlou věc nepovažuje, vždyť je lepší chválit člověka než jej hanět. Důležité ovšem je, koho chválíme a kdy. Chválíme-li ve dne i v noci Pána Boha, jeho svaté, Pannu Marii, anděle boží a svaté apoštoly, jedná se o chválení dobré. Chválit by tyto zmíněné měli jak lidé světští, tak duchovní. Svaté je možno uctívat slovem, písmem, zpěvem, či skutkem, hlavně ale ve velké míře a se vši slušností a pokorou.

De Waldt svá tvrzení dokládá hojnými citacemi, cituje například svatého Davida, který říká: „*Laudate Dominum in sanctis eius*: tj. *chvalte Pána v svatých jeho*.“⁶⁰

Chválit v dobrém slova smyslu můžeme i své předky, jejich ctnostný život, dobré skutky a zásluhy, protože si naši chválu zaslouží a mohou být příkladem a inspirací našich životů.

Je-li chválen člověk doposud živý, může se jednat o chválení nedobré. Záleží, je-li chválený přítomen či nikoliv. Pokud je chválený člověk v přítomnosti chválicího, jedná se vždy o chválu nedobrou. Přestože pronáší slova s dobrým úmyslem, je nazván pochlebníkem. Pronáší-li slova se zlým úmyslem, je nazván dvojnásobně bezbožným pochlebníkem. Zlým úmyslem je chápána i pomluva nepřítomné osoby, jelikož jí velmi uškodíme a přivodíme jí „zkázu a ztrátu nenapravitelnou.“ Za chválu dobrou je považováno pouze slovo s dobrým úmyslem, vyřčeno za nepřítomnosti chválené dosud žijící osoby.

De Waldt se opírá o myšlenky svatého Maxima a výpověď Ducha svatého u Ekkleziastika, který praví: „*Ante mortem ne laudes dominem ullum*.“⁶¹ Před smrtí se člověk tedy chválit nemá. Jako hlavní důvod de Waldt uvádí, že rizikem chválení je skutečnost, jíž se chceme dotyčnému zalíbit.

S odkazy na svatého Basilia a svatého Cypriana de Waldt pokračuje tvrzením, že pochlebníkům se díky svým činům dostane věčného zatracení právě kvůli tomu, koho chválí. Je-li pochválen hříšník, dostává onou pochvalou podnět k dalšímu hříchu. A tím své hříchy živí. Proto je pochlebník lidem nejškodlivější. Tím, že chválí, lže a člověku škodí.

⁶⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 22.

⁶¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 23.

Pochlebník je...

Hned v úvodu se dozvídáme, že pochlebník je jedovatější nežli **baziliškus**, ukrutnější než **tygr** a **drak**, škodlivější nežli **štír** a **had**.

Obojživelné nestvůry, tvořící obraz, tedy had – baziliškus – drak, jsou ztělesněním principu zla. Had se objevuje v první a poslední knize Bible, jakožto Antikrist, a je největší koncentrací zla. Stejně jako ptáci se had líhne z vajec, odtud pak obrazy okřídlených hadů – baziliška a draka. Byl to právě had, který svým pochlebováním dostal Evu do neštěstí. Bazilišek je vykládán jako bájná bytost světa hadů. Uvádí se, že ropucha vyseděla hadí vejce a mláděta, která se vylíhla, svým silným dechem a pohledem zabíjela vše, co jim přišlo do cesty. Objevuje se i jiná varianta pověsti, podle které slepice nebo kohout nechají svá vejce vysedět jedovatou ropuchou. Draci mívají podobu plazů, mohou připomínat okřídlené krokodýly. Objevují se už v mýtech o stvoření světa, kde bývají popisováni jako násilné a ukrutné bytosti, které je třeba přemoci.

Tygr je charakterizován jako silný dravec nekontrolovatelných pudů, který vládne nebezpečnou mocí. Štír se objevuje v Bibli jako trest Boží, symbolizuje d'ábla.

Dalším vyobrazením pochlebníka je **labuť**. De Waldt cituje starozákonní knihu Leviticus, kde Bůh zavrhl labuť od svého oltáře, a apeluje na lid, aby ji také odvrhli od svých stolů. De Waldt očekává údiv posluchačů, proč zrovna labuť, která krásně zpívá a má bílé peří, má být zavržená? Labuť totiž svým bílým peřím skrývá svou černou kůži, a proto je zobrazením pochlebníka, jenž na oko pod upřímnými slovy skrývá faleš, zlost a podvod.

Pochlebník je dle de Waldta ohavná potvora, která „*pod pláštíčkem chvály šibalství kůže, a tejně nepřítel jest. Pochlebník přichází jako hnůj sněhem přikrytém, venku bílý, vnitř etc. Pochlebník jest pilule apathekárky, vnitř hořké, venku pozlacené, jest jako hořec cukrem obalenej.*“⁶²

Pochlebník je **straka**, která značí zlo (zvláště z pronásledování a brzkou smrt), **chameleon**, který díky své schopnosti měnit barvu je zobrazením falše. Chameleon na sebe bere všechny barvy kromě bílé (jež značí čistotu a upřímnost) a červené (protože pochlebník se nestydí ani se nezačervená studem). Pochlebník je jako **papoušek** (opakuje jen to, co už slyšel), **slunečnice** (která se otáčí jen za sluncem), jako **jeden ze psů** Akteona, který jím byl

⁶² DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 26.

sežrán, jako **Siréna**, dle Waltda charakterizovaná jako „ochechule d'ábla“ (ženský démon, který přitahuje svým zpěvem a pak uvrhá člověka do zkázy).

Na pozadí Ezopovy bajky pak de Waldt dokazuje, že dalším zobrazením pochlebníka je **liška**. Liška chválí krkavce, který si v zobáku nese kus sýra. Ten chválou zpyšní a liščině chvále, že zpívá lépe než slaviček, uvěří a chce líbezný zpěv okamžitě předvést. Sýr mu vypadne ze zobáku, na což liška čekala celou dobu. Liška bývá tedy obecně vykládána jako symbol lstivosti, zlomyslnosti a ztělesnění d'ábla.

Jako odpůrce pochlebníků jmenuje de Waldt Rudolfa I., který pochlebníky přirovnává k **vlkům**, kteří chválí sedláka, ale pomalu zžírají jeho osla, na kterém jede. Až osel padne, jdou vlci dál. Stejně jsou **mouchy** u medu, **vlaštovky**, které na zimu odlétnou, **vši**, které od mrtvého odlezou.

Za pochlebníky byli označeni **Kain** (zradil a zabil bratra), **Dalila** (milénka Samsona, která jej zradila), **Jáhel** (zradila a zavraždila Siséru). De Waldt znovu upozorňuje na důležitost neuvěřit pochlebníkům, aby s námi nezacházeli jako David s Uriášem, Absalon s bratrem Amonem, Izabel s Nabothem, atd.

Podle de Waltda je pochlebníkem i **chůva**, které když upadne svěřené dítě, ona se jej snaží rozveselit, aby neplakalo. Dělá to, co dítě rádo slyší, zpívá, utěšuje jej.

Pochlebníci jsou **psi**, kteří lížou vředy Lazara, jsou jako **krkavci**, kteří klovajíc oči, jako **krokodýli**, kteří pláčou, než člověka sežerou.

Lexikální stránka

Na první pohled je patrné, že de Waldtova slovní zásoba je skutečně pozoruhodná a bohatá. Skládá se z výrazů běžné komunikace, tzn. českých lidových slov, výrazů ze starší češtiny (které už v současnosti neužíváme, nebo u nich došlo k sémantickému posunu), ustálených slovních spojení, expresivních výrazů a slov přejatých.

V textu se objevují slova českého původu, která mohou být však dnešnímu čtenáři obtížně srozumitelná. Příkladem jsou výrazy jako *lité zvíře* (M/337, stč. lutý s významem prudký, divoký, krutý), *pochlebník* (R/483, z pochlebovat – s významem snažit se získat přízeň neupřímnými lichotkami, výraz byl odvozen od slova chléb – s významem jít úlisně za chlebem, tzn. za prospěchem), *hořec cukrem obalenej* (R/210, hořec - horská bylina

s modrým květem hořké chuti), *plískati* (M/460, padání prudkého deště, bláta), z *jahel kaše* (R/243, jahel je loupané zrna prosa, jáhlová kaše byla dříve součástí jídelníčku, ekvivalentem pozdního chleba), *axamit* (J/I./9, aksamit – hustá tkanina nebo zvířecí srst, M/34, druh tkaniny, uvádí možný latinský původ, R/48, hedvábný samet, latinský původ slova!). De Waldt nešetří v textu expresivními výrazy. Z vulgarismů užívá výrazy jako *ochechule* (R/424, druh mořského savce nebo hanlivě protivná žena – siréna, svůdnice), *potvora*, *huba*, *bezbožný šmajchliř*. Narazíme také na deminutiva, užívané v ironickém duchu: *pláštíček*, *zvírátko*. Často užívanými expresivy v textu jsou citoslovce (a to české i latinské: ó, běda, vae). V textu nalézáme také ustálená slovní spojení („*jenom na jazyku, a ne na srdci*“).

Kázání dále obsahuje výrazy původu německého jako *rek* (R/533, knižní výraz pro hrdinu, z něm. Recke), *prým* (M/489, dva možné významy – obruba, ze shn. brēm, nebo s významem angina, vřídka v ústech- k čemuž se ve výkladu přikláníme, z něm. Bräume), na *foch* modliti (R/175, s významem zdání, falešný, líčený stav, přetvářka. Německý dialekt faxen machen – foch dělat), *hambalek* (M/158, z něm. Hahnenbalken, kouhoutí řada, tyč nebo vodorovný trám). Ze slov původem latinských (řeckých) jmenujme například slovo *baziliškus* (R/73, lat. basiliskus – z řeckého basileus – deminutivum od basileús, tj. král), *faleš* (R/166, přes sthn. vals(ch) – z lat. falsus), *apathekář* (R/37, z lat. apothēca, původ v řečtině), *chameleon* (R/ ,přes latinu z řeckého chamaileón – pozemní lev), *korbel* (M/276, přes sthn. körbel – nádoba z latinského corbis – původně opletená láhev na víno), *authoritace* (R/63, z lat. au(c)tōritās s významem platnost, hodnověrnost), *fabule* (R/165, z lat. fābula, vyprávění, bajka), *muštr* (R/396, přes něm. Muster z latinského mōnstrāre - ukazovat).

Intertextovost

U de Waldta jde vždy o intertextovost záměrnou, deklarovanou, aby ji byl schopen vnímat každý posluchač. Pretexty připomíná de Waldt pomocí citace nebo parafráze. Mnohdy mu uvedení jména biblické postavy slouží jako prostředek vyjádření přirovnání. Většina z latinských citací je ihned překládána do češtiny, stane se ale, že použije na začátku či uprostřed věty výraz latinský, ten ovšem nepřekládá („*Chválí lidé světští, chválí duchovní, své Laudes každodenně ve dne v noci říkají.*“)⁶³ Tyto výrazy ovšem nijak nebrání jasné srozumitelnosti. Srozumitelnosti textu současnému čtenáři nepřekáží ani skutečnost, že citované osoby de Waldt blíže nepředstavuje.

⁶³ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 22.

Z citovaných filozofů jmenujme například Biona; z církevních Otců a světců uved'me východního církevního učitele, svatého Basilia, kartaginského biskupa a mučedníka, svatého Cypriana, izraelského krále, svatého Davida, trevírského biskupa, svatého Maxima; z panovníků císaře Trajána, Rudolfa I., císaře Zikmunda, Jindřicha VIII. Z biblických postav připomíná Adama a Evu (zvláště Evu, která uvěřila pochlebníku), pochlebníky a zrádce Dalilu, Jáhel, Absalona, Izabel, aj. Parafrázuje například Ezopovu bajku o lišce a krkavci.

Tropy a figury

Z tropů se v největší míře uplatňuje **metafora** (pochlebník je „*ohavná potvora*“, „*pod pláštíčkem chvály šibalství kuje*“, „*proč mě koušeš?*“ ve významu proč lžeš), **metonymie** („*chválejí lidé pobožní pérem, chválejí jazykem, chválejí skutkem*“, „*neuzří na věky božský tváře*“, „*toliko na oko*“), **symbol** (symbolika zvířat, většinou snadno průhledná a pokud ne, de Waldt ji posluchačům vysvětluje: „*jedovatější jsi nežli baziliškus*“, pochlebník je zobrazován dále jako například symbol labutě), **přirovnání** („*varovati se máte pochlebníka co židi labutě*“, „*peří pěknému žádný černý axamit rovný není*“, „*do modlení tak chuť měl, co žid do kříže*“, „*pochlebník je co papoušek*“, „*pochlebník jest rovně jako slunečnice, která se vždy za sluncem otáčí*“), **alegorie** (např. prostřednictvím bajky). Objevují se **personifikace** („*chválejí jazykem*“, „*hříchy rozmnožují*“, „*ó nehodný mají jazyk*“), **oxymorón** („*mrtví chváletí nebudou*“).

Z figur jsou nejvíce uplatňovány **gradace** („*jedovatější jsi nežli baziliškus, ukrutnější nežli tygr a drak, škodlivější nežli štír a had*“, „*ani viděti, ani slyšeti, ba ani cítiti nechci*“, „*bezbožnost, ohavnost, nešlechtnost pochlebníkův*“), pokládání **řečnických otázek**, na základě kterých z úst kazatele okamžitě přichází odpověď („*a kdo jest ten?*“, „*není lépe chváletí nežli haněti?*“, „*proč pak labuť má býti tak zavržená od božského oltáře, též od lidského stolu?*“, „*proč pak to činí ten pochlebník?*“). Výrazné jsou **slovní řetězce** („*chválejí svaté mučedlníky, svaté vyznavače, svaté panny, svaté vdovy a jiné všechny svatý*“, „*faleš, podvod a neštěstí*“), **synonymické řady** („*nezardí se, nezapejří*“, „*nepravost a nešlechtnost*“, „*Sirenes, mořské ochechule*“), **apostrofy** („*pryč s tebou!*“, „*ó bezbožný a ohavný chamaeleone pochlebníku*“), **pleonasmus** („*on se nadul, a tak nadutý by se nerozpukl, hubu dokořán otevřel*“), **paralela** (autor užívá paralely např. k osvětlování, proč je labuť zavrženíhodná, a to na příkladech zavržení orla, jestřába, krkavce a pštrosa), **slovní hříčky** („*Ó pochlebnice Jáhel! Horká to byla z jahel kaše*“). Objevuje se **kontrast** (chválení zlé/dobré, den/noc, život/smrt, lakomství/štedrost), **nepravá etymologie** („*strakatá straka*“).

Z hlediska opakovatelnosti nalézáme v textu **anafory** („*labuť pěkně zpívá, labuť má pěkné bílé peří, labuť na vodách vězí*“, „*ani nyní, ani nikdy*“), **epizeuxis** („*tak tak*“, „*tomu, tomu*“, „*a hle hle*“).

4. 2 NA DEN SVATÉHO PROKOPA OPATA⁶⁴

Svatý Prokop

Rok narození světce je uváděn v literatuře různě, setkáváme se s léty 970, 975,⁶⁵ někde dokonce s rokem 990⁶⁶. Zemřel roku 1053. Svatořečen byl roku 1204 a to 4. července, kdy bývá oslavován. Život svatého Prokopa je spojen s působením v sázavském klášteře a se slovanskou liturgií. Zajímavá je etymologie jména Prokop, která dokonale vystihuje jeho život. Prokop je jméno řeckého původu a je nositelem významu „cestu razící“ nebo „průkopník.“ Světec navštěvoval školu u sv. Petra na Vyšehradě, byl vysvěcen na kněze, zařazen do katedrální družiny u sv. Víta. Následně se stal benediktinským mnichem a tím absolvoval průpravu k poustevnickému životu na Sázavě, kde žil v lesích a byl odkázán na almužny a občasné dary. Svátý Prokop byl ženatý, měl dokonce syna, který jej později v poustevnickém životě následoval. Poté, co se k Prokopovi přidávali další, založili poustevnickou osadu. Důležité pak bylo setkání Prokopa s Oldřichem v sázavských lesích, při kterém byl Prokop vyzván, aby na onom místě postavil klášter, později světce přiměl Břetislav I., aby se se schválením pražského biskupa stal opatem. Klášter se stal také místem úmrtí svatého. Jeho ostatky byly převezeny roku 1588 do Prahy a uloženy v kostele Všech svatých.⁶⁷

Téma a argumentum

Téma si vybral de Waldt z Matoušova evangelia, cituje Petra, který říká Kristovi: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, Ej hle my opustivše všechno, šli jsme za tebou.* (Math 19,27). Téma je pak rozvito argumentem: *Zaklínání, a vypuzení sedm d'áblův.*

⁶⁴ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 36 – 68.

⁶⁵ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 574.

⁶⁶ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 148.

⁶⁷ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 574 – 580.

„Chudej! Ó bídně chudej! Ó příliš chudej!“ Řeč je o d'áblu, čertu nebo zlém duchu. De Waldt úvodem vysvětluje, jakým způsobem je nutno rozlišovat chudobu. Do opozice staví chudobu ctnostnou a chudobu zlou. Chudoba nectnostná (zlá) je vlastní d'áblu. Jak je ale možné, že dábel svým „klientům“ nabízí a dává veliké zboží a poklady? A právě v tom je ten háček, d'ábel nabízí, co sám nemá a co mu nepatří. Je nazván lhářem, když slibuje ukradené, ztracené poklady výměnou za „klenot s měšcem, totiž duši s tělem.“ Potvrzení nařčení d'ábla jakožto lháře dokládá de Waldt slibem, který dává d'ábel Kristu na poušti. Tím, že se mu zapoví, slibuje „všecky království světa.“ De Waldt poukazuje na skutečnost, že ono království nemůže Kristu ani (pohledem z hory) ukázat, natož pak dáti, protože svět jeho není, ale Boží. Dábel však chudý vždy nebyl. Na počátku byl bohatý, když ještě byl Angelus lucis, tedy andělem světla a hlavně andělem dobrým. Pak se stal exulantem, desertérem, když Boha opustil.

„Ej hle my opustivše všechno, šli jsme za tebou.“ Tak učinili svatí apoštolové i oslavovaný svatý Prokop. Opustili dobrovolně všechny své hmotné statky, čest, slávu, přátele, zkrátka všechno, co na zemi měli, to vše pro Krista. Za to dostali pak od Boha nebe. Dábel také opustil všechno, ovšem včetně Boha. Chtěl jej předejít, anebo dokonce být jemu rovný, za to si zaslouží místo nebe peklo.

Jak je to ale s bohatstvím? Kristus je považován za chudého, protože má malé stádo ovcí, čert je v tomto směru bohatý, protože má velká stáda zlých (hříšníků). Následovníci d'ábla jsou nejen v pekle, ale i na zemi mezi námi.

Sedm d'áblů

De Waldt metaforicky rozlišuje sedm nejmocnějších d'áblů, jakožto sedm lidských hříchů. A dle pověsti, ve které svatý Prokop zapřáhl čerta do pluhu, jej nabádá a prosí, ať zapřáhne i těchto sedm. Jednotlivé čerty vyzývá, aby předstoupili a představili se, zaklíná je a poroučí ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého.

První je ten „nejrohatější a nejhroznější“, generál v armádě rohatých, Leviathán⁶⁸ nebo také Luciferus. Luciferus je zběh, původně angelus lucis (z hlediska etymologie pochází jméno Luciferus z latiny a znamená „světloň“⁶⁹), symbolizuje lidskou pýchu. Byla to pýcha, kterou d'ábel v podobě hada vnukl Evě, a ona se chtěla rovnat Bohu. Humorně pak lidskou

⁶⁸ Livjatan byla nestvůra chaosu, nebo také obrovské mořské zvíře. Je vyobrazením Satana.

⁶⁹ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 1992. s. 154.

pýchu ironizuje: „*jeden habán na druhého se nadýmá, vypíná; vypíná se co páv, kráčí v reputaci co krocan, nafoukne se v duchu mnohý škrobený fantasta, kontrus, a pačíska, div že měch se v něm nerozpukne.*“⁷⁰ Luciferus, lidská pýcha, se usídlila i v Čechách. De Waldt s posměškem kritizuje například pýchu žen, kterým se zalíbilo parádníčení: „*mnohá jitrnice, plumpsok, a trdlo za šesták, celý hamburský jarmark na sebe nalepí, myslíce, že tehdaž každý in publico má ji za ptáka rajského.*“⁷¹ Lidem totiž chybí krása, nikoliv na těle, ale v duši. A tak pyšný člověk náleží d'áblu a ponížený a ctnostný Bohu.

Druhý, ten nejchlupatější, zvaný Mammon⁷², symbolizuje lidské lakomství. Jak uvádí de Waldt, spíše projde velbloud uchem jehly, než se boháči a lakomci dostane přijetí v království Božím. Bohaté samy o sobě de Waldt neodsuzuje, pokud jsou ovšem štedří a milosrdní k chudým. Hříšníkům, kteří sloužili tomuto d'áblu, autor uvádí několik: Jídáše, krále Saula, Achana. Mammona nazývá de Waldt v úvodu chlupatým a přirovnává jej ke kočce. Jako kočka je obrostlá chlupy, tak lakomí lidé svým statkem. Bohatství materiální tedy není bohatstvím skutečným, tím je pouze bohatství duchovní.

Třetí, ten nejohavnější, zvaný Asmodaeus⁷³, je němý a symbolizuje sodomský hřích, mravní nečistotu. Tento d'ábel nabádá lidi k chlípnostem, ohavnostem a projevil se již na počátku světa, kdy způsobil potopu. Svým přesvědčením nakazil i města Sodomu a Gomorru, která následkem zmíněného hříchu byla zničena. Varuje zamilované blázny, aby nepodlehli, a upozorňuje na hříšné ženské pokolení, které je krásné, ale zrádné jako sirény, tedy „mořské ochechule.“ Hříšníci, na které si sedl d'ábel Asmodaeus, z důvodu poskvrnění království Božího nedojdou.

Čtvrtý, ten nejošklivější, zvaný Belzebub (jméno pochází z hebrejského Ba'al – Zebúb s významem vlastník nebo pán much, často i jako moucha zobrazován. Symbol mouchy bývá vykládán jako symbol nehmotné ustavičně toulající se duše. Často byla spojována s nemocí, smrtí a d'áblem⁷⁴), symbolizuje lidskou závist. Nakazil Kaina, který ze závisti zabil bratra, krále Saula poštvál proti Davidovi, Amana proti Mardocheovi, židy proti Kristovi. Závist jest zabijákem duše a povede hříšníka cestou do pekla.

⁷⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 43.

⁷¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 44.

⁷² Mammon byl aramejský bůh blahobytu a zisku.

⁷³ Asmodaeus (Asmodí) se vyskytuje v knize Tobáš, patří mezi nejmocnější demony, je démonem smilstva, žárlivosti, hněvu a pomsty.

⁷⁴ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 1992. s. 181.

Pátým čertem, tím nejnezpůsobnějším, zvaným Belphegor⁷⁵, je symbolizované nebezpečí lidského obžerství. Vždyť to bylo jablko (pokrm), kterým byli svedeni Adam s Evou. De Waldt kritizuje ty, kteří by se čertu upsali za jídlo a pití. Obžerství je nejen hříchem, ale škodí tělu. Ti, kteří by „nemírného žraní“ nechali, mohli by se dožít vyššího věku: „*Kdo mírně jí a pije, dlouho bude jísti a píti, kdo nemírně jí a pije, nebude dlouho mocti živ býti.*“⁷⁶ Proto nabádá své posluchače de Waldt ke střídmosti.

Šestý je ten nejzuřivější a nejukrutnější, nazván je Balberith⁷⁷ a je d'áblem hněvu. Kain byl podnícen hněvem vůči Abelovi, Jezabel proti Eliášovi, Herodes proti Kristovi, aj. Hněvivého člověka de Waldt dokonce nazývá „pekelnou furií.“ Proto běda tomu městu, ve kterém se Balberith usadí. Pokorou a svorností města vzkvétají, nesvorností pak hynou.

Poslední, sedmý d'ábel je ten nejmrzutější. Jmenuje se Astaroth⁷⁸ a je symbolem lidské lenosti. „*Ó jak mnoho tyto léta lenochů, peciválků, telplův, a šimlův zahálčivých, kteří by bez práce rádi lehce živi byli, aby je jiní živili, oni ale co vepř, neb svině u koryta leželi.*“⁷⁹ Takoví lenoši nechtějí pracovat a taková zahálka těší d'ábla, nikoliv anděla, který se těší z píle.

Na závěr de Waldt vyzývá všechny uvedené d'ábly, „*prašivce, rarášky, kornyfely, holomky, rohatý a potvory, příšery a bubáky*“ k odchodu. U samého konce kázání se dozvídáme místo, kde jej de Waldt pronášel. Jedná se o Strakonice, naráží také na maltézský řád⁸⁰, který vyzdobil místo maltézským křížem.

Lexikální stránka

V textu se objevuje velké množství slov cizího původu, nejčastěji jde o výrazy přejaté z latiny a němčiny. Z latiny (řečtiny) pochází například výrazy *adhaerent* (R/44, z lat. *adhaerēre*, s významem lpět na nečem), *klient* (R/276, přes něm. Klient z lat. *cliēns* = svěřenec), *axioma* (R/63, zásadní poučka, tvzení, přes lat. *axiōma* z řeckého *axiōma*), *exulant*

⁷⁵ Belphegor je křesťanský démon, který svádí lidi k hříchu.

⁷⁶ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 60.

⁷⁷ Balberith byl kanaánský pán úmluv, později se stal d'áblem.

⁷⁸ Astaroth je princ z pekel, v Šalamounovi znázorňován jako mocný démon.

⁷⁹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. 65.

⁸⁰ Maltézský řád je jeden z rytířských duchovních řádů, vznikl v 11. století. Název pochází od země jejich působení, tedy Malty. Působili také na Rhodosu, na který de Waldt také odkazuje.

(R/164, vyhnaneč, z lat. ex(s)ulāns), *desertus* (R/130, zběh, z lat. dēserere), *kornyfel* (M/278, archaicky rohatý čert, z lat. cornifer = rohy nesoucí), *citirovat* (M/88, z lat. citāre = citovat), *invence* (R/241, z lat. inventiō = vynález), *reputace* (R/537, dobrá zvěst, přes něm. Reputation z lat. reputātiō), *subtilní* (R/613, přes něm. subtil, z lat. subt-ilis = tenký), *komplex* (R/290, z lat. complexus = objetí, sevření), *exorcizmus* (R/163, vymítání d'ábla, přes lat. exorcismus z řeckého exorkismus), *audience* (R/58, z lat. audientia = slyšení), *lilium* (M/333, lilie, přes lat. lilium z řečtiny), *kvartýr* (R/325, přes něm. Quartier z lat. quārtus), *špitál* (M/621, přes něm. Spital z lat. hospitāle), *larva* (R/332, přes něm. Larve z lat. lārva = pův. duch zemřelého, strašidlo), *manyra* (R/363, přes něm. Manier z lat. manuārius), *furie* (R/180, zuřivost, z lat. furia). Co se týče latinských citací, většinou jsou de Waldtem překládány. Stává se ale, že se objeví v textu bez osvětlení, například: „*ono věčné exilium*“ (R/162, vyhnanství), „*malé stádo ovčí, electorum, dobrých má*“ (L/40, vybraný).

Z němčiny pochází například *šantročník* (M/602, málo jasný původ, pravděpodobně z něm. Schand – trog, santrocke = nečestný prodej, lichva), *kejklíř* (R/271, z něm. gaukeln = kouzlit), *partykár* (M/435, z něm. Partiken = podvod), *šikovat* (M/608, z něm. schick = podoba, stav, šikovat = pořádat), *štrozok* (R/644, zastarale slamník, z něm. Strohsack), *kleprlík* (M/255, kůň jinochodník, z něm. Klleper), *merkovat* (R/373, pozorovat, z něm. merken), *flaxa* (R/173, šlacha, z něm. Flechse).

De Waldt rozhodně nešetří expresivními výrazy, zvláště s negativním citovým nádechem. Dábla nazývá „*holomkem, šantročníkem, kejklířem, pletichářem, kornyfelem, prašivcem, rohatým hejdukem, pačískou*“. Ženy jsou pak dle Waldta „*jitrnice a trdla*.“ Tím ovšem výčet nekončí, objevují se výrazy jako „*bubák, příšera, potvora, huba, tlama, obžerní židovští bejkové, ochlastat se, močhuba, žraní, furie, monštrum, nehnoutové shnilí, leniví hovada*,“ apod.

Intertextovost

De Waldt cituje nejčastěji z Matoušova evangelia, dále potom vybírá z biblických knih (Job, Genesis, Exodus), cituje z dalších evangelií (Jakub, Lukáš, Marek), církevní Otce (svatý Augustin), filozofy (Seneca). Parafrázuje stará přísloví a exempla. V kázání de Waldt připomíná a jmenuje biblické postavy, například Adama a Evu, Kaina a Ábela, Saula, Davida, Piláta, Noeho, Lota.

Tropy a figury

Z tropů se v textu nejvýrazněji uplatňuje **metafora** (nechat si klást na hlavu rohy – hřešit, dostat „*klenot s měšcem, totiž duši s tělem*“, „*svůj sprostnej ale cnostnej kroj Čechové hrubě pochovávají*“, lakomství nazýváno jako „*bídna nemoc*“, „*pod pláštíčkem zaopatření*“, skládat poklady v nebi, „*závist jest mysle lidské peklo*“, „*hněvivý člověk jest jako oblak plný krupobití a hromobití, který se vyjasnit nemůže*“) **metonymie** („*na oko to toliko nastrojil*“, „*bud'to z očí, bud'to z uší, bud'to z huby, ba i ze srdce, a celého těla ten nečistý Asmodaeus kouká a zapáchá*“, „*sušit zuby*“) **přírovnání** („*vypíná se co páv*“, ženské pokolení je přirovnáno ironicky k „*ptáku rajskému*“, „*spíše mnohý pejška neshodí rohy jako jelen, až do houští, do neštěstí přijde, tu teprva rovně jako ďábel nad svým pádem kvílí, a jako Nabuchodonozor po trestu poníženým býti počíná*“, chlupatý čert je jako „*kočka obrostlá chlupy*“, „*dcery jejich spořádaný a ozdobený, nápodobně kostelu o posvícení*“, „*zdrží tu tejnost co pes půst*“, „*zapácháš hůř nežli židovská apateka*“, „*sám jako myš v pasti chycený*“), **personifikace** („*česká země do pejchy se oblekla*“, „*nenasycená starost*“, „*závist zabíjí duši*“, „*města kvetou a bohatnou*“).

Z figur jsou nejnapadnější **apostrofy** („*Ó svatý Prokope*“, **synonymie** („*ďábel jinak se nazývá čert, nebo zlý duch*“, ďábel je „*exulant, desertus, kníže temnosti*“, „*chodili nad sebou, to jest, víc o sobě myslili, nežli jsou*“, „*umouněný, špinavý, ošišmaný*“, „*zavorej, povorej*“), **řečnická otázka** („*Zdaž aspoň někdy před tím byl čert bohatý?*“, „*Co já na to řeknu?*“, „*Co s vámi budu dnes dělati?*“) **kontrast** (chudý ctnostně/ chudý zlostně, Boha následovat/ předcházet, nebe/ peklo, bohatí/ chudí) **gradace** („*chudej, chudší na nejchudší*“, „*aj ne, nikoliv! Ne a na žádný způsob ne!*“, „*chřadne, bledne, schne, umírá*“), **pleonasmus** („*cizí, a ne svý*“), **řetězení slov** („*tiší a ponížení, čistí a štedří, přízniví a laskaví, strídmi, a horliví*“). Z hlediska opakovatelnosti pak nalézáme v textu **anafory** („*ó jak bídny, ó jak nuzný, ó jak potřebný*“), **epizeuxis** („*ale, ale!*“, „*ha, há*“, „*arci, arcí*“).

4.3 NA DEN SVATÉHO JAKUBA⁸¹

Svatý Jakub

Jakub, latinsky nazýván Jacobus Maior (Jakub Větší), španělsky Santiago (vzhledem k názvu místa posledního odpočinku). Matoušem je uváděn na předním místě mezi apoštoly, jako první apoštol byl také v Jeruzalémě v roce 43 nebo 44 popraven. Jakub a jeho bratr (taktéž evangelista) Jan byli synové Zebedea a Salome. Živili se rybařením (stejně jako Ondřej a Petr). Oba byli údajně velmi bouřliví a vznětliví, což dokládá ve svém evangeliu Marek (3,17) tím, že Ježíš nazval oba bratry „Boanerges“, což znamená synové hromu.

Jakub měl skutečně významné postavení mezi apoštoly, byl přizván Ježíšem ke kruciálním okamžikům. Bývá zobrazován jako poutník, který drží v ruce hůl, na hlavě má klobouk a na rameni s mošnou. Vzhledem k tomu, že si Jakuba jako svého patrona osvojili i Španělé, bývá zobrazován i jako rytíř.

Jakub působil buď v Jeruzalémě a Samařsku nebo (dle výpovědi legend) ve Španělsku. Podle legend se po Ježíšově nanebevstoupení Jakub do Španělska vydal. V období okolo Velikonoc byl Jakub zatčen vojáky Heroda Agrippy, následně byl sťat mečem. Údajně ještě po cestě na popraviště konal zázraky (uzdravil nemocného). Jeho ostatky byly okolo roku 70 přeneseny na Sinaj a v tomto místě byl poté postaven klášter, zasvěcený svatému Jakubovi. Ostatky byly z důvodu ohrožení přeneseny následně ze Sinaje do Španělska. Svátek svatého Jakuba připadá na 25. července.⁸²

Téma a argumentum

Tématem kázání je verš *Advena ego sum et peregrinus*, čili *Příchozí já jsem a pomeštný* (Psal. 38). Argumentum zní: *Přítomný život, poutnický jest život.*

Kázání de Waldt uvozuje odkazem na svatojakubskou kramářskou píseň z 18. století. Počátek textu písně uvádí Vašica ve svých poznámkách:⁸³ „*Putovali poutníci k svatému Jakubu, od svatýho Jakuba k Božímu hrobu. A když jsou se k jednomu městečku přibrali, uprostřed rynku stali, hospody ptali. Řkouce: kde máme jíti na dobrou hospodu, kdebychom*

⁸¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 69 – 100.

⁸² RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 89 – 92.

⁸³ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 223.

poutníckové měli svobodu. Že u pána rychtáře, hned jim oznámeno, aby se přímo brali v dům, ukázáno.“ Oba poutníci, syn i otec byli v domě rychtáře přijati. Rychtářova dcera se do mladšího poutníka zamilovala, její otec však sňatku nebyl příliš nakloněn, protože poutníci dle jeho soudu milují svatou pout' více než zlato a stříbro. Dcera se rozhodla pomstít. Mladému poutníkovi ukryla do mošny stříbrnice a časně ráno před jejich odchodem ztropila povyk. Mladík byl pak neprávem za tento čin oběšen. Otec se musel vydat na pout' sám, když se ale po roce vrátil, našel na šibenici syna živého. Šel tuto zprávu oznámit pánům města, zrovna obědvali a poutníkovi se vysmáli. Když kuřata z jejich talířů vzlétla, poutníka následovali a oba pak přivedli do města mezi sebe. Rychtářovu dceru pak krutě potrestali, zahrabali ji zaživa do země.

Zobrazení

De Waldt pokládá posluchačům řečnické otázky, týkající se znázornění mučedníka, tedy jak by bylo možné a nejvhodnější svatého Jakuba zobrazovat. Uvažuje, zda by se Jakub mohl znázorňovat s kalichem jako svatý Jan. Jakub jako první z apoštolů pil z kalichu (na rozdíl od svatého Jana se však jednalo o „kalich umučení“). Mohl by se znázorňovat jako Jupiter s hromy, protože byl Ježíšem nazván „synem hromu“ pro svou povahu. Mohl by se znázorňovat jako nejslavnější španělský patron a ochránce nebo by mohl být vyobrazen s mečem, protože jím byl s'at. Všechna vyobrazení světce by byla možná, ale bývá zobrazován takovým způsobem, který je pro něj nejcharakterističtější, tedy jako poutník.

Poutnický život

Celý Jakubův život a apoštolská práce spočívaly v putování. Byl prvním apoštolem, který doputoval do království Božího. Tak de Waldt poukazuje na skutečnost, že všichni jsme poutníci.

*„Dokud jsme v těle, vzdáleni jsme od Pána; nemáme zde stálého místa a města, ale budoucího vyhledáváme.“*⁸⁴ Dokud jsme na tomto světě, jsme poutníci, nemáme stálé místo, protože sami jsme nestálí. Nemůžeme nikomu ani sobě nic do budoucna slíbit. Láska i štěstí i zdraví jsou nestálé a vrtkavé: *„dnes v lásce budeš, zejtra v nenávisti, dnes tě chváliti, zejtra haněti.“*⁸⁵

⁸⁴ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 74.

⁸⁵ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 75.

Po smrti člověka se na něj většinou zapomene, pokud ovšem nebyl za svého života neobyčejně dobrým, nebo naopak neobyčejně zlým. Každý člověk má od počátku svého vůdce od Boha, svatého anděla. Ten člověka stráží a vede jej. Pokud ale některý člověk nedbá rad andělů, nechce být poslušným, schází tímto na cestu hříchu a ztracení. Aby nikdo nesešel z cesty, vedoucí do království Božího, musí zachovat vůli Boží, božská přikázání. Zároveň nesmí nikdy sejít z cesty, tj. hřešit.

Věci potřebné a nepotřebné

De Waldt uvádí, jaké věci člověk při svém putování potřebuje. Jako první a nejdůležitější potřebu zmiňuje pokrm a nápoj. Pokrmem myslí chléb a nápojem zdravou vodu. Chléb je zde symbolem duchovní potravy a Kristus je „chlebem života.“ Kdo jí tento chléb, dostane se mu věčné blaženosti. Vodu de Waldt charakterizuje jako „slzy kajícího hříšníka.“ Jako příklad slouží parafráze bajky, ve které osel, který chtěl být koněm, putoval z Arkádie do Říma, aby tam okusil jisté vody. Po jejím požití by se z něj stal kůň. Osel však po celou dobu v Římě lelkoval, procházel se a vodu zanedbal, proto se z Říma vrátil opět jako osel. Stejně jako osel se chovají ti hříšníci, kteří přicházejí ke zpovědi a nelitují žádných svých hříchů.

Poutníci rádi jedí s chlebem sýr. Dle de Waldta je sýr jako poutník: „*dle rozdílnosti věku, rozliční jsme sejrové, mladí, prostřední, starý, mnozí tůze mazaví, rozmazaní, že podobní jsme sejru červivému, a smradlavému.*“⁸⁶

K putování netřeba se obtěžovat pomíjivými věcmi, jako je bohatství a další rozkoše pozemského života. Člověk by si měl brát s sebou jen to, co si může vzít s sebou na věčnost, tedy list, vykazující dobré a zlé skutky. U Božího soudu se pak na základě tohoto listu rozhodne o tom, zda budeme vpuštěni do města nebeského. Zahyne-li boháč, nic ze svých hmotných statků si s sebou nevezme. Navíc, jak již bylo řečeno v kázání na den sv. Prokopa: „*velbloud skrze ucho jehelní projde, než by boháč do nebe se dostati mohl, totiž boháč lakomý.*“⁸⁷ Dále bychom se neměli po svůj život obtěžovat obžerstvím a opilstvím.

Další zbytečnou věcí poutníka jsou vlasy. De Waldt posluchače nabádá, aby je ostříhali a dali chudým. Poukazuje na Máří Magdalénu, která vlasy utírala nohy Pánu. Proto co člověk má a nepotřebuje, má dát chudým pro lásku Krista.

⁸⁶ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 86.

⁸⁷ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 88.

Nepodstatné je i ošacení poutníka. Každý má být oděn mírně dle svého stavu, protože Bůh nás poté nepřiděje slávou a nesmrtelností v nebi, když se budeme nenáležitě a draze oblékat na zemi. Oblečení poutníka má být stejné jako oblečení vězně. Vězeň čekající na smrt by vypadal jako blázen, kdyby byl vyšňořen a ozdoben šperky. I poutník je vězněm, odsouzeným Bohem k smrti.

Poutníci nosívali na šatech mořské skořápky, aby dokázali, že pluli přes moře a šťastně dopluli k břehu. Mušle symbolizuje v křesťanství hrob, ze kterého člověk při posledním soudu vstane vzkříšen. Stala se odznakem poutníků, kteří ji pak většinou nosili umístěnou na klobouku. Jakubská mušle pak byla speciálním poutnickým symbolem těch, kteří putovali do Santiaga de Compostela.⁸⁸

Při poutníkovi stojí často psík, aby jej opatroval a ochránil. Ten, kdo psa s sebou nemá, měl by hledět toho, aby jej při sobě měl. Psem je myšlena bázeň Boží. „*Jak pes opatruje tělo pána svého, tak bázeň Boží opatruje duši i tělo člověka.*“⁸⁹ Kdo se bojí Boha, nemusí se už báti ničeho. Kdo se ale Boha nebojí, kdo toho psa po boku nemívá, je stále v nebezpečí a musí se bát toho, aby s duší a tělem nezahynul.

Putující s sebou nosíval tabák. Ten je buď celý, nebo setřený. Celým tabákem je nyní naše tělo, po smrti budeme na prach setřeni. De Waldt posluchače odkazuje ke knize Genesis (Gn 3, 19), kdy Bůh říká člověku: „Prach jsi a v prach se navrátíš.“ Stejně jako prach nás vítr rozfouká, a tak se jeden po druhém bez památky vytratíme.

Poslední potřebná věc poutníka je hůl. Tu poutníci nosívali v ruce, bývají přepásáni na bedrech a je-li třeba, nesou v ruce i světlo. Hůl značí kříž Ježíše Krista, na který se máme spoléhat a v něj doufat, abychom šťastně doputovali. Přepásání beder značí pak „když chlípnost těla skrz zdrženlivost a čistotu ztenčujeme.“ Hořící světlo máme v rukou, když přes dobré skutky dáváme příklady druhým.

⁸⁸ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 1992. s. 182.

⁸⁹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. S. 95.

Lexikální stránka

De Waldt v kázání, určenému ke dni svatého Jakuba, na rozdíl například od kázání ke svatému Prokopu, užívá výrazně méně slov přejatých a expresivních výrazů. Z českých slov s méně srozumitelným významem můžeme uvést například výrazy jako *osivo* (R/433, nástraha, léčka) nebo *hek* (pravděpodobně od slovesa hekat). Ze slov přejatých z latiny de Waldt uvádí například *koflík* (R/283, šálek, přes sthn. kopfel z lat. cūpa), *fortnýř* (R/177, fortna = brána, přes něm. Pforte z lat. porta) a *arest* (R/58, vězení, přes něm. Arrest z lat. ad a restāre), z němčiny pak výrazy *valchovat* (R/698, expres. mlátit, z něm. walken), *trunk* (pravděpodobně z něm. slovesa trinken= pít).

Intertextovost

Kazatel nejčastěji odkazuje nebo cituje z knih Genesis, Exodus, Jeremiáš, Job, z apoštolů jsou hojně citováni Matouš, Marek a Lukáš, dále jmenuje apoštoly Bartoloměje, Jana a Petra. Připomíná krále Heroda, krále Cyra, svatého Davida, sv. Augustina, sv. Bernarda, biskupa sv. Caesaria, aj. De Waldt dále v textu parafrázuje dvě bajky, připomíná posluchačům kramářskou píseň o poutnících.

Tropy a figury

Ze všech obvykle se vyskytujících tropů a figur zůstávají nejvýraznějším prvkem **metafory** („*ten chléb duše, jest Bůh*“, „*voda jsou slzy kajícího hříšníka*“, „*sic nás Bůh nepřioděje oděvem slávy a nesmrtnosti na zemi*“, „*dojdeme k branám smrti*“), **metonymie** („*padá celé království španhelské před nohy svého velkého otce*“, „*plná lžíce milosti*“, „*spasení své a nebe za hřbet kladli*“, „*vezmi kříž svůj a následuj mě*“). Z figur je nejvíce uplatňována **řečnická otázka** („*Ale proč?*“, „*Nevěříš?*“, „*co jest platno za Kristem jíti, a za ním do nebe nedojíti?*“) a následná odpověď.

4. 4 NA DEN SVATÉ ANNY⁹⁰

Svatá Anna

Anna se svým mužem Jáchymem byli rodiče Panny Marie. Dlouhou dobu byli bezdětní (legendy uvádí dvacet let), až se jim zjevil anděl a zvěstoval narození holčičky. Kult svaté Anny a její svátek, 26. července, se rozšířil po celém světě. Její ostatky si rozdělily různá města. Například ve Vídni je uložena její paže, lebka potom v Důrenu. Stala se také inspirací významných malířů (Caravaggio nebo Leonardo da Vinci).⁹¹

Téma a argumentum

Téma si de Waldt vybral z Matoušova evangelia (13, 47): *Simile est regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti: Podobno jest království nebeské síti vpuštěné do moře, a ze všelikého plodu rybiho shromažďující*. Verš rozšiřuje argumentem: *Krásný lovení*.

Kázání začíná de Waldt slovní hříčkou: „*Krásilov, jako by chtěl říci: krásný lov; ano, ano, krásný lov jest Krásilov; krásný lovení jest v Krásilově*.“⁹² Skutečná etymologie místního jména Krásilov je samozřejmě odlišná než de Waldtův výklad. Krásilov⁹³ byl prvotní tvar místního jména Kraselov, ležící kousek od Volyně.⁹⁴

A tak láká kazatel posluchače k lovu přímo v prostoru kostela: „*na pobožné lovení spolu vyjděme, já budu fišmistrem, a vy spolurybáři moji, budeme budeme loviti ve jménu Páně*.“⁹⁵ Sám se cítí být této činnosti hoden, už jen proto, že křestní jméno de Waldta, Ondřej, je shodné se jménem jednoho z apoštolů, jenž byl povoláním rybář. Milovníkem lovu nebyl jen de Waldt, ale hlavně Kristus. Ježíš miloval vodu, proto si zvolil za svou matku Pannu Marii. Jméno Maria z hlediska etymologie znamená „milovaná Bohem nebo moře hořkosti.“⁹⁶ Právě okolo moří konal Ježíš zázraky, učil i pracoval. *Podobno jest království nebeské síti*

⁹⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 101 – 116.

⁹¹ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 62 – 63.

⁹² DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 101.

⁹³ Přípona –ov značila něčí vlastnictví, tzn. Krásilův dvůr.

⁹⁴ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách, díl II*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. s. 367.

⁹⁵ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 103.

⁹⁶ KNAPPOVÁ, Miloslava. Jak se bude vaše dítě jmenovat. Academia. Praha 2006. s. 399.

vpuštěné do moře. Královstvím je míněna Církev svatá, skrze ni Kristus vysílá své apoštoly, aby jako se sítí lovily lidské duše ke spasení.

Jako ryby v moři jsme loveni

Dle svatého Augustina je svět moře a v tom moři je několik druhů ryb. Těmi rybami jsme my, lidé a naším rybářem je smrt. Smrt vyobrazuje de Waldt dvojím způsobem, jako rybáře žalosti a jako rybáře milosti. Jako ryby si přejeme být uloveni rybářem milosti, ne k smrti, ale k věčnému životu.

Síť je symbolem svaté Anny, jejím prostřednictvím božský rybář (Kristus) loví různé ryby, tedy lidi a třídí je pro Království nebeské. Ryba je prastarým symbolem vody. Poprvé v 17. století uvedli učenci spojitost řeckého názvu ryby, ichtys, s akrostichem IXΘΥΣ: Jesus Christos Theou Hyios Soter = Ježíš Kristus, Boží syn, Spasitel. Zpočátku toho symbolu bylo užíváno se zřetelem k evangeliím, označování pak rybami byli pokřtění (křesťané).⁹⁷

Tak svatá Anna ty, kteří se k ní blíží svou pobožností, ochraňuje, brání, za ně oroduje. V moři se nachází velké množství druhů ryb, de Waldt je vykládá následovně:

Mřínky jsou lidé velmi učení, řadí se k nim kněžstvo, biskupové, Svatost papežská. Proč tyto duchovní de Waldt rovná těmto malým rybkám osvětluje: : „*Kdo z vás jest větší, necht' jest jako menší.*“⁹⁸ Ježdíkové jsou malé dravé rybky, těmi jsou nazýváni vojáci (jezdíci od „ježdění“), ale také hříšníci, kteří každého „zjezdí“ perem i jazykem. Plodní kapři jsou manželé, štiky pak lakomci (protože jedí malé ryby). Mezi delfíny patří učitelé, doktoři a kazatelé, kteří vedou lidi k dobrému životu. Lososi vždy směřují proti proudu, proto jsou jimi nazýváni nepřátelé. Mořský osel je symbolem hospodáře, špalkotluci a štokfišové jsou lidé prostí. Úhoři a mníkové značí kejklíře, sirény pak chlípné ženy. Posledním druhem jsou velryby, tedy velcí páni. Všechny hříšníky spojuje láska a úcta ke svaté Anně, která je přes všechny hříchy uvedla na správnou cestu.

⁹⁷ HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů*. Obrazy a znaky křesťanského umění. Praha: Volvox Globator, 1999. s. 226.

⁹⁸ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s 106.

Úlovky v naší síti

V úvodu zve de Waldt posluchače k lovu. Než ovšem můžeme začít lovit, musíme být prvně uloveni my sami. Nabádá tedy posluchače, aby důkladně do všech směrů rozprostřeli k rybolovu své sítě.

Při lovu se všem účastníkům lovu podařilo chytit tři ryby a skořápku. Tu chtěli někteří pro bezcennost zahodit. De Waldt však zkušeně zasahuje, skořápka po otevření skrývala velkou perlu. Perla značí vždy čistotu a drahocennost, pro svou kulatost a lesk je také obrazem dokonalosti. Je symbolem dítěte, které roste v těle matky.⁹⁹ Skořápka, nazývaná „Pearl Mutter“ symbolizuje svatou Annu. Perlová matka v sobě skrývá perlu (Marii), ta skrývá v sobě všechny poklady umění a moudrost Boží. Stejně jako chtěli rybolovci skořápku zavrhnout, tak byla zavržena židovským knězem Izacharem i Anna s mužem Jáchymem pro neplodnost. A tak ten, kdo zavrhne perlovou matku, zavrhuje i perlu. Kdo nemiluje svatou Annu, nemiluje ani Marii, ani Ježíše.

První ulovená ryba je veliká, zmiňuje se o ní kniha Tobíášova. Tobíáš byl synem spravedlivého Tobita a jeho ženy Anny. Tobit vyslal svého syna pro uložené stříbro, jeho průvodcem byl Rafael. Po cestě se utábořili u řeky Tigris. Chlapec si šel opláchnout nohy, v tom vyskočila veliká ryba a chtěla mu ukousnout nohu. Anděl chlapci poradil rybu chytit, vyvrhnout a uschovat žluč, srdce a játra. Žluč té ryby navrátila otci Tobitovi zrak, díky srdci a játrům zahnal od své budoucí ženy Sary zlého démona Asmodea, který zabil sedm jejich mužů. Tato užitečná ryba není nikdo jiný než svatá Anna a patří „*ne jiným nežli mládencům, a pannám, ženichům a nevěstám, rovně jako Tobíášovi a Sáře.*“¹⁰⁰ Proto, když budeme tuhle rybu lovit, nakloníme sobě svatou Annu, která uzdraví naši vnitřní slepotu, navrátí zrak duše i těla, zapudí nečistého ducha a chlípny oheň. Někteří se této ryby bojí a lekají, jsou mezi nimi i lidé mladí, kterým „nevoní mnoho pobožnost a kostel.“

Druhou rybu obětuje de Waldt všem poutníkům, chudým lidem a zvláště ctitelům svaté Anny. Odkazuje se na rybu ze Šteyerovy Postilly. Příběh uvádí Vašica ve svých vysvětlivkách:¹⁰¹ V městě Nisibe navedla křesťanská žena svého pohanského muže, aby padesát dukátů, které chtěl dát někomu na úrok, rozdal chudým a skrze jejich ruce aby dal

⁹⁹ BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 1992. s. 214.

¹⁰⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s 112.

¹⁰¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s 226 – 227.

dukáty na úrok křesťanskému Bohu. Ten že mu úrok zdvojnásobí. Muž udělal, jak žena radila. Když však měl pocit, že mu peníze chybí, začal se ženy dotazovat, kdyže jim Bůh příslibený úrok přinese. Žena mu poradila, aby si pro něj došel do křesťanského kostela. V kostele nikoho nepotkal, po cestě domů však na zemi našel zlatý peníz. Žena věděla, že je od Boha, a proto za něj koupila chléb, víno a rybu. Uvnitř ryby pak našla pěkný kámen, poslala tedy muže, aby zjistil, kolik za něj mohou dostat. Když se vrátil domů s třemi sty dukáty, žena mu vysvětlila, že to je ten úrok a suma, kterou mu křesťanský Bůh navrací. Výklad ženy muže natolik přesvědčil, že přijal křesťanskou víru.

Co dáme na úrok svaté Anně, vrátí se nám v podobě přízně Boží. „*Zkušená jest věc, že praví ctitelové svatý Anny nebyli chleba žádostiví, ale skrz ni jakkoliv před tím chudí, dost zbohatli.*“¹⁰²

Třetí ulovená ryba má ještě v hubě udici. Zmiňuje se o ní ve svém evangeliu Matouš (17, 24 – 27). Při příchodu do Kafarnaum přistoupili k Petrovi výběrčí chrámové daně a tázali se, zda i Ježíš platí chrámovou daň. Když přišel Petr k Ježíši, ještě než promluvil, otázal se jej Kristus, zdali si vybírají pozemští králové poplatky od svých synů nebo od cizích. Petr odpověděl, že od cizích. Synové jsou tedy svobodnými. Aby pozemské ale nepohoršili, pokynul Petrovi, aby šel k moři a vytáhl rybu, která se chytí první. Peníz, který měla v tlamě, pak měl odevzdat za sebe i za Krista.

Lidé se prohřešili a skrz počáteční hřích byli dlužni Božské spravedlnosti. Neměli ovšem čím zaplatit, přišel Pán, který dluh předešlých, přítomných i budoucích přijal na sebe. Ulovil „*rybu výbornou, udicí svou milostí zlovil, sobě za bábu svatou Annu zvolil, z kterýžto ten drahý vzácný groš*“, Maria Krista Matka poslala, z nížto Spasitel světa dle těla podstatu sobě vzav, a s obrazem božství svého spojíc, tím panenským mariánským grošem, tj. *člověčenstvím*“¹⁰³ na sebe přijal dluh Otci nebeskému. Svatá Anna je považována za počátek vykoupení, počátek štěstí a věčného blahoslavenství.

Po lovení nabádá de Waldt rybáře, aby sítě neschovávali, ale aby je smáčeli a rozložili. Sítě jsou zobrazením proseb a pobožnosti, proto je nutné je neustále propírat v slzách, v žádostech a modlitbách.

¹⁰² DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s 114.

¹⁰³ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 114.

Lexikální stránka

Z hlediska lexikálního kázání ke dni svaté Anny neobsahuje takové množství slov přejatých jako v kázáních předchozích. Pozornost si zaslouží výrazy jako *nevod* (R/411, český původ, tažná rybářská síť), *keser* (R/271, malá rybářská síť, přes něm. Kesser z angl. catch – chytat/ catcher), *kunst* (R/321, něm. Kunst = umění, um), *Pearl – Mutter* (z něm., perlová matka). Za zmínku stojí rčení biblického původu „*nechtějte metati drahých perel před vepře*“,“ užívané dodnes.

Intertextovost

De Waldt se v textu odkazuje např. na Václava Matěje Šteyera a jeho Postillu, nebo na knihu Tobiáš. Tehdejším posluchačům nebylo se vši pravděpodobností třeba díla připomínat. Dnešnímu čtenáři však neznalost těchto pretextů může poměrně ztížit srozumitelnost. Z církevních Otců připomíná de Waldt svatého Řehoře, svatého Augustýna. Z evangelistů využívá nejčastěji citace Lukáše a Matouše. Co se týče námětu, vlastnosti ryb jsou spojovány s lidskými vlastnostmi i v kázání Jana Ignáce Libertýna,¹⁰⁴ stejný příklad zobrazení druhé de Waldtovy ulovené ryby uvádí Karel Řehoř Rosignoli.¹⁰⁵ Symbol sítě jako víry a zobrazení ryb jako křesťanů se také objevuje v díle Petra Chelčického.¹⁰⁶

Tropy a figury

Z obvykle užívaných tropů a figur jsou tradičně nejvýraznější **metafory** a **symboly**, kterým jsme věnovali pozornost při interpretaci textu. Zajímavé jsou de Waldtovy **etymologické výklady**. Některé přímo vysvětluje (u jména Maria uvádí význam „*moře, maria*“), jiné významy jsou skryty ve jménech světců a přímo korespondují s jejich osobností nebo činem (Anna – vykládána jako „*milostiplná*“, Rafael jako „*bůh vyléčil, bůh uzdravuje*“, Jáchym znamená „*bohem vyvýšen, vztyčen*“). U Waldta jde mnohdy o etymologii nepravou, tedy o slovní hříčku („*Krásilov, jako by chtěl řícti: krásný lov*“, „*ježdíkové od ježdění jsou vojáci*“).

¹⁰⁴ Jedná se o kázání *Svatý Antonín Paduánský, muž mnohých titulů vznešených*.

¹⁰⁵ Dílo *Zázrakové Boží v svatých jeho z jejich životů vytažení*.

¹⁰⁶ *Sieť viery pravé*.

4. 5 NA DEN PROMĚNĚNÍ PÁNA KRISTA¹⁰⁷

Proměnění

Dne 6. srpna si připomínají křesťané Proměnění Ježíše Krista na hoře Tábor v Palestině. Před zraky apoštolů Petra, Jakuba Většího a Jana Evangelisty se Ježíš zjevil svou božskou podstatou. „*Šlo o mohutné a fascinující vzplanutí Kristova těla v oblaku, prosyceném sluneční září,*“ ve které se zjeví Mojžíš s prorokem Eliášem a hovořili o odchodu Ježíše z tohoto světa. Hora Tábor byla nedaleko rodiště Panny Marie, právě na tomto místě bylo apoštolům naznačeno, že Kristus zemře jako Mesiáš (dle starozákonního proroctví). Tímto okamžikem byli apoštolové připraveni na následující události, kdy měli být přítomni Ježíšově úzkosti a následného posledního dne, ve kterém Ježíš vynesl svůj kříž na místo utrpení, Kalvárii.¹⁰⁸

O Proměnění se píše v evangeliích sv. Matouše (17, 1 – 8), sv. Marka (9, 2 – 8), sv. Lukáše (9, 28 – 36). Zmiňuje se o něm i druhý List Petřův (1, 16 – 18). O tomto dni se nezmiňuje Jan, což je vysvětlováno tak, že podle Jana byl celý Kristův život projevem Boží slávy, a proto nebylo třeba den Proměnění vyzdvihovat nade dny ostatní.

Téma a argumentum

Téma kázání pochází z Matoušova evangelia (17, 9) a zní: *Nemini dixeritis, Žádnému nepravte*. Když sestupovali apoštolové z hory, přikázal jim Ježíš mlčeti, dokud Syn člověka nebude vzkříšen z mrtvých. Téma de Waldt rozvádí argumentem: *Kunst mlčení chvalitebný*.

Umění mlčet

Na úvod nabádá de Waldt posluchače: „*Silentium! Mlčte! Rozprávek zanechte, a to co dnes budu vám mluvit, kázati: nemini dixeritis, žádnému nepravte, každý to u sebe na památku zanechte, a skrz to kunst velký dovedete.*“¹⁰⁹

Na světě je spousta rozdílných umění. Umění zlatníků, hodinářů, malířů, tiskařů, tkalců, muzikantů, aj. Největším uměním je ovšem umění mlčenlivosti. Vždyť mlčení je

¹⁰⁷ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s.117 – 138.

¹⁰⁸ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 181.

¹⁰⁹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 117.

lidskou přirozeností. Když se narodí dítě „*bečí ex molli b, někdy ex ciz zvostra, celý dni, a noci bez taktu zpívá, šklebí se, pláče,*“ mluvit se ale učí postupně. Zprvu využívá svých smyslů, posléze (až nabude rozumu) užívá slov. Má-li se tedy mluvit, pak s rozumem a moudře.

Největším milovníkem mlčenlivosti byl Ježíš Kristus. Narodil se o půlnoci, v čase, kdy bylo všudypřítomné ticho. Mluvil nemnoho až do svého třicátého roku. Následné a zároveň poslední tři roky učil mimo jiné i tomuto umu. Byl Mesiášem, králem a pánem světa, neměl však zapotřebí svou vznešenost do světa „vytrubovat.“ Přednější pro něj byly skutky, nikoli slova. Zakazoval mluvit zlým duchům, které vypudil, protože věděli, kdo je (Mk 1, 34). Zakazoval o svých skutcích mluvit i uzdraveným. Tak pravil například malomocnému (Mk 1, 44), hluchoněmému (Mk 7, 36). Když oslovil své „sekretáře“ Petra a Jana, aby mu připravili místo k jedení beránka, neřekl jim z důvodu utajení jméno hospodáře, ani nepopsal blíže jeho dům. Řekl jen, že do svého domu ponese džbán. V tomto domě pak chtěl Kristus jíst beránka. Džbán je symbolem počátečního působení Ježíše Krista, beránek symbolizuje nevinnost a pokoru. Je nejobvyklejším obětním zvířetem starozákonního a obecně antického kultu. O beránkovi je zmínka už v knize Exodus (Ex 12, 3) a týká se ochranné moci jeho krve. Beránek Boží, který snímá hřích světa, tedy Kristus, se objevuje v evangeliu podle Jana (J 1, 29).

Podle de Waldta je málo těch, kteří skutečně umí mlčet a zachovat tajemství. Proto posluchačům praví: „*já ty, kteří neumějí, tomu kunstu dnes učiti budu, a jak by ohyzda a ohavnost byla rozpustilým tlampačem býti, bezuzdný jazyk míti, tejnosti vyjeviti, vyzvoniti; a na to jak vzácná jest ctnost, a milost, umět mlčeti, tejnosti tajiti, žádnému je nepraviti, k potěšení, a užitečnému navržení vašemu, jak doufám, dnes ukážu.*“¹¹⁰

Jestliže člověk neumí zachovat tajemství druhého, znamená to, že neumí zachovat ani tajemství svá. A tak na sebe poví mnohdy věci, které jej vedou k hanbě a zkáze.

„Muž, že můž mlčet, žena ne muž, že nemůž mlčeti.“

Ženy podle de Waldta nejsou schopny naučit se umění mlčenlivosti už od doby, kdy Eva hadovi (d'áblovi) „*božskou tejnost vytlampala.*“ Mlčet ženy dokáží pouze v případě, že je ovládne „*daemonium mutum, d'ábel němý.*“ Kristus nikdy ženskému pokolení nedal příkaz mlčenlivosti, zvláště z toho důvodu, že toho nejsou schopny. Naopak dostaly příkaz mluvit.

¹¹⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 120.

Pán řekl například u hrobu ženám, aby šly a pověděly o tom bratrům, nebo přikázal totéž Samaritance. Po zmrtvýchvstání to byly právě ženy, kterým se Kristus zjevil, aby byla událost co nejrychleji rozhlášena.

Příkaz mlčet byl určen pouze mužům, protože ti byli schopni tajemství udržet. Proto Abraham o svém úkolu obětovat syna Izáka neřekl své ženě Sáře. A to i přesto, že byla matkou Izáka a Abrahamovou manželkou. Jak ale ironicky de Waldt uvádí: „*matka sem, matka tam, manželka sem, manželka tam.*“ Stejně tak anděl Rafael tajil svou identitu před Tobiášem, dokud to bylo možné. Proto de Waldt tvrdí, že ctnost mužská je ctnost andělská.

Žena je charakterizovaná jako „*huba, slovo a tejnost voda vřelá, nezdrží ji. Žena jest pytel, slovo jest šidlo, nesková se v ní.*“¹¹¹ De Waldt dokládá svá tvrzení v příbězích, nejen biblických: V jednom městě zemřela kupci manželka. Děvečka, která u něj sloužila, si přála vdovce získat a provdat se za něj. Použila lsti, začala v noci v převleku zemřelé manželky vdovce strašit a nabádat jej, aby si děvečku vzal za manželku. Vdovec byl rozhodnut splnit přání bloudící duše zesnulé ženy a děvečku pojmout za ženu. Ta se bohužel se svou lstí svěřila kamarádce, která vynesla tajemství na světlo. Tak kvůli svému „tlampavému jazyku“ přišlo děvče o čest a muselo dům opustit. Jiný příběh vypráví o panenském klášteře. Duchovní panny si umínily žádat Svatost papežskou, aby mohly slyšet zpověď jedna druhé. Hned na druhý den se dvě nejvýřečnější z nich vydaly do Říma, kde svou žádost osobně sdělily papeži. Papež, který cítil z řeči sílu ďábelského pokušení, podrobil dívky zkoušce. Dal pannám škatuli, kterou měly další den přinést neotevřenou. Zvědavost byla tak silná, že škatuli otevřely, ptáček, který byl uvnitř, okamžitě uletěl. Na druhý den jim papež řekl, že nedokážou-li udržet malého ptáčka, malou věc zachovat, nemohou pak dokázat mnohem těžší věc, totiž udržet tajemství cizího hříchu.

Zrádnost mužská

I přes cejch, kterým ženy de Waldt zpočátku označil, přiklonil se v druhé polovině kázání na jejich stranu a postavil se do role jejich advokáta. Jsou na světě totiž i muži, mnohdy řeči hříšnější než kterákoliv žena. De Waldt uvádí příklady, ve kterých nachází muže „*tlampavější, klevetivější nežli ženy, an ani branního, a fortnýře, ani dveří, ani varty před hubou nemají.*“¹¹² Muže pak varuje, aby si dávali pozor na „hubu“ při popíjení, aby síla vína

¹¹¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči. Tasov* : Marie Rosa Junová, 1940.s. 129.

¹¹² DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči. Tasov* : Marie Rosa Junová, 1940.s. 132.

nezapříčinila vyzrazení tajemství. Vzorem by jim mohl být Euripides, kterého když se tázali, proč mu z úst zapáchá jako z „židovské apateky“ odpověděl, že je to proto, že v jeho ústech shnilo mnoho nevábně vonících tajností. Následuje jako příklad mužské zrádnosti známý příběh o králi Midasovi, králi Arkadie. Midas se narodil s oslíma ušima, o čemž věděl pouze jeho nejbližší přítel a rádce. Ten nemohl již tíhu tajemství unést, šel k vrbě, vykopal pod ní jámu a do ní své tajemství zakopal. Vrba slova přitáhla k sobě a vtáhla je do svých větví. Když foukal vítr, větve se klátily a tajemství vyzradily. Tak se o uších krále Midase dozvěděl všechen lid.

Závěrem de Waldt (jak je zvykem) téma rekapituluje a uzavírá citátem svatého Davida: „*pravil jsem, abych neprohřešil více jazykem mým. Co mluvíti tedy máte, mluvte, co mlčet, tajiti: nemini dixeritis, to žádnému nepravte.*“¹¹³

Lexikální stránka

Kázání obsahuje množství výrazů, které by mohly bránit srozumitelnosti soudobému čtenáři. Časté jsou výrazy německého a latinského původu. S původem německým se objevují slova jako *krumpliř* (M/297, krumplovat = vyšívát hedvábí, z něm. krumpe(l)n), *kunst* (J/II./29, z něm. Kunst = umění, um), *plundry* (M/463, druh širokých kalhot, z něm. Pluderhose), *loty* (M/340, jednotky váhy, ze sthn. lôť = závaží z olova), *rathauz* (něm. Rathaus = radnice), *fortel* (R/177, dovednost, lest, ze sthn. vorteil = výhoda, zisk), *škatule* (R/630, z něm. Schatulle), *kompanie* (R/289, vojenská jednotka, z něm. Kompanie). Původ latinský mají výrazy jako *instrument* (R/239, nástroj, z lat. ĩnstrũmentum), *partes* (R/449, notový zápis jednoho hlasu skladby, z lat. partēs), *deklinirovati* (R/125, deklinovat, z lat. dẽclĩnãre), *exercicie* (R/162, duchovní cvičení, z lat. exercitium), *sekretář* (R/565, tajemník přes něm. Sekretär z lat. sẽcrẽtum), *centýř* (M/83, jistá váha, později sto liber, z lat. centum = sto), *koltra* (J/II./109, z lat. cortina = opona, záclona). De Waldt užívá se samozřejmostí v textu latinské výrazy, které nepřekládá, čímž počítá s jistou vzděláním posluchačů („*jak jej natura učí*“, „*zvířata svoje partes muzicirují*“, „*až se naučí exercitia*“, „*ženy neznají ani neumějí opera taciti*“, „*povídá jinému sub tulipa, ten zas třetímu sub rosa, a ten ji povídá jinému sub tulipa, ten zase třetímu sub lilio, onen opět jinému sub cariophilo, ten opět pátýmu sub*

¹¹³ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 137.

*solsequia*¹¹⁴). Výrazná jsou expresiva („vytrubovat“, „ohyzda“, „tlampač“, žena jako „dvounohý piškot“, „huba“, „šidlo“, „řešato“).

Intertextovost

Tradičně nejvíce citovanými evangelisty jsou Marek, Matouš a Lukáš. Dále de Waldt uvádí příklady z knih Tobáš, Jozue, zmiňuje List Judův. Z biblických postav připomíná apoštoly Petra, Jana a Jakuba; Abrahama, jeho ženu Sáru a syna Izáka; Samsona a Dalilu, krále Šalamouna aj. Příklady ženské zvědavosti čerpá z Valeria Veneta, v kratším znění se s tímto tématem setkáváme v díle Josefa Klappera.¹¹⁵ Příběh krále s oslíma ušima známe především prostřednictvím Havlíčkova Krále Lávy. Námět uvádí i Šebestyan Brant.¹¹⁶

Tropy a figury

Zajímavými prvky kázání jsou de Waldtovy **slovní hříčky** („muž, že může mlčet, žena ne muž, že nemůže mlčet“; ženy neznají „*opera taciti*“, Tacitus byl římský státník, jeho jméno znamená „mlčenlivý“, ženy tedy neznají díla Tacita; „ó řehačky, ó křestačky, ó klepačky, ó řešata“), časté je mimo již výše rozebírané **řetězení slov** či enumerace („*ptáci zpívají, piskají, vrzají, cikají, štěbetají*“, dítě když se narodí „*zpívá, šklebí se, pláče*“), **přirovnání** („*od mužův ty jasnosti nabývají, rovně jako měsíc světlo nabývá od slunce*“, „*žena tak mnoho tejnosti v sobě zachová, co sud děravý vody*“).

¹¹⁴ Sub rosa = pod růží, tj. důvěrně, sub tulipa = pod tulipánem, sub lilio = pod lilií, sub cariophilo = pod hřebíčkovcem, sub solsequia = pod slunečnicí.

¹¹⁵ *Erzählungen des Mittelalters* (1914).

¹¹⁶ Edice Antonína Truhláře: *Ezopovy fabule a Brantovy Rozprávky*, Praha, 1901.

4. 6 NA DEN STĚTÍ SVATÝHO JANA KŘTITELE¹¹⁷

Jan Křtitel

„Mezi těmi, kdo se narodili z ženy, nikdo není větší než Jan.“ (L 1, 5 – 23) To prohlásil o Janu Křtiteli, svém předchůdci, Ježíš Kristus. Otcem svatého Jana byl jeruzalémský kněz Zachariáš, matkou mu byla příbuzná Panny Marie, Alžběta. Narození syna bylo rodičům předpovězeno andělem. Jan Křtitel započal své působení v judské poušti, kázal, získával své žáky a křtil v řece Jordánu. Údajně chodil v šatech z hrubých žíní, kolem boků nosil kožený pás. Živil se kobyilkami a medem.

Jan hlásal příchod Mesiáše, Ježíše Krista. Ten přišel k Janovi se dát pokřtít. Když se ponořil do řeky Jordánu Kristus, otevřelo se nebe, sestoupil Duch svatý v podobě holubice, z nebe se pak ozval hlas, který ke Kristu pravil: „Ty jsi můj milovaný Syn, v tobě jsem našel zalíbení“ (Lk 3, 22).

Jan Křtitel se později dostal do jemu osudného sporu s králem Herodem Antipou. Jan jej napadl za to, že opustil svou první ženu a vzal si manželku Herodiadu svého bratra Filipa. Herodes Jana nechal uvěznit v tvrzi Macherontě. Vzhledem k tomu, že se bál lidu, který Jana považoval za proroka, neodvážil se jej popravit. Při oslavě svých narozenin tančila králi dcera Herodiady, Salome, již král přislíbil splnit jakékoliv přání. Dle rady své matky si Salome přála Janovu hlavu na podnose. A tak se také stalo. Podle jedné z verzí pohřbili učedníci Janovo tělo v Sebastu (dnešní Sivas), archeologové zase vyslovili domněnku, že objevili Janův hrob v Jordánsku. Podle jiné verze bylo Janovo tělo pohřbeno v Samařsku. K nálezům lebky se hlásila místa jako Konstantinopol, Damašek, Emesa.

Svátek Jana Křtitele připadá na 24. červen. V minulosti mu věnovala pozornost řada významných malířů, například Lucas Cranach starší, Caravaggio nebo Tizian.¹¹⁸

Téma a argumentum

Témata kázání pochází z Markova evangelia (Mk 6, 20) a zní: *Libenter eum audiebat: Rád jej poslouchal*. Citace se týká Heroda, který věděl, že Jan Křtitel je člověk spravedlivý a svatý, když jej poslouchal, byl nejistý, ale přesto mu rád naslouchal. Téma de Waldt rozvíjí argumentem: *Nahá pravda*.

¹¹⁷ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 139 – 159.

¹¹⁸ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 66 – 69.

S pravdou ven!

Kázání de Waldt uvozuje příslovím: „*pravda nenávisť plodí, lidí se pro pravdu nejvíc hněvají, pravdu neradi poslouchají, směle ona každému do očí hledí, bez strachu do srdce kouká, bez Ingredere do uší vchází, co moucha bez ohledu každému vsedne na nos, pucuje bez mejdla a břitvy, div že mnohým z očí bolesti, neb zlostí nekapá, všem téměř ošklivá, nepříjemná, pokudž sama se nevetře, jistě že u žádného audienci nemá.*“¹¹⁹ Není na světě nic tak nenáviděného jako pravda. Proč tedy poslouchal Herodes rád svatého Jana, přestože mu bez ostychu řekl pravdu, a to, že není slušné vzít si za ženu manželku svého bratra. Herodes Jana ctil, protože se neobával říct pravdu králi, i kdyby měl být za ni popraven. Ale jak píše de Waldt: „*Král sem, král tam, reverenci sem, reverenci tam, respekt sem, respekt tam.*“¹²⁰

Co je na světě nejsilnější?

Křesťanský císař se jednou otázel dvanácti svých rádčů, co nebo kdo je na světě nejsilnější. Číslo dvanáct hraje v křesťanské symbolice významnou roli. Symbolizuje běžně dokonalost a úplnost, jak zjistíme níže, dokonalé a úplné odpovědi těchto dvanácti rádčů, představujících dvanáct různých povolání, se císař nedočká.

Prvním dotazovaným byl právník. Dle něj je nejsilnější na světě císař, protože stanovuje zákony. Je korunován trojí korunou, železnou ve Frankfurtu (znamení síly), stříbrnou v Majlandu (znamení upřímnosti), zlatou v Římě (znamení nejvyšší důstojnosti mezi králi). Druhým byl teolog, který za nejsilnějšího označil papeže, třetím tázaným byl vojenský generál, ten označil jako nejsilnější vojsko, protože přemůže svou silou i císaře i papeže. Podle čtvrtého, filosofa, je na světě nejsilnější přirozenost. Jako pátý odpovídal historik, který řekl, že nejsilnější je pýcha. Jako šestý povstal řečník a označil lásku. Podle sedmého tázaného, dvořana, je nejsilnější štěstí, protože díky němu se může stát z žebráka pán a naopak. Osmým byl měšťan, dle kterého je nejsilnější obyčej. Kupec, jako devátý, považuje za nejsilnější peníze. Desátým tázaným byl řeholník, který vyzdvihl sílu víry, jedenáctý básník považuje za nejsilnější dobré jméno. Jako dvanáctý povstal lékař, dle kterého je nejdůležitější na světě zdraví. Všechny názory zaslechla císařovna, která prohlásila, že nejsilnější na světě je žena, protože přemohla velké hlavy světa.

¹¹⁹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 139.

¹²⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 140.

Stejná otázka byla diskutovaná i třemi mládenci, kteří se na hodech, když král Darius usnul, tázali sebe navzájem. První mládenec řekl, že nejsilnější na světě je víno, protože má moc porazit i nejsilnějšího. Druhý řekl, že nejsilnější je král, protože jeho rozkazů se každý obává. Třetí označil jako nejsilnějšího ženu, protože krále porodila a o vinice se starala. Nicméně dodal, že nade všechno je nejsilnější pravda. Za odpověď byl mladík pak bohatě odměněn.

Boj pravdy

De Waldt dále vydává posluchačům svědectví o pravdě prostřednictvím příběhu: Sestry Pravda a Spravedlnost vyšly z nebe k městu. Nikdo jim nechtěl dát nocleh, proto musely zůstat pod širým nebem. Otec lži, ďábel, mezitím poštlal proti nim zástupy lidí, aby s nimi v noci bojovali. Rádci bojovali mlčenlivostí, nepostavili se Pravdě, mlčeli, když měli mluvit, proto jsou nazýváni „němými psy.“ Vojáci přišli bojovat za pomoci přetvářky, měšťané, sousedé, umělci a řemeslníci povstali proti Pravdě se lží. Prokurátoři se Pravdě postavili podvody, páni vychloubáním, dvořané zase pochlebováním, kněží a řeholníci pokrytectvím a kazatelé falešným výkladem Božího slova. Přišlo ráno, Spravedlnost odešla zpět do nebe, ale Pravda zůstala. Aby na obyvatele působila příjemněji, šla do hospody a hrála na housle. Sotva začala hrát, lidé jí housle o hlavu roztřískali a z hospody vyhodili. Šla ke kupci, promluvila pár slov a byla vyhnána. Pak pokračovala k řemeslníkům, kteří ji mezi sebe přivítali. Přehazovali si ji však navzájem mezi sebou jako míč. Když přišla ke dvoru „hubu jí dali na zámek, šaty jí dali bláznovský, zvonečků, peří na ni navěsili.“¹²¹ Poté ji z dvora vyvedli a pravili, že ten, kdo chce u dvora mluvit pravdu, musí být blázen. Vyvedli ji z kostela, na ulici zbili, slepý i němý ji od sebe odehnali. Odsouzena byla na šibenici. Zázrakem však třetí den po smrti obživla a zpět do nebe vstoupila. Pravda je vtělením Ježíše Krista a objeví se zase v poslední náš soudný den.

Jakkoliv byla pravda „škrčená, tlačená, mačkaná, však proto není zaškrčená, ani potlačená, ani zmačkaná, ale victorii po všem obdržela.“¹²² De Waldt jmenuje ty, kteří se kvůli pravdě stali exulanti a vyhnanci. Předchůdci pravdy byl Jan Křtitel a Kristus, následoval například svatý Stanislav. Stanislav Krakovský byl biskupem, patří k polským národním světcům. Vzhledem k tomu, že hlásal pravdu, kritizoval nespořádaný život krále

¹²¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 145.

¹²² DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 147.

Boleslava II, veřejně jej káral a nakonec vyobcoval z církve, stihla jej násilná a mučednická smrt.¹²³

Nepřemožená pravda je charakterizovaná symbolem koruny a palmy. Palma znamená již od antiky symbol vítězství a věčného života. Koruna symbolizuje zvláště nesmrtelnost a věčnou spásu.

Na de Waldtovu žádost sestupuje pravda z nebes do kostela a předstupuje před různé stavy. Prvně předstupuje před duchovenstvo, žádá je o útočiště a prosí, aby se za ni před ostatními nestyděli, i kdyby si tímto počinem měli získat nelibost. Není důležité pouze pravdu hlásat a napomínat jí ostatní, ale také sami se jí řídit. Následně pravda nahlíží do očí pánům. Mnozí z nich ji poslouchat nechtějí, aby nebyli zahanbení. A tak u panských dvorů mnohdy místo pravdy panuje pochlebenství a lež, holduje se hodování, rozkoši a chlípností, a po tomto by přesto rádi byli spaseni. Jak ale de Waldt uvádí: „*Kdo rád slyší pravdu, Kristův jest, kdo nerad slyší, d'áblův jest.*“¹²⁴ Pány dále kritizuje za chování k poddaným, ke kterým jsou nespravedlní a nemilosrdní, stejně tak nepřikladní jsou svou zbožností. „*Před tím býval obyčej pánův dobrých, brzy, a časně z postele, dlouho v kostele, zkrátka při stole. Ale nyní na opak, pozdě z postele, zkrátka v kostele, dlouho při stole.*“¹²⁵

Pravda pokračuje od pánů k panským oficírům, nazývá je lidskými komáry, šidícími své pány i poddané. Ne zrovna pochvalného slova se vzápětí dočkávají ženy, zvláště ty, které tolik dají na svůj vzhled, draze se šatí, líčí, zdobí šperky. Tímto totiž podněcují lidskou chlípnost a míří do pekelných hlubin. Nelibé pravdy se následně dostává řemeslníkům: kupci, kteří levně kupují a draze prodávají, zboží falšují, sobě vykoupí maximálně peklo. Stejně tak nespravedliví jsou šenkýři - pití falšují, pány šidí a „kurvy“ přechovávají, handlíři – kteří pro zisk lžou, duši často zaprodávají, krejčí – strakatí zlodějové, kteří z kradených záplat pak nosí kabát, ševci – lidi šidí, místo mše „štychy“ dělají, pekaři – nespravedlivě pečou, malé chleby prodávají, tkalci – nespravedlivě pletičaří, řezníci – dobytek levně koupí a pak draze maso prodávají, sedláci – lenoši, kteří neradi poslouchají slovo Boží.

¹²³ ATTWATER, Donald. *Slovník svatých*. Rudná u Prahy: Jeva, 1993. s. 357.

¹²⁴ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 150.

¹²⁵ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 153.

Závěrem dává de Waldt posluchačům radu: „pravdu sobě mluvíme, a spolu dobře budíme, pro pravdu na sebe se nehněvejme, ruce sobě podejme, top, top, a ty lidský hněve se utop.“¹²⁶

Lexikální stránka

V textu je užito výrazů českých s nejasným významem, například spojení *zhřejtí křemel* (M/186, zhřejtí – expr. hryzat, kousat, M/299, křemel – nářeční výraz pro křemen), *durdit se* (R/149, hněvat se); z výrazů původem německým uvedme například slovo *partyka* (M/435, podvodný tajný obchůdek, z něm. Partite = podvod), *mord* (R/389, vražda, z něm. Mord), *handlíř* (R/194, handlovat = obchodovat, z něm. handlen), *štych* (R/645, píchnutí, steh, z něm. Stich), *kramflek* (R/309, podpatek, z něm. Krampe a Fleck), *grešle* (R/189, stará drobná mince, z něm. Groschen); z výrazů původem latinským se objevují výrazy jako *jurista* (R/254, právník, z lat. iūrisdictiō = právo), *promovirovat* (R/505, povyšovat, z lat. prōmovēre), *victoria* (L/563, z lat. victoria = vítězství), *akkomodirovat* (R/48, přizpůsobit, z lat. accomodāre), *rekomendirovat* (R/533, doporučit, z lat. recommandare), *špás* (R/637, žert, přes něm. Spass z lat. expandere), *officír* (R/423, důstojník, přes něm. Offizier z lat. officium – služba, úřad), *ruina* (L/450, zřícení, sutina, z lat. ruína), *miseria* (L/338, bída, utrpení). Časté jsou expresivní výrazy (ochechule, šizunk, kurvy, pletichář, aj.).

Intertextovost

De Waldt posluchačům připomíná biblické postavy, které měly s pravdou co dočinění, například Jidáš, Pilát, král Herodes. Cituje evangelisty Lukáše a Matouše, knihy Izajáš, Ezdráš, církevního spisovatele Lactantia Firmiana.

Tropy a figury

Nejvýraznějšími uměleckými prostředky jsou **metafory** („*Jestliže se do ježkového kabátu obleče, neb paroku ježka vezme, nedivte se, neb tj. její nátura: že píchá a tím nenávisť plodí*“, ďábel jako „*otec lži*“, pravda jako „*vtělený Kristus Ježíš*“, krejčí jako „*strakatí zlodějové*“), **metonymie** („*žena jest nejsilnější, neb přemohla velké světa hlavy*“, proti Pravdě

¹²⁶ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 159.

povstaly rady s „mlčenlivostí“, kunstýři se „lží“, **přirovnání** („do uší vchází, co moucha bez ohledu každému sedne na nos“, „Pravdu z ruky do ruky podávali, co s míčem pohazovali“) a **personifikace** („přirozenost jest nejsilnější“, „láska jest nejsilnější“, „Pravda se sestrou Spravedlností z nebe vyšly“, „jak se Pravda ozvala, hubu jí zamkli na zámek“).

4. 7 KÁZÁNÍ O SVATÝM VÁCSLAVU, V MĚSTĚ PÍSKU DĚLANÉ 1709¹²⁷

Svatý Václav

Svatý Václav se narodil v rozmezí let 903 – 907 ve Stochově. Byl ovlivněn zejména svou babičkou, svatou Ludmilou. Studium na latinské škole v Budči se mu prostřednictvím duchovních dostalo značného vzdělání, byl vychován v křesťanského vládce. Asi roku 924 se ujal vlády. Václav je popisován jako zbožný panovník, který podporoval kněze, zároveň jako velmi rozvážný vladař. Chtěl se vyhnout konfliktům se soudními státy, proto zaplatil poplatek císaři Jindřichovi I. Za to byl však svými odpůrci, včetně bratra Boleslava, kritizován. Boleslav pozval bratra na své sídlo. Podle staroslovanské legendy o svatém Václavu udeřil prvně Boleslav bratra po hlavě mečem, ten jej v obraně srazil na zem. Boleslavovi však přispěchali na pomoc Tuža, který ťal Václava do ruky, Tira a Česta, kteří Václava ubili. Hněvsa pak ještě probodl Václavovi bok mečem. Den smrti světce a patrona připadá na 28. září, pravděpodobně roku 929.

Poté, co vrahové odešli, přikryl kněz Krastěj světcovo rozsekané tělo. Ještě než Václavova matka utekla ze strachu o svůj život do Charvát, přišla umýt a obléct tělo svého syna a odnesla jej do chrámu. Tělo světce bylo uloženo v chrámu svatého Víta.¹²⁸ Kult svatého Václava upevnil zvláště Karel IV., sám panovník napsal legendu o svatém Václavu, nechal zhotovit svatováclavskou korunu (s požehnáním papeže pak byla zasvěcena svatému Václavu). Již roku 972 byl Václavovi zasvěcen kostel na Proseku, následně se jeho podoba objevovala na mincích a pečetích. Bývá zobrazen na koni jako jezdec s přilbou a kopím.¹²⁹

¹²⁷ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 160 – 185.

¹²⁸ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 230 – 232.

¹²⁹ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 538 – 544.

Téma a argumentum

Tématem kázání je verš: *Attendite et videte. Pozorujte a vizte* (Jerem. I.). Argumentum zní: *Život svatého Václava skrze sceny provedený, neb sic tragoedie.*

Jak je patrné ze znění argumenta, snaží se de Waldt obléct kázání do dramatického pláště. Zpočátku polemizuje, zda jeho výstup a téma má charakter komedie či tragédie. Aby posluchač nebyl ochuzen, dočká se obojího. Před začátkem výstupu je očekáván prolog, rozdává se synopsis, tedy krátký výtah očekávaného dramatu. To už ale de Waldt své diváky uvádí na prostranství u hřbitova před kostelem, kde se na vysokém sloupu tyčí socha svatého Václava. Ta je tím prologem, který vše uvádí, zároveň je i synopsis, protože není třeba slov, když za vše hovoří skutky světce.

Tragédie

U sochy svatého Václava na prostranství před hřbitovem bylo tedy drama rozehráno. Václav je zobrazen s knížecí čepicí s křížkem a knížecím pláštěm, je oblečen v pancíři, v jedné ruce drímá praporec a v druhé štít s erbem. Jaký význam mají jmenované věci, de Waldt vzápětí stručně vysvětluje. Čepice je jako koruna, zdobí nejvyšší místo člověka. Její čtyři hrany značí čtyři kontinenty světa (Evropu, Ameriku, Asii a Afriku), ve všech byla osoba světce známa a všude jej oslavovali. Kříž na čepici značí Václavovo pokřtění, jeho podrobení víře, ale také Kristovo utrpení a zároveň i jeho triumf a vítězství. Železná brnění pak značí příkrý, „železný“ život Václava, Kristova vojáka. Václav má kromě těla i „nohy v železu,“ což de Waldt vykládá tak, že noha „znamená konec člověka, konec života.“ Václavovu smrt popisuje jako železnou, protože železným mečem byt s'at. Plášť je symbolem ochrany a dobročinnosti, značí Václavovu lásku. Světcův plášť je bílý (značící nevinnost) s černými flíčky (značí hlubokou poníženost). Meč, který má tento Kristův voják připásaný, nemá proto, aby někoho zranil, ale aby mohl bránit slabší: „český dítky, nový křesťanský kvítky.“ Na štítu a praporu je zobrazen orel, značící slavný český národ. Symbol orla bývá vykládán v souvislosti s nebem, kvůli letu symbolizuje Kristovo nanebevstoupení. Dva orlové jsou zároveň přirovnávání k dvěma andělům, kteří nesou Václava, jako anděla třetího, k nebesům. De Waldt pak uvažuje, ke kterému andělu by Václava přirovnal. Nabízí se andělé z nejvyšší triády andělských kůrů (tzv. serafové): Michal, Gabriel a Rafael. Jako

nejvýstižnější bylo vybráno přirovnání k andělu Gabrielovi, a to z důvodu uctívání Panny Marie.

U andělů ještě chvíli zůstaneme. Václav byl zavražděn v září, tedy v devátém měsíci. Tak bylo na místě, aby Michael, nevtělený anděl devíti kůrů, doprovodil vtěleného anděla, svatého Václava, do desátého kůru, do místa vtělených andělů, ze kterého vypadli ďáblové.

Nyní zve de Waldt posluchače na hřbitov, kde jim ukazuje stromy, v této souvislosti připomíná veliký strom, který viděl ve snu král Nabuchodonozor (Dan 4, 7). Prostřednictvím stromu následuje výklad, týkající se posloupnosti svatováclavského rodu. De Waldt postupuje od kořene stromu k celkem sedmnácti jeho plodům. Kořenem není nikdo jiný než praotec Čech, který na území Čech přivedl svůj lid a právě zde „zakořenili.“ Nyní tedy k ratolestem, plodům či jablkům. Jednotlivá jména ratolestí de Waldt etymologicky vysvětluje, mnohdy se jedná spíše o druh slovní hříčky. Prvním jablkem je Klen, syn Čecha, „otce svého klenot.“ Druhým je kníže Krok I., ten „nechtěl v Čechách krokati, zaletěl do Polska krokati,“ tam pak založil město Krakov. Třetí ratolestí je Krok II., který „kroká! kroká! že v český zemi vzejde holubice krotká svatý Václav.“ Čtvrtým plodem je kněžna Libuše, „jakoby chtěl říct libá duše,“ která svým prorockým duchem určila založení města Prahy. Pátou ratolestí je kníže Přemysl, který „na pře myslil, aby pře v český zemi rušil, na to myslil.“ Šestým plodem je Nezamysl, který „nejzád myslil.“ Český kníže Mnata je ratolestí sedmou, jako by chtěl říct „mena ta mých předkův vzácný byly, ale jména potomkův daleko vzáctnější budou, a sice nejvzáctnější jméno svatého Václava.“ Osmým jablkem je kníže Vojen, jehož jméno de Waldt odvozuje od bojů, vojen. Vnislav, jako devátý, je vykládán jako „vně sláv,“ tímto předpovídal, že nejen v království, ale i mimo něj se dočká svatý Václav slávy. Ten, kdo „vrátil sláv“ české zemi do Slezska, kde založil město, byl Vratislav. Jedenáctým jablkem je Křezomysl, ten, který „na kříž myslil.“ „Neklam,“ tedy ne klam, ale pravdu že mají česká knížata následovat, nám vypovídá jméno dvanáctého plodu, knížete Neklana. Třináctým jablkem je Hostivít, zdvořilý kníže, který své hosty rád vítá. Čtrnáctý Bořivoj „bořil voj“ pekelného ďábla. Ratolestí patnáctou je Spytihněv, jehož jméno jako by chtělo říct „spí ten hněv Boží.“ Předposledním, šestnáctým plodem je Vratislav, otec svatého Václava, který tímto vrátil slávu Čechům. Konečně sedmnáctou ratolestí a požehnaným ovocem je „více slavný“ kníže Václav.

Komedie

Z prostředí hřbitova zve De Waldt posluchače do kostela na svatováclavskou komedii, kterou dělí na sedm scén, znamenajících sedm proměn Václavova života. Rozdělení do sedmi částí je dáno sedmi dny v týdnu.

První scénou je neděle, *Dominicus*, která patří dětem. De Waldt vychází z názvu a uvádí, že děti jsou Domini, Pána. Proč dětský den připadá na neděli vysvětluje tak, „že svou nestatečnou osobou jsou ještě nedělný, nemohou si vypracovati ještě kus chleba, ani zasloužit sobě život věčný, leda skrz křest a zásluhy Krista.“¹³⁰ Nedělí se tedy hra otevírá, diváci jsou vtaženi do dne Václavova narození. Když se narodil Spasitel, zpívali andělé, proto i my s anděly zpívejme a plesejme.

Otevírá se před námi scéna druhá, pondělní, která připadá na pacholecký věk. Pondělí, *Lunae*, znamená měsíc, stejně jako se mění měsíce, tak je proměnlivý i tento mladý věk. Pondělí de Waldt ještě vysvětluje tak, že Václav „Pánu dělí“ svůj mladý věk. Slovně de Waldt zvedá oponu a ukazuje, jak se mladičkový Václav oplétá okolo kněze Pavla, stranou ponechává dětské hrátky a mnohem častěji je viděn v kostele. Vážil si více moudrosti nežli království a bohatství.

Nastává scéna třetí, zde de Waldt účelově mění sled dnů v týdnu. Třetí scéna musí být středou, protože středa, *Mercurii*, lépe odpovídá časové posloupnosti v životě Václava. Mercurius je bůh umění a zároveň bůh zlodějů. Svatý Václav se po celé své mládí učil umění a svatým ctnostem. Byl i „svatým zlodějem,“ protože kradl zpět d'áblům ukradené lidské duše ke spasení. Vtom se zvedá opona, na scéně je svatý Václav, který dělá dětem katechismus, staví pro ně školy, cvičí je a učí víře. Jako spravedlivý Tobiáš pomáhá kníže Václav chudým, nemocným, vdovám a sirotkům.

Martis, úterý, je čtvrtou scénou. Stejně jako byl bojovný římský bůh války Mars, tak byl bojovný i svatý Václav. Opět se zvedá opona a na scéně je Václav, oděn ve zbroji a vstupuje do boje za svatý pokoj. Bojoval proti světu, proti d'áblu a stanul jako vítěz, přestože zemřel.

Nastává scéna pátá, *Jovis*, čtvrtek, která posluchačům přibližuje období, kdy se Václav stává knížetem. Přesto, že se stal po smrti svého otce pánem země, nepřestával být věrným

¹³⁰ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. S. 170.

služebníkem kostela. Ministroval, pek l oplatky nebo hostie, víno ke mši přinášel. De Waldt jej přirovnává k Samuelovi, svatému Davidovi.

Scéna šestá připadá na pátek, *Veneris*. Zvedá se opona a Václav jde na křtiny Strachkvasa, přestože tuší, co jej čeká. Jako „tichý beránek“ jde na mučednickou smrt.

Závěrečná scéna se koná v den sedmý, v sobotu, *Sabbathi*. V tento den odchází Václav z tohoto světa k odpočinku. Scéna je zahalena temnotou, Václav se modlí a vtom k němu přichází ukrutný Boleslav s mečem, jako bezbožný Kain, dopustí se bratrovraždy. Tak země přišla o andělského otce. Není ale proč ronit slzy, Václav odešel do nebe a tam nám může být mnohem více nápomocný, nežli zde na zemi.

K městu Písek

Vzhledem k tomu, že kázání vzniklo v Písku, patří městu Písku i závěrečná poznámka. Nachází se zde tři zvláštní kostely: kostel Rodičky Boží ve městě, kostel svaté Trojice za mostem, kostel svatého Václava za předměstím. Kostel svatého Václava stojí nejdál od města, to aby jako voják v čase nebezpečí lid bránil a ochraňoval. Erb královského města Písku obsahuje hvězdy, měsíc, lva, brány a hřeben. Symboly samy o sobě dle de Waldta nemají příliš velký význam, hvězdy i měsíc sice svítí, ale ne stále, lva Písek má, ovšem malovaného, brány má, ale otevřené. Svatý Václav je ovšem hvězdou i měsícem neustále svítícím, silným lvem, silnou a bezpečnou bránou. A jak de Waldt píše: „ó královský město Písku, ano česká země, kdyby u tebe toho vartýře nebylo, často by s tebou velmi zle bylo.“¹³¹

Lexikální stránka

Slovní zásoba kázání neobsahuje příliš problematických výrazů k porozumění. Uveďme si několik příkladů: z výrazů původem českým užívá de Waldt slova jako *pulpit* (R/519, stojan na noty), původu latinského jsou výrazy jako například *synopsis* (R/621, stručný přehled), *statua*, *prologus*; původu německého pak výrazy jako *krchov* (R/312, z něm. Kirchhof = kostelní dvůr). V textu se objevil i výraz z francouzštiny, *kašket* (M/244, z fr. casquette = čepice). De Waldt používá pro pojmenování dnů v týdnu a měsíců jejich latinské ekvivalenty.

¹³¹ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 185.

Intertextovost

V textu de Waldt cituje knihu Job, Lukáše, knihu Tobíáš, První knihu Paralipomenon, aj. Posluchačům připomíná mimo jiné anděly Michala, Gabriela a Rafaela. Dále posluchače odkazuje na české pověsti a členy svatováclavské linie (Klena, Kroka, Libuši, Přemysla, Nezamysla, Mnata, Vojena, Vnislava, Vratislava, Křesomysla, Neklana, Hostivíta, Bořivoje, Spytihněva, Václava a Boleslava). V závěru kázání de Waldt pobízí posluchače ke zpěvu staré české duchovní písně *Svatý Václave*.

Tropy a figury

Kromě tradičně se vyskytujících tropů a figur obsahuje kázání množství **slovních hříček**, které jsou na pomezí etymologického výkladu (alespoň v některých případech). Porovnali jsme de Waldtův výklad jmen některých „ratolestí“ a srovnali je s výkladem Miloslavy Knappové (dále K/strana).¹³² Například jméno Libuše vykládá de Waldt jako „libá duše,“ u Knappové se setkáváme s výkladem „milovaná, líbezná“ (K/388). Jméno Přemysl znamená u de Waldta „na pře mysli,“ ve skutečnosti ale znamená ten, „kdo vše dobře promýšlí“ (K/234). Jméno Mnata de Waldt charakterizuje jako „mena ta mých předků vzáctný byly,“ Mnata je ale domácí obměna jména Mnislav, znamenající „mně slavný“ (K/216). Jméno Neklan je v kázání charakterizováno slovem „neklam,“ Knappová jej vykládá jako „nebojovný“ (K/220). Zajímavý je výklad jména Boleslav, u de Waldta se setkáváme s výkladem „bolest sláv,“ Knappová ale považuje jméno Boleslav za významovou obdobu jména Václav se stejným významem, tedy „více sláv.“ U některých jmen se tedy skutečně jedná o pravou etymologii, jiná jména se ovšem de Waldtovi hodí svou strukturou pro jiný výklad. Stejným způsobem postupuje de Waldt i u dnů v týdnu.

¹³² KNAPPOVÁ, Miloslava. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?*. Praha : Academia, 2006. 652 s.

4. 8 NA NEDĚLI KŘÍŽOVOU O PROCESSI DO STRAŠINĚ 1729¹³³

Neděle Křížová

Pro Neděli Křížovou není v liturgickém kalendáři určeno datum oslavování, není o ní dokonce žádná zmínka. Tuto skutečnost lze vysvětlit tak, že neděle byla zkrátka součástí tzv. křížových dní. V souvislosti s těmito dny se vrátíme do 5. století a připomeneme si svatého Mamerta, který je považován za jejich zakladatele.

Mamertus se narodil kolem roku 400 v Galii. Vynikal svým vzděláním a zbožností. V letech 461 – 475 působil v Galii jako biskup. V době jeho působení se odehrávalo krvavé válčení, velmi často docházelo k živelným katastrofám, nastala neúroda, přišla bída a začal se objevovat mor. Když byly v roce 469 slavnosti Vzkříšení, došla do chrámu zpráva o požáru ve městě. Zatímco věřící spěchali město zachránit, Mamert zůstal v chrámu a modlil se k Bohu. Údajně byla Mamertova modlitba tak silná, že pronikla nebesa a jeho slzy pak požár uhasily. Věřící se pak mohli vrátit zpět k velikonoční bohoslužbě, na konci které jim byly Mamertem připomenuty verše Matoušova evangelia, týkající se vyslyšení proseb: „*Proste, a bude vám dáno; hledejte, a naleznete; tlučte a bude vám otevřeno*“ (Mt 7, 7).

Na základě této zkušenosti pak zavedl Mamertus každoroční kající průvody, konající se tři dny před nanebevstoupením Páně v rámci celé arcidiecéze, rozšířily se pak do sousedních zemí a následně po celé církvi. Biskup zemřel asi ve věku 75 let na svém arcibiskupství.¹³⁴

Koncem 8. století zavedl tyto dny papež Lev III. V Římě. Ještě ve 20. století byly konány u nás k Božím mukám v polích jako tzv. Křížové dny. Prosívalo se za úrodu a odvrácení pohrom. Křížové dny mívaly kající ráz, kajcnost měli účastníci procesí dokazovat svým zbožným životem, svými skutky, zdrženlivostí v jídle (podobně jako v postním období). Procesí vycházelo do polí, zastavovalo se u křížků, božích muk a kapliček. Každý den se však chodilo jinou trasou, aby byly vystřídaný pokud možno všechny kříže, kapličky, boží muka.

¹³³ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. s. 189 – 199.

¹³⁴ CHLUMSKÝ, Jan. *Www.catholica.cz* [online]. 2001 [cit. 2011-04-08]. Světci k nám hovoří. Dostupné z WWW: <catholica.cz>.

Tradice těchto dní začala v Čechách upadat po první světové válce, definitivní konec přišel však s příchodem totalitního režimu. V období po II. vatikánském koncilu byla tradice Křížových dnů připuštěna s určitou tolerancí k místním zvyklostem.¹³⁵

Kázání bylo prosloveno ve Strašíně na Sušicku, Vašica uvádí jako datum jeho proslovení 22. května (rok 1729 viz název).¹³⁶

Téma a argumentum

Téma kázání zní: *Amen, amen, dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis: Amen, amen pravím vám, budete-li zač prositi Otce mého ve jménu mém, dát vám.* (J 16, 23). De Waldt jej rozvíjí argumentem: *Supplikanti s memoriály se přivádějí.*

„Žebráci jsme, žebráci jsme, mnoho nám, ach mnoho schází!“¹³⁷ Takto de Waldt uvozuje své kázání. Jsme žebráci, proto máme neustále zač prosit. Ten, kdo Boha o nic nežádá, je buď zesnulý, nebo blázen bez rozumu. Neprosí také lidé pyšní, kteří se nechtějí ponížit a prosit se stydí.

De Waldt promlouvá k žebrákům, kteří si přišli žádanými dary naplnit své „duchovní brašny.“ Každý nese na srdci svou „supliku“ a svůj „memoriál.“

Prosby a žádosti

První přichází pacholátka. Prosí, aby je Bůh hned z mládí obdaroval dary Ducha Svatého: darem poznání božské velebnosti, darem stydlivosti, darem uctivosti ke starším, darem poslušnosti k rodičům, darem andělské nevinnosti. Žádají také za své rodiče, aby jim Bůh dopřál zdraví a aby svá pacholátka dobře vychovali. Přejí si být Bohu stejně milí, jako byla pacholátka Pankrác, Vít, Agapitus, Václav nebo Tobiáš. Pankrác byl mladý mučedník, který se narodil ve vznešené pohanské rodině. Jeho otec však brzy zemřel a chlapce se ujal strýc Dionýs, který s ním odjel do Říma. Tam přijal křesťanství. Po necelém roce Dionýs zemřel, chlapci pak zbylo na starost celé hospodářství. Při protikřesťanské razii Pankrác ukryl ve svém domě papeže Marcellina, byl odhalen a odsouzen k popravě.¹³⁸ Vít byl také synem

¹³⁵ *Www. ceskestredohori.cz* [online]. 2007 [cit. 2011-04-08]. Projekt Obnova kříže s Kristem mezi Kozly a Chrámcí. Dostupné z WWW: <ceskestredohori.cz>.

¹³⁶ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 231.

¹³⁷ DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940.s. 189.

¹³⁸ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 103 – 104.

pohana, pocházel ze Sicílie. Jeho chůva jej přivedla ke křesťanství, když však nastalo pronásledování křesťanů, otec jej ze strachu vydal. Podle pověsti byl ponořen do smolného kotle a posléze přetržen na skřipci.¹³⁹ Agapitus pocházel z oblasti dnešní Palestiny, jako patnáctiletý byl pro svou víru zatčen, mučen a popraven. Uvádí se, že před popravou byl zmrskán, dokonce že byl předhozen lvům, kteří chlapci ovšem neublížili.¹⁴⁰ Mladý Tobiáš byl vzorem pro svou zbožnost a příkladnou poslušnost.

Po pacholátkách přichází se svými prosbami děvčátka. Prosí, aby s nimi ruka Páně vždy byla přítomna, aby byla obohacena milostí, tichostí, stydlivostí a pobožností. Aby byla Bohu milá. Jako svůj vzor uvádí děvčátka svatou Agátu a svatou Anežku. Agáta, dívka z Catanie, obětovala své panenství Kristu a odmítla muže ze senátorské rodiny. Jeho uražená ješitnost však toužila po pomstě. Označil Agátu za křesťanku, pokoušel se ji prodat kuplířce a nevěstinci. Statečná Agáta se však zlomit nenechala, a tak byla mučena. Pálili ji ohněm, natahovali na skřípec a poté jí odřízli prsa.¹⁴¹ Podobný příběh popisuje legenda, týkající se svaté Anežky, římské panny. Stejně jako Agáta zaslíbila své panenství Kristu a odmítla se vdát za syna městského prefekta. Ten ji u svého otce označil za křesťanku, Anežka dostala na vybranou: buď se vdá a zřekne se své víry, nebo bude odvedena do nevěstince. Potom, co se ji pokoušeli marně upálit, byla Anežka popravena mečem.¹⁴²

Po dívkách přistupují mládenci, po nich panny. Prosí Boha, aby nad nimi nikdy nepanoval ďábel chlípnosti, aby své panictví či panenství hanebně nezmařili, aby byli poctivými a jemu příjemnými. Mládenci by si přáli být šlechtění a ctnostní jako svatý Josef, svatý Jan a svatý Jákob, panny by chtěly být krásné a slavné jako panna Ester, která si svou čistotu uschovala pro krále Asvera. Ten, jakmile opustil svou ženu, pojal Ester za manželku.¹⁴³

Se svými prosbami přichází na řadu manželé. Chtěli by si vyprosit takový vztah, jaký mezi sebou měli manželé Tobiáš a Anna, Jáchym a Anna nebo Jindřich II. a Kunhuta. Manželé žádají, aby mezi nimi nikdy nepanovala podezřavost, aby po společném životě

¹³⁹ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 131 – 132.

¹⁴⁰ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 122.

¹⁴¹ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 122 – 123.

¹⁴² RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 134 – 135.

¹⁴³ *Nový biblický slovník*. Praha : Návrat domů, 1996. s. 227.

společně vstoupili do království nebeského. Prosí za své děti, aby byly ctnostné a stejně jako oni došly spasení.

Vdovy prosí Boha, aby byl jejich utěшитelem a ochráncem. Aby byly ženami ctnostnými jako vdovy Judith, Alžběta a Hedvika (obě ženy spojovala starost o chudé, zakládání špitálů a útulků), Monika (matka svatého Augustina) nebo naše patronka Ludmila.

Předposlední přichází dědkové a báby. Ti prosí Boha za šťastné vykročení z toho světa do Božího království, prosí, aby mohli být příkladem pro své potomky. Dědečkové si žádají, aby byli jako svatý Jeroným. Jeroným bývá zobrazován jako šedovlasý, vousatý učenec se svými knihami. Byl velice vzdělaný a dobrotivý, stal se jedním z největších teologů, zemřel v 79 letech.¹⁴⁴ Babičky vidí svůj vzor v Anně Fanuelové. Svatá Anna žila po sedmi letech manželství jako vdova. Po svůj život nevycházela z chrámu a věnovala se až do své smrti (v 84 letech) modlícím.¹⁴⁵

Závěrečnou supliku nenese nikdo jiný než Ondřej František de Waldt. Žádá a pokorně prosí, aby mu na základě jeho zásluh bylo jednou umožněno vejít do Země zaslíbené.

Lexikální stránka

Kázání určené pro neděli Křížovou je z lexikálního hlediska, ve srovnání s ostatními kázání, snadno srozumitelné. Výrazy, které je třeba osvětlit, jsou latinského původu: *suplika* (R/615, žádost, prosba, přes něm. Supplik z lat. *supplicātiō*), *memoriál* (R/872, pamětní spis, z střlat. *memorialis* – pamětní). Co se týče expresivního vyjadřování, de Waldt jej zcela omezil. Objevují se deminutiva, v tomto kázání ovšem bez dewaldtovského ironického podtextu („pacholátko Tobíášek“, „děvčátka“, „matička“, „stareček, babička“).

Intertextovost

De Waldt cituje svatého Augustýna, první i druhý List Korinským, knihu Tobíáš, evangelium Lukáše a Matouše, svatého Jana Damascenského. Jednotlivé stavy se při svých

¹⁴⁴ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. s. 314.

¹⁴⁵ RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. S. 64.

suplikách odkazují ke svým vzorům, světcům, které jsme popsali v části nazvané *Prosby a žádosti*.

Tropy a figury

Základním prvkem umělecké stránky textu je vyjadřování pomocí **metafory** (duchovní dary, prolínající celé kázání, „*duchovní brašny, kabele, a mošny otvíráte, s dary mnohými je naplniti žádáte*“, „*stojíce před dveřmi velikého hospodáře*“) a **přirovnání** (kdy jednotlivé stavy chtějí být přirovnávány ke jmenovaným světcům).

4. 9 KÁZÁNÍ NA DEN SS. MUČEDLNÍKŮV JANA A PAVLA¹⁴⁶

Svatý Jan apoštol

Svatý Jan pocházel z galilejské Betsaidy. Jeho rodiči byli svatá Marie Salome a svatý Zebedeus. Společně se svým bratrem, Jakubem Větším, byli oba rybáři na Genezaretském jezeře. Jakmile se k rybářům dostaly zvěsti o Janu Křtiteli, Jan jej vyhledal a nechal se pokřtít. Pak potkal Ježíše a stal se jeho následovníkem při cestě po Palestině a zároveň jeho oblíbencem. Jan byl svědkem Kristových zázraků a také jeho ukřižování. Jako první z apoštolů přišel ke Kristovu hrobu, společně s Petrem byl bičován Židy a vězněn. V Sionu, v Jeruzalémě zřídil dům, kde se staral o Ježíšovu matku, právě v těchto místech dnes stojí chrám Zesnutí Panny Marie.

Jan odešel do Malé Asie, stal se biskupem v Efezu, kde stmelil křesťanskou obec a napsal zde své evangelium. V době pronásledování křesťanů (kolem roku 85) byl Jan předveden před císaře Domitiana do Říma, tam jej vrhli do kotle s vařícím olejem. Jan zázrakem přežil, a tak podali světcí číši s jedem. Když byl i proti tomuto světec imunní, byl odsouzen k životu v izolaci na ostrově Pathmos. Jedné noci se Janovi zjevil Bůh a svěřil mu tajemství o boji dobra se zlem, o posledním soudu. Poté, co mu nějaký rybář poskytne psací potřeby, zapisuje svou Apokalypsu na papyrusové svitky. Janovo Zjevení je poslední kapitolou Nového zákona. Asi v 90 letech, po smrti císaře, se Jan vrací do Efezu, kde umírá přirozenou smrtí.¹⁴⁷

¹⁴⁶ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 7 – 15.

¹⁴⁷ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 309 – 310.

Jan bývá zobrazován s číší (i na pražském orloji). Malíři jej znázorňovali jako zženštilého mladého muže, bez vousů a s dlouhými vlasy. Jana můžeme vidět na plátnech malířů El Greca, Albrechta Dürera, Cranacha staršího. Svátek apoštola Jana připadá na 27. prosince.

Svatý Pavel apoštol

Svatý Pavel se narodil v Tarsu a obdržel hned dvě jména. První, Saulus (Šavel) je odvozené od starozákonního krále Saula a upomíná na židovský původ nositele. Druhé jméno, Paulus (Pavel) je jméno pro plnoprávného římského občana. Šavel – Pavel patřil k náboženské sektě farizejů, která lpěla na přísném dodržování pravidel judaismu. Ke křesťanům chovali farizejové nepřátelský vztah, proto se Saul účastnil akcí proti nim. Měl za úkol vypátrat v Damašku Kristovy učedníky a přivést je v poutech do Jeruzaléma. Než však došel k Damašku, zaslechl hlas Ježíše Krista, který mu oznámil apoštolské poslání. Ohromen Boží silou, nechal se Pavel pokřtít a přijal křesťanskou víru. Pavlovy misijní cesty vedly na Kypr, do Malé Asie, dále do řecké Soluně, Atén, Efezu, do Jeruzaléma v Palestině. V Římě byl Pavel zatčen a následně sťat. Svátkem svatého Pavla se stal 25. leden.¹⁴⁸

Téma a argumentum

Tématem kázání je verš z Lukášova evangelia (Lk 12, 4) *Nolite timere eos, qui occidunt corpus & post haec non habent quid faciant. Nechtějte se báti těch, kteří zabijí tělo a potom nemají víc co činiti.* Téma pak rozvíjí argumentem: *Ctnost, nevinnost a láska netrpí, aniž připouští bázeň.*

Na úvod se de Waldt táže posluchačů: „*Co je vám? Stuněte? Jste bledí? Snad se něčeho bojíte?*“ Řeč je o strachu ze smrti. Ten, kdo vedl dobrý život, se smrti bát nemusí. Ale ten, který dobrý život nevedl, se nebojí smrti, ale toho, co následuje, tedy soudu a pekla. Smrt je dobrým lidem matkou, lidem špatným macechou. De Waldt přichází s otázkou, co je tedy lepší, zda život nebo smrt. Odpovídá, že mnohem lepší je dobrá smrt, která přináší věčný život, než zlý život, který přinese věčnou smrt. Lidé zlí si přejí dlouhý život, aby oddálili svou smrt, kdežto lidé dobří si smrt přejí, protože jenom tak mohou být spojeni s Bohem. Řádní

¹⁴⁸ PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. s. 22 – 23.

věřící totiž vědí, že trápení a mučení těla potrvá krátce. Proto se svatí boží nebáli kata, umírali totiž pro jméno Kristovo. „*Nechtějte se báti těch, kteří zabijí tělo a potom nemají víc co činiti.*“ Když kati a protivníci svatých mučedníků jejich těla zabijí, pálí, do moře vrhají, dávají psům k sežrání, jsou blázni. Bůh má takovou moc, že oslavené tělo může vzkřísit. Příkladem takovýchto mučedníků, kteří se nebáli smrti, byli apoštolové Jan a Pavel. Ti, kteří je budou následovat, budou zajisté spaseni. O tom, jak je správně následovat, informuje de Wadlt své posluchače vzápětí.

Jak mučedníky následovat

Oba mučedníci, Jan i Pavel, vždy svým pánům věrně sloužili a byli spravedliví ke všem (k Bohu, k sobě a bližním). Proto by se každý z posluchačů měl zamyslet, zda také svému pánu či paní věrně slouží, zda si spravedlivě svůj plat a stravu zaslouží. Pokud totiž podvádí, pomlouvá, je lenivý, bezbožný, rozhodně není věrným služebníkem. Pozemským pánům by se mělo sloužit stejně tak věrně jako pánu nebeskému, Bohu.

„*Bud' k chudým dle tvé možnosti milosrdný a dojdeš milosrdenství.*“¹⁴⁹ Zmínění světci své bohatství vždy rozdali chudým a oddali se modlitbě. Zde de Wadlt předkládá možné námitky, například jak je možné dávat almužny, když člověk nemá odkud a sám je chudý. Posluchačům vysvětluje, že pokud člověk nemá, co by dal, má si hledět toho, aby nekradl, lidem nečinil škody. Odkazuje na svatého Řehoře, který praví: „*Nebeské království za to stojí, co, aneb jak mnoho máš, dej to, co máš a nebe si koupíš.*“¹⁵⁰ Tak když člověk podá žiznivému sklenku vody ve jménu Krista, nebe si i za tento skutek může vyzískat.

Jak de Wadlt upozorňuje, není vždy možné následovat mučedníky a jejich život v celé úplnosti. „*Následovati svatý boží nerozumím tak, abys musel na ten stupeň dokonalosti vystoupiti.*“¹⁵¹ Stačí zkrátka světce následovat dle svých možností. Když si myslíme, že nemáme jako Jan a Pavel proti komu bojovat, mýlíme se. Vždyť ďábel je dost silným protivníkem, který neustále pokouší víru. Po celý život nás navíc sužuje spousta trápení, nemocí, nepřátel, a jiných strastí, proti kterým je třeba bojovat. Když si myslíme, že jako

¹⁴⁹ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 10.

¹⁵⁰ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 12.

¹⁵¹ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 12.

mučedníci se bez očištění do nebe nedostaneme, mýlíme se. Přes modlitby, kající skutky, almužny a pokání může být naše pokuta očištění smazána.

„Ó, křesťane, nechť tobě líno není ty následovati, jichžto svátky světiti tebe těší.“¹⁵²

Pokud nechceme světců následovat, nevidí de Waldt důvod, proč bychom je měli ctít a oslavovat. Světců vešli do našich životů, aby nám ukázali správnou cestu. Následujeme-li je, čeká nás sláva. Jestliže ovšem světců jako vzory uznávat nechceme, neměli bychom slavit jejich svátky, pak nás ovšem nečeká nic dobrého.

Lexikální stránka

Kázání, jak je u de Waldta zvykem, obsahuje mnoho latinských výrazů, téměř všechny ale kazatel vzápětí posluchačům překládá do češtiny. Ty, které přeloženy nejsou, překládá Lunga ve svých vysvětlivkách¹⁵³ (*cum permissu superiorum, verni gratia, excusante*). Stejně tak jsou vysvětleny významy výrazů (např. *partyky*), se kterými jsme se setkali v předchozích kázáních, a které jsme objasnili.

Intertextovost

De Waldt cituje opět z evangelií (Matouš, Lukáš, Jan), připomíná svatého Augustýna, Eccleziastika, augustiniánského mnicha Tomáše Kempenského, svatého Davida a svatého Pavla.

Tropy a figury

Úvodem kazatel užívá **apostrofy**, ty, spolu s **řečnickými otázkami** prochází celým textem („*Ale co víc?*“, „*Nu, co ty na to pravíš?*“, „*A co my, bojíme se smrti?*“, „*Co jest lepšího? Život neb smrt?*“). Dále je v textu opět v největší míře užito **metafor** („*matka naše, církve svatá*“, pobožní lidé jsou nazýváni „*Kristovými rytíři*“), **přirovnání** („*kacíři, lutriáni, kalvíni a těm podobný neřadí*“, „*nezřízené marnosti jako neřád potupili*“), **metonymie** („*nejvyšší božskou velebnost uráželi*“, „*slovem jináč oni živi byli*“).

¹⁵² DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 9.

¹⁵³ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 26.

4. 10 KÁZÁNÍ NA DEN PROMĚNĚNÍ PÁNA NAŠEHO JEŽÍŠE KRISTA¹⁵⁴

Dnu Proměnění jsme se věnovali již v kapitole 4. 5 v kázání Na den Proměnění pána Krista, proto přistupujeme přímo k tématu a argumentu kázání.

Téma a argumentum

Jako téma kázání vybral de Waldt verš z Matoušova evangelia (Mt 17, 4): *Si vis, faciamus hic tria tabernacula. Jestli chceš, udělejme tuto tři stánky*. Takto se otázel Petr Ježíše po jeho proměnění na hoře. Tři stany měli být určeny Ježíšovi, Eliášovi a Mojžíšovi. Téma pak de Waldt rozvíjí argumentem: *Každý má při tom zustati, k čemu je povolán*.

Otázka a odpověď

Jaká otázka, taková odpověď. Otázka s odpovědí by nicméně dle Waldta měly být v rovnováze a jak kazatel vtipně dodává: *„mají být jako dvě oči, pěkně stejně a rovně hledící, ne pak jako oči šilhavé, z nichž každé jinam hledí, jedno hat, druhé tihy, jedno do nebe, druhé do země, jedno napravo, druhé nalevo a najednou může z dvou rozličných kněh čísti.“*¹⁵⁵

Petrovi se ovšem odpovědi na otázku, zda postavit tři stánky, od Krista nedostalo. Petr byl povoláním rybář, od mládí se učil lovit, chytat ryby, plést sítě, nikdy se ovšem neučil stavět. Tím, že se chtěl najednou na hoře Tábor stát „baumistrem“, chtěl dělat to, co bylo proti jeho stavu a povolání. Proto žádnou odpověď nedostal. Bohu se přece nemůže líbit, když člověk nečiní, k čemu je povolán a čemu se učil. Z takového chování *„bonum publicum dostává závrat a témuž dobrému obecnému žaludek se kormoutí, až i takový nešmačný confect vyvrhne.“*¹⁵⁶

¹⁵⁴ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 16 – 25.

¹⁵⁵ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 16.

¹⁵⁶ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 17.

Převrácený svět

Jindy zase se chtěl Petr v zahradě Olivetské hrdinsky Krista zastat, vytáhl meč a ut'al ucho Malchovi, protože si myslel, že si takový trest tento zrádce zaslouží. Místo pochvaly dostal ale od Krista napomenutí, aby meč schoval do pochvy. Petr byl kněz, tomu nepatří meč, ale oltář, zpovědnice, kazatelna, breviář a knihy, evangelia a klíče království božího. Aby nebyl na světě nepořádek, každý má zůstat ve svém stavu a povolání.

Bůh zkrátka nařídil všemu stvoření jisté meze, způsob, moc a „revír“, který nemohou překročit. Tak například měsíc a hvězdy svítí v noci, slunce pak ve dne, jaro není létem, léto podzimem, podzim zimou. U muziky se má každý muzikant držet nástroje, na který umí hrát. Kdyby se každý míchal do toho, co neumí, z hezké muziky by se mohla stát „vlčí harmonie“, která by se poslouchat nedala.

Nynější svět, podotýká de Waldt, mnohem více než dříve „*v zlém a rozdrchaném neřádu postaven jest*.“¹⁵⁷ Svět své doby nazývá kazatel „maškarádou“, považuje svět za „zlej, falešnej, jídašskej.“ V tomto světě panuje pýcha, moc, nespravedlnost, nikdo nechce zůstat věrný svému stavu a povolání. Lidé kráčí spolu se svou fantazií a myslí si, že mají moc svět přeměnit. Stejně ale jako „žába muka nepřeskočí“, stejně jako „šnek lva nepotrká“, a stejně jako „rak jelena nedohoní“, tak ani člověku se nepodaří svět dle svého konceptu převrátit. O takovou změnu se snaží dle de Waldta ženy, kterým by měl, jak se praví v knize Genesis (Gn 3, 16), muž vládnout. Tak se mnohdy vidí „jak mnoho slepic v domě kdáče a kokrhá a kohouti mlčejí.“ Běda tomu domu, kde se ze slepice stává kohout a následně bazilišek. Běda tomu domu, kde „kráva rozkazuje volovi.“ Protože žena vznikla z levého Adamova žebra, její pozice byla určena po levé straně muže. Dnes ovšem nabízí jim zdvořilí muži v kostele, u stolu i voze svou pravici. Tento novodobý projev zdvořilosti de Waldt vysvětluje jakousi módou, kterou ženy pochytily od koz. Ty totiž také předchází svého pastýře a stádo, přitom svou „kozí intradu“ vytrubují. Stejně tak nepřipustné je, aby ženy nosily mužské šaty a naopak. Oběma pohlavím je určeno, k čemu jsou určeni. Muži mají poroučet, ženy poslouchat. Stejně tak rozděluje, které práce jsou určeny mužům a které činnosti ženám.

Celá tato převrácenost světa je zapříčiněna člověkem. Slunce svítí stále jen ve dne, měsíc v noci, ptáka nenapadne uhnízdit se ve vodě, a ani ryba netouží po životě v povětří. Pouze pošetilý člověk nechce být tím, čím je. Tak se stává, že sedlák se chce stát měšťanem,

¹⁵⁷ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 18.

měšťan pak zemanem a zeman by se rád viděl na místě knížete. Nesluší se, aby malíř poučoval vojáka, jak bojovat, aby řezník mluvil o knihách a poučoval kazatele, aby blázen poučoval lékaře, nebo aby se švec zabýval právem.

Své argumentum de Waldt stvrzuje bajkou o rakovi a lišce. Rak nechtěl zůstat doma, tak se rozhodl vandrovat po světě. Procházel se po louce, jedl bylinky a v tom natrefil na lišku. Ta, protože se ještě nikdy na zemi nesetkala s podobným stvořením, a protože se zalekla jeho klepet, rozhodla se raka sníst. Kdyby rak býval zůstal ve své díře ve vodě, tam, kde bylo jeho místo, zůstal by naživu. Proto by se každý měl držet toho, k čemu byl Bohem povolán.

Lexikální stránka

Slovní zásoba je v tomto kázání poměrně pestrá. De Waldt užívá množství výrazů přejatých z němčiny a latiny. U nesrozumitelných a de Waldtem nepřeložených výrazů nalézáme jejich výklad (překlad) v Lungových vysvětlivkách.¹⁵⁸ Z latiny se objevují výrazy jako *confect* (pamlsek), *firmament* (obloha), *accent* (přízvuk), *accidentia* (vedlejší příjmy), *natura* (přirozenost), *omen* (znamení). Z němčiny pak výrazy jako *špitálník* (obyvatel špitálu pro chudé), *štamhauz* (domácnost), *baumistr* (stavitel).

Intertextovost

De Waldt cituje například knihy Genesis a Exodus, První List Korintským, evangelia Matouše, Marka a Lukáše, svatého Augustina. Připomíná krále Šalamouna, Jindřicha V., papeže Caelestiana a Filipa, biskupa Beluacenského.

Tropy a figury

U de Waldta se objevují opakovaně stejné tropy a figury, není tomu jinak ani u posledního kázání naší práce. De Waldt je zkrátka mistr **metafory a přirovnání**, na základě čehož nám ukazuje možnosti své neotřelé slovní zásoby. Výrazné jsou i **slovní řetězce** (Petr se učil „*ryby chytati, sítě plecti, flekovati, okolo moře a na moři se obíratí*“, „*knězi nepatří*

¹⁵⁸ DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobřš : Sdružení pro obnovu Dobřše, 1997. s. 26.

meč, ale oltář, zpovědnice, kazatedlnice, breviář a knihy, evangelium, a klíče království božího“, svět je „*falešnej, jidašskej, zlej, podvodnej, převrácenej*“), mnohdy synonymického charakteru („*Bůh, moudrost věčná, koštýř všemohoucí a nejpořádnější*“).

5. DE WALDTŮV KONCEPT KÁZÁNÍ

De Waldtova konstrukce kázání přesně odpovídá konceptuálnímu typu kázání. Podkladem je mu citát Písma, který nazývá tématem. Téma pak rozvíjí vlastní originální myšlenkou, tzv. argumentem. Své téma společně s argumentem několikrát stvrzuje citáty z Písma, církevních Otců, filozofů, parafrázemi bajek a jiných příběhů.

Co se týče rozdělení kompozice na tři části: **inventio**, **dispositio**, **elocutio** (viz. kapitola 2.2), v první části, **inventio**, se de Waldt opírá nejčastěji o Starý a Nový zákon. Ze Starého zákona nejčastěji cituje první dvě knihy Mojžíšovi a knihu Job. Z Nového zákona věnuje největší pozornost evangeliím. Z církevních Otců se velmi často objevuje svatý Augustin. De Waldt také využívá výtvarného umění v souvislosti s vyobrazením světců. V části **dispositio** je dodržována tradiční osnova duchovní promluvy:

- I. exordium: tím kazatel svou promluvu uvádí, seznamuje posluchače s tématem. V této části se snaží de Waldt zaujmout, zpravidla mu k tomu slouží užití apostrofy nebo řečnické otázky: „*Pryč s tebou! ani viděti, ani tebe slyšeti nechci*“ (Na den svatého Matěje apoštola); „*Chudej! ó bídně chudej! Ó příliš chudej! I medle kdo jest to tak chudej?*“ (Na den svatého Prokopa opata); „*Co? Jdete již? putujete již?*“ (Na den svatého Jakuba); „*Silentium! Mlčte! rozprávek zanechte*“ (Na den Proměnění Pána Krista); „*Co? bude kázání? Nikoliv, nebude dnes žádný kázání, ale bude svato – vácslavská komoedie, aneb raděj tragoedie*“ (Kázání o svatém Václavu).
- II. stat: skládá se z narratia (výkladu), confirmatia (důkazu) a refutatia (vyvracení námitek).
- III. peroratio: je závěr, obsahující shrnutí a zopakování hlavní myšlenky. Každé kázání končí de Waldt slovem *Amen*, které je ovšem určeno těm, kteří se s danou myšlenkou ztotožnili („*Ten kdo chce, ať řekne: Amen.*“)

Třetí fáze, **elocutio**, se týká řečnického přednesu a slohu. Právě v této části se projevuje de Waldtův řečnický um a rozmanitost slovní zásoby. Jeho kázání jsou plná uměleckých prostředků, setkáváme se dokonce s prvky divadelního představení. V kázání o svatém Václavu de Waldt dokonce vytvořil představení o sedmi dějstvích, a včlenil je do celkové kompozice kázání.

Komenského členění je mírně odlišné, část první, úvodní je nazvána exordium, a je v podstatě totožná s výše zmíněnou částí inventio. Část druhá, tractatio textus, tvoří osnovu kázání. Zde je na místě konstatovat, že pravidla této struktury nejsou de Waldtem dodržována. Kázání dobršského faráře sice jednotlivé části (propositio, partitio, declaratio, demonstrativo, applicatio) obsahuje, ale jejich pořadí má velmi libovolný charakter. Kazatel části mísí, mnohdy jakoby odběhne a pak se k myšlence vrací. Svá tvrzení vždy několikrát potvrzuje citací či parafrází. Komenský navíc uvádí, čeho by se kazatel měl vyvarovat.¹⁵⁹ Dobrý kazatel by se měl zdržet básní a fabulí, „hlubokých a zmotaných“ otázek, vyčítání hříchů, pronášení vášní, vypravování známých témat. Tyto výtky jako by de Waldt bral spíše jako doporučení.

De Waldtův koncept plní funkci v přední řadě uměleckou (zábavnou). Svým výkladem zamýšlí posluchače (čtenáře) poučit a přesvědčit. Přestože de Waldt mnohdy poučoval a káral věřící způsobem ne zrovna milým, dokázal si svým humorem a silnou ironií získat pozornost a publikum.

¹⁵⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1983. Zpráva o naučení kazatelství, s. 40.

Závěr

Ondřej František de Waldt patřil mezi kazatele tzv. konceptuální školy. Hlavními znaky jeho kázání jsou duchaplnost, vtip, mnohohrstevnost a elegance jazyka. Tento dobršský kazatel měl výrazný smysl pro dramatičnost, příznakem jeho kázání je jistě dynamičnost a napětí. De Waldtova kázání jsou ukázkou myšlení barokního člověka, jeho témata jsou navíc aktuální dodnes, a to i pro lidi nevěřící.

Nyní se pokusíme shrnout nejdůležitější poznatky práce do několika stručných bodů:

1. De Waldtův koncept kázání dodržuje členění promluvy, pocházející již z antické rétoriky. Jedná se o části: inventio, dispositio a elocutio. Svá kázání zakládá kazatel na vybrané perikopě či verši Písma, tento úvod slouží zároveň jako hlavní téma kázání, to je pak rozvíjeno vlastní myšlenkou, tzv. argumentem. De Waldt dodržuje pravidla tradiční duchovní promluvy, své myšlenky dokládá a potvrzuje na velkém množství příkladů, které pochází jednak z lidového života, jednak ze života biblického. Opírá se také o citáty filozofů, církevních Otců, parafrázuje také bajky a další (v té době) lidem známé příběhy. Závěrem pak téma kazatel shrnuje a opakuje nejdůležitější myšlenky promluvy.

2. Z hlediska slovní zásoby užívá de Waldt výrazy původem českým, latinským a německým. V jednotlivých kapitolách (4. 1 – 4. 10) věnuje některým výrazům pozornost z toho důvodu, že dnešnímu čtenáři může být význam některých výrazů nesrozumitelný. De Waldt navíc mnohdy slova, popř. věty (zejména latinské) posluchači (čtenáři) nepřekládá. Počítá tak se vzdělanějším publikem. Kazatelův jazyk je navíc bohatý na expresiva, pro peprnější výraz de Waldt totiž nejde příliš daleko. Terčem mnohdy vulgárního označení se pravidelně stávali Židé (zvláště u přirovnání s hanlivým podtextem) a ženské pokolení, což je patrné téměř u každého kázání.

3. De Waldtova intertextovost je záměrná a deklarovaná, aby ji byl schopen vnímat každý posluchač. Mezi nejcitovanější pretexty patří samozřejmě Starý a Nový zákon. Ze Starého zákona patří k nejoblíbenějším první dvě knihy Mojžíšovi (Genesis a Exodus) a kniha Job. Z Nového zákona cituje de Waldt nejčastěji evangelisty Marka, Matouše, Lukáše a Jana. Dále je nejčastěji citován svatý Augustin, kniha Tobiáš. Kazatel připomíná posluchačům biblické postavy, panovníky. V kázáních najdeme také parafráze bajek, odkazy na příběhy, duchovní písně.

4. De Waldt využívá nepřehledné množství uměleckých prostředků. Ne náhodou je nazýván „mistrem metafor.“ Mezi nečastěji užívané tropy a figury patří metafora, přirovnání, metonymie, personifikace, symbol, alegorie, gradace, užívání řečnických otázek, slovní řetězce, synonymické řady, apostrofy, kontrast a slovní hříčky.

Ondřej František de Waldt patří jistě k velmi zajímavým osobnostem pro svůj jazykový talent, jehož prostřednictvím vytvářel stále nové a neotřelé obrazy. Za pozornost by jistě stál podrobnější popis jazykové stránky kázání a obecně reflexe barokního fenoménu v současné literatuře. To už ovšem přesahuje rozsah a zaměření naší práce.

Použitá literatura

DE WALDT, Ondřej František. *Chválořeči*. Tasov : Marie Rosa Junová, 1940. 233 s.

DE WALDT, Ondřej František Jakub. *Dvě kázání z Chválořeči*. Praha Dobruška : Sdružení pro obnovu Dobrušky, 1997. 31 s.

ATTWATER, Donald. *Slovník svatých*. Rudná u Prahy: Jeva, 1993. 436 s.

ASMUS, Valentin Ferdinandovich. *Antická filozofie*. Praha : Svoboda, 1986. 542 s.

BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha : Portál, 1992. 351 s.

BIEDERMAN, Hans. *Lexikon symbolů*. Praha : Beta, 2008. 504 s.

ČERNÝ, Václav. Ondřej František de Waldt: Chválořeči. In *Kritický měsíčník*. Praha : Fr. Borový, 1940. s. 248 - 252.

ČERNÝ, Václav. Generační periodizace českého baroka. In *Česká literatura doby baroka : Sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století*. Praha : Památník národního písemnictví, 1994. s. 5 - 60.

GRYGERKOVÁ, Marcela. *Slang v církevním prostředí*. Ostrava : Ostravská univerzita. Filozofická fakulta, 2006. 96 s.

HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů*. Obrazy a znaky křesťanského umění. Praha: Volvox Globator, 1999. 320 s.

HOLUB, Josef- LYER, Stanislav. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. 527 s.

CHLUMSKÝ, Jan. *Www.catholica.cz* [online]. 2001 [cit. 2011-04-08]. Světci k nám hovoří. Dostupné z WWW: <catholica.cz>.

JAKLOVÁ, Alena. Tři kázání Ondřeje Františka de Waldta. *Výběr : časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*. 1999, 1, s. 8 - 16.

JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám české literatury do konce 18. věku*. Praha 1875. 452 s.

JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české*. Praha 1849, 771 s.

JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko - německý : Díl I.*. Praha : Academia, 1989. 852 s.

JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko - německý : Díl II.*. Praha : Academia, 1990. 1031 s.

KÁBRT, Jan. *Latinsko - český slovník*. Praha : Leda, 2003. 575 s.

KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha : Evropský literární klub, 1941. 351 s.

KNAPPOVÁ, Miloslava. Jak se bude vaše dítě jmenovat. Praha : Academia, 2006. 652 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dílo Jana Amose Komenského 4*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1983. Zpráva o naučení kazatelství, s. 13 – 120.

KOPECKÝ, Milan. K české barokní homiletice. In *O barokní kultuře: sborník*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1968. s. 61 – 74.

KOPECKÝ, Milan. *Nic stálého přítomného: k literárnímu baroku*. Brno : Masarykova univerzita, 1999. 145 s.

KVÍTKOVÁ, Naděžda. Spisovnost a nespisovnost v současné homiletice. In *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*. Svazek č. 177. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s. 230–233.

KVÍTKOVÁ, Naděžda. Jazyková stránka kázání. In *Specifika církevní komunikace*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, s. 77-87.

LUNGA, Radek. *Kapitoly ze života kněze a kazatele Ondřeje de Waldta*. Praha, 2000. Diplomní práce. Univerzita Karlova, Ústav českých dějin. 104 s.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 866 s.

MERELL, Jan. *Exegese nedělních a svátečních perikop*. Praha : Katedra biblických věd, 1956. 171 s.

MINÁRIK, Josef. *Baroková literatúra*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 388 s.

MINÁŘOVÁ, Eva. Stylová charakteristika textů církevní komunikace. In KLÍMOVÁ, K. - MINÁŘOVÁ, E. (eds.) *Čeština - bádání a učení*. Brno : Masarykova univerzita, 2007. s. 70 – 73.

Nový biblický slovník. Praha : Návrat domů, 1996. 1243 s.

PIŤHA, Petr. *Čechy a jejich svatí*. Praha : Comdes, 1999. 239 s.

PRACNÝ, Petr. *Český kalendář světců*. Praha : Ewa edition, 1994. 332 s.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách, díl II*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. 706 s.

RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 1996, 464 s.

RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Brno : Levné knihy, 2006. 669 s.

RAVIK, Slavomír. *Velká kniha biblických příběhů*. Praha : Regia, 2002. 536 s.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001. 752 s.

SALAJKA, Milan. *Orientační teologický slovník*. Praha : Ježek, 2000. 193 s.

Sdružení pro obnovu Dobrušky [online]. 1997 [cit. 2011-03-05].
Http://www.volny.cz/sod.dobruška/publikace.htm. Dostupné z WWW:
<www.volny.cz/sod.dobruška>.

SEDLÁČEK, August. *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*. Písek : Písek, 1913. 461 s.

SLÁDEK, Miloš. *Svět je podvodný verbíř : aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha : Argo, 2005. 536 s.

Slovník spisovného jazyka českého I. Praha: Academia, 1971. 1311 s.

SVATOŠ, Martin. Hledaná latinská kázání Ondřeje Františka de Waldta. *Listy filologické*. 2001, 3-4, s. 289-301.

ŠIMEK, František. *Slovníček staré češtiny*. Praha: Orbis, 1947. 235 s.

VAŠICA, Josef. *České literární baroko*. Brno : Atlantis, 1995. 349 s.

ŽIVNÝ, Petr. Hlasy volající na poušti, na "české poušti" *Christnet* [online]. 17.6.2010, 2010, [cit. 2011-03-05]. Dostupný z WWW: <www.christnet.cz>.

Www. ceskestredohori.cz [online]. 2007 [cit. 2011-04-08]. Projekt Obnova kříže s Kristem mezi Kozly a Chrámcí. Dostupné z WWW: <ceskestredohori.cz>.